

ВЛАДИМИР

НАБОВОКОВ

ПНИН

ХЕМУС

ВЛАДИМИР НАБОКОВ ПНИН

Превод: Пенка Кънева

chitanka.info

Ha Bepa

ПЪРВА ГЛАВА

1

Възрастният пътник, седнал до прозореца откъм северната страна в неумоливо препускащия вагон на железницата, до свободното място срещу две незаети, беше не кой да е, а професор Тимофей Пнин. Изцяло плешив, почернял и гладко избръснат, той начеваше твърде мастито: едро кафяво кубе, очила в рамки от костенурка (туширащи бебешката липса на вежди), маймунска горна устна, дебел врат и внушителен торс във възтрасно сако от туид, ала някак внезапно завършваше с чифт нозе като на жерав (сега в панталон от каша) и крехки наглед, почти женски ходила.

Беше обул развлечени къси чорапи от червена вълна на люлякови ромбове; консервативните черни оксфордски обувки му бяха коствали, кажи-речи, по-скъпо от цялата останала екипировка (заедно с предизвикателно пъстрата вратовръзка). Преди четирийсетте години, през почтената европейска епоха от своя живот, винаги бе носил дълги наполеонки, чиито краища напъхваше в спретнати копринени чорапи с пусната бримка, спокойни на цвят, които се крепяха на жартиери върху пристегнатите му в платно прасци. През онези дни да се мерне ивичка от тези бели наполеонки под високо вдигналия се крачол за Пнин би изглеждало също толкова неприлично, колкото например да се яви пред дами без яка и вратовръзка, защото, дори когато увехналата мадам Ру, портиерка в долнопробното хотелче в Шестнайсети парижки район, където Пнин след бягството от ленинизирана Русия и след завършване на висшето си образование в Прага прекара петнайсет години, наминаваше понякога за наема, а той не беше със своята faux col^[1], благоприличният Пнин закриваше с целомъдрена ръка копчето върху гърлото си. Всичко това се преобрази в опияняващата атмосфера на Новия свят. Днес, на петдесет и две години, бе маниак на тема загар, носеше спортни ризи и панталони и като премяташе крак върху крак, старателно излагаше на показ, нарочно и дръзко, почти половин гол пищял. Такъв би го видял спътникът: но ако не броим войника, седнал в единия край, и двете жени, заети с бебе в другия, Пнин беше сам във вагона.

Сега да разкрием тайната. Професор Пнин се беше качил по погрешка на друг влак. Не знаеше това — както впрочем не го знаеше и кондукторът, който вече се промъкваше през композицията към вагона на Пнин. Откровено казано, в този миг Пнин беше много доволен от себе си. Когато го покани да изнесе лекция в петък вечер в Кремона — на около двеста версти западно от Уейндъл, академичното кацало на Пнин от 1945 година, — вицепрезидентката на женския клуб в Кремона мис Джудит Клайд осведоми нашия приятел, че най-удобният влак тръгва от Уейндъл в 1,52 следобед и пристига в Кремона в 4,17; но Пнин — който като мнозина руснаци направо обожаваше всевъзможни разписания, карти, каталози, трупаше ги, без притеснение си ги вземаше, зарадван от безплатната придобивка, и преливаше от особена гордост, ако успееше сам да се ориентира в разписанието на влаковете — подир известно проучване откри незабележима на пръв поглед бележка под линия за още по-удобен влак (тр. от Уейндъл в 2,19 следобед, приет, в Кремона в 4,32); бележката означаваше, че в петък и само в петък влак две деветнайсет спира в Кремона на път за далечния доста по-голям град, също украсен с милозвучно италианско име. За беля на Пнин разписанието му бе отпреди пет години и отчасти остаряло.

Той преподаваше руски в Уейндълския университет, възпровинциално учреждение, забележително с изкуственото езеро наред живописно планирания комплекс, с обвитите си в бръшлян галерии, свързващи различните сгради, с фреските, на които можеше да познаеш професорите от колежа, предаващи светилника на знанията от Аристотел, Шекспир и Пастър на група селски момци и моми с чудовищни снаги, с огромния преуспяващ Германски факултет, наричан самодоволно от д-р Хаген, неговия шеф (с натъртване на всяка сричка), „университет в университета“.

През есенния семестър на тази година (1950) в списъка на изучаващите руски бяха включени: една студентка (набитата и сериозна Бети Блис) в преходната група; един студент, Иван Дуб (празен звук — изобщо не се материализира), в по-горната, и трима в процъфтяващата начална: Джозефина Малкин, чиито деди били родом от Минск; Чарлс Макбет, чиято свръхестествена памет вече бе надвила шест езика и бе готова да нагълта още десетина, и морната Ейлина Лейн: някой ѝ казал, че щом научи руската азбука, по принцип ще е

готова да чете „Ана Карамазова“ в оригинал. Като преподавател Пнин не можеше да стъпи на малкото пръстче на поразителните руски дами, пръснати из цяла академична Америка, които без всякакво специално образование някак се изхитрят все пак с помощта на интуицията, на бърливостта и на особен майчински напън да вдъхнат на групата яснооки студенти магичното знаене на своя мъчен и прекрасен език в атмосферата на песни за Волга матушка, на червен хайвер и чай; още по-малко Пнин като преподавател би дръзнал да доближи високите зали на най-новата научна лингвистика, аскетичното братство на фонемите, този храм, където обучават вгълбените младежи не на самия език, а на методиката, по която преподават въпросната методика; този метод като водопад, шуртящ от канара на канара, престава да бъде средство за разумна навигация, но току-виж, послужил в някакво баснословно бъдеще за изработването на езотерични диалекти — базов език на баските и тям подобни, — на каквито говорят само някои сложни машини.

Безспорно подходът на Пнин към неговата работа беше дилетантски и наивен: той разчиташе на граматичните упражнения, издадени от шефа на Славянския факултет в доста по-голям университет от Уейндълския — мастит шарлатанин, чийто руски бе комичен, но който великодушно заемаше уважаваното си име на произведенията на безименни труженици. Въпреки многобройните си недостатъци Пнин излъчваше обезоръжаващо, старомодно обаяние, защитавано пред мрачните настоятели от д-р Хаген, неговия верен покровител, като изискан чужбински продукт, за който си заслужава да се плащат отечествени пари. Макар научната степен по социология и политическа икономия, която Пнин бе получил в тържествена обстановка на Пражкия университет през май 1925 година, към средата на века да бе останала без полза, не можеше да се каже, че никак не го биваше за ролята на преподавател по руски. Обичаха го не заради специалните му квалификации, а по-скоро заради незабравимите отстъпления, когато сваляше очила, за да се усмихне на миналото, като същевременно бършеше стъклата на настоящето; заради носталгичните отстъпления на развален английски; заради забавните подробности от биографията му. Как Пнин пристигнал в *Soedinyonnie Shtati*: Разпит на борда — преди слизането на брега. Вери уел! „Нямате ли какво да декларирате?“ — „Нямам.“ Тогава —

политически въпроси. Той пита: „Да не сте анархист?“ Аз отговарям — разказвачът прави пауза, за да се отдаде на уютно безмълвно веселие: „Първо: какво разбираме под *анархизъм*? Анархизмът бива практически, метафизичен, теоретичен, мистичен, абстрактен, индивидуален, социален. Когато бях млад — казвам, — всичко това имаше значение за мен.“ Ето че се завърза много интересна дискусия, в резултат от която прекарах цели две седмици на Елис Айлънд — шкембенцето започва да се люшка; люшка се; разказвачът се друса от смях.

Ала възникваха и доста по-смешни положения. Докато с нарочна тайнственост подготвяше младоците за дивното удоволствие, изпитано някога от него, и вече разкрил в неудържима усмивка непълния, но внушителен ред жълти зъби, благодушният Пнин затваряше понякога опърпаната руска книга с лента от изкуствена кожа за отбелязване, грижливо поставена вътре; сетне разтваряше книгата и тогава твърде често подвижните му черти се изкривяваха от израз на върховен смут; зяпнал, трескаво прелистваше тома надясно и наляво, понякога минаваха минути, докато намери нужната страница или се убеди, че все пак правилно я е отбелязал. Избраното място обикновено биваше от стара и наивна комедия из търговския бит, стъкмена от Островски почти преди сто години, или от също толкова старинен, но дори още по-вехт откъс от банален фарс на Лесков, изграден върху словесни изопачавания. Поднасяше тази залежала стока по-скоро в сочния стил на класическата Александринка (театър в Петербург), отколкото с ясната простота на Московския художествен театър; но тъй като за оценка на поне малкото забавно, запазило се все още в тези пасажи, бе необходимо не само сериозно познаване на разговорния език, но и достатъчен запас от литературни сведения, а клетият му скромнен курс не притежаваше нито едното, нито другото, четецът самичък се наслаждаваше на тънките асоциации в избрания от него текст. Люшкането, отбелязано от нас в друга връзка, преминаваше в истинско земетресение. Както мереше при пълно осветление всички маски поред върху лицето си, както се обръщаше към дните на пламенната си и възприемчива младост (в бляскавия свят, особено ярък, откак историята го премахна с един удар), Пнин се опияняваше от бушуващата у него вина, докато един след друг извличаше от текста образците на онова, което слушателите учтиво вземаха за руски хумор.

Бързо премаляваше от смях; по загорелите му бузи се стичаха крушовидни сълзи. Не само ужасяващите му зъби, но и смайващо широките ивици розов горен венец неочаквано изскачаха като пружинка от кутия и ръката му литваше към устата, а масивните рамене се друсаха и гърчеха. Макар че речта му, потискана от танцуващата длан, сега бе двойно по-неразбираема за курса, пълната капитулация пред собственото си веселие, което демонстрираше, въздействуваше неотразимо. Към момента, когато напълно капваше, студентите му си умираха от смях, при което Чарлс с гръмогласен кикот отривисто лаеше като курдисан, ослепително чаровният поток смях изненадващо преобразяваше невзрачната Джозефина, а обаятелната Ейлина се разплуваше в желето на непривлекателно кискане.

Което впрочем не променя факта, че Пнин бе хванал погрешен влак.

Как да обясним това печално произшествие? Пнин, специално ще подчертаем, бе всичко друго, но не и типът добродушна германска пошлост от миналия век, *der zerstreute Professor*^[2]. Напротив, може да беше дори твърде предвидлив, прекалено се предпазваше от дяволските клопки, доста болезнено се страхуваше да не би странната му среда (непредсказуемата Америка) да го въвлече в някоя нелепа история. Този свят беше заваян и се налагаше Пнин да въдворява ред. Животът му бе постоянна война с неодушевените предмети, които се разпадаха или го връхлитаха, не желаеха да му служат или напук се изгубваха, щом се озовяха в сферата на битието му. Бе сякаш с две леви ръце; но тъй като мигом можеше да стъкми еднозвучна свирчица от грахова шушулка, да запрати плосък камък така, че да подскочи десетина пъти върху гладкото езеро, да изобрази със свити пръсти силует на зайче върху стената (при това с намигващо око) и да покаже куп други домашни трикове, които руснаците винаги имат подръка, вярваше, че е надарен със значителни приложни и технически способности. Всевъзможните изобретения увеличаха и него в някакъв ослепителен, суеверен възторг. Електрическите приспособления го възхищаваха. Плочите го изумяваха. Не можеше да се начуди на змиевидния цип. Но благоговейно включеният в мрежата часовник понякога го объркваше заран след нощна буря, парализирала местната електростанция. Рамката на очилата се пукваше на носа му и той

оставаше с двете еднакви половинки, нерешително се мъчеше да ги съедини, вероятно с надеждата за някакво вълшебно органично сливане, което да му се притече на помощ. Понякога в кошмарен миг на бързане и отчаяние ципът, от който мъжът зависи най-много, запъваше в недоумяващата му ръка.

Но все още не знаеше, че е взел погрешен влак.

Особено опасна сфера за Пнин бе английският език. Без да броим такива не особено полезни случайни думи като *the rest is silence* (*останалото е мълчание*), *nevermore* (*никога вече*), *weekend* (*краят на седмицата*), *who's who* (*кой кой е*) и няколко всекидневни думи като *ям*, *улица*, *автоматична писалка*, *гангстер*, *чарлстон*, *марджинал ютилити*, той изобщо не знаеше английски, когато потегли от Франция за Съединените щати. Упорито заседна да учи езика на Фенимър Купър, на Едгар По, на Едисън и на трийсет и първия президент. През 1941-ва, в края на първата година от заниманията си, беше достатъчно опитен, за да използва изрази като *ушифул финкинг* (*вземам желаното за действително*) и *оки-доки*. Вече към 1942-ра бе в състояние да прекъсва повествованието си с фразата „*Ту мейк дъ Лонг стори шорт*“ (накратко казано). Към началото на втория мандат на Труман всъщност Пнин можеше да излезе наглава с всяка тема; от друга страна обаче, придвижването му напред сякаш бе заседнало въпреки всички усилия, затова около 1950 година английският му все още бе пълен с дефекти. През онази есен попълни руските си курсове със седмични лекции на тъй наречения симпозиум („*Безкрилата Европа: оглед на съвременната континентална култура*“), ръководен от д-р Хаген. Всички лекции, изнасяни от нашия приятел, редактираше един от младшите преподаватели в Германския факултет. Процедурата бе малко тромава. Професор Пнин старателно превеждаше своя руски словесен поток, пиперосан с идиоматични изрази, на грапав английски. Младият Милер поправяше това. После секретарката на д-р Хаген, мис Айзенбор, преписваше всичко на машина. Сетне Пнин зачеркваше местата, които не разбираше. Най-накрая четеше остатъка пред своята седмична аудитория. Беше напълно безпомощен без готовия текст, не можеше да използва и стария си похват да върти очи нагоре-надолу, като гребва шепичка думи, праща ги по аудиторията и разтяга края на изречението, докато се гмурка за следващото. Неспokoйният поглед на Пнин непременно би изтървал следата. Затова

предпочиташе да чете лекциите, без да откъсва поглед от текста, с бавен, монотонен баритон, същинско изкачване по едно от безкрайните стълбища, използвани от хората, които се страхуват от асансьори.

Кондукторът, белокоп, по бащински добродушен човек със стоманени очила, доста ниско кацнали върху обикновения му, функционален нос, с мръсна лепенка на палеца, оставаше да мине три вагона до последния, в който седеше Пнин.

Междувременно Пнин се захвана да удовлетворява особената си пнинска страст. Беше в пнинско затруднение. Сред останалите неща, необходими за пнинско нощуване в чужд град — калъпи за ботуши, ябълки, речници и тъй нататък, — в куфара му бе сгънат сравнително нов чер костюм, щеше да го облече вечерта за лекцията („Комунисти ли са руснаците?“) пред дамите в Кремона. Пак там бе лекцията за идния понеделник („Дон Кихот и Фауст“), която смяташе да разучи следващия ден, на връщане за Уейндъл, както и работата на аспирантката Бети Блис („Достоевски и Гещалт психологията“), която трябваше да прочете вместо д-р Хаген, главен ръководител на мисловната ѝ дейност. Затруднението бе следното: ако държи кремонския ръкопис — снопче страници машинописен формат, грижливо сгънати на две — у себе си, в безопасната топлина на своето тяло, теоретично бе вероятно да забрави да го премести от сегашното сако в сетнешното, което ще облече. От друга страна, ако сега сложеше лекцията в джоба на онзи костюм, който се намираще в куфара, знаеше, че щеше да се измъчва заради възможната кражба на багажа. От трета страна (подобни душевни състояния все обрастват с допълнителни страни), във вътрешния джоб на сегашното си сако носеше скъпоценен портфейл с две десетдоларови банкноти, с вестникарска изрезка на писмото, което бе написал с моя помощ до „Ню Йорк Таймс“ през 1945 година по повод на конференцията в Ялта, и със своето удостоверение за американска натурализация; по принцип, току-виж, както вади портфейла, ако му потрябва, изръсил сгънатата лекция. През двайсетте минути, прекарани във влака, нашият приятел вече на два пъти отваря куфара, слага и вади различните книжа. Когато кондукторът стигна до неговия вагон, усърдният Пнин усилено разгадаваше произведението на Бети, което започваше така: „Разглеждайки духовния климат, в който живеем всички, не можем да не забележим...“

Кондукторът влезе; не взе да буди войника; обеща на жените да им каже кога да слязат; сетне поклати глава над билета на Пнин. Спирането в Кремона било отменено преди две години.

— Важна лекция! — извика Пнин. — Какво да правя? Това е катастрофа!

Белокосият кондуктор важно, полека се отпусна отсреща на седалката и мълчаливо взе да рови в опърпана книга, пълна с листчета с навили се крайчета. След няколко минути, а именно в 3,08, Пнин ще трябва да слезе в Уитчърч; тогава ще може да хване автобуса в четири, който към шест пристига в Кремона.

— Смятах, че печеля дванайсет минути, а сега губя цели два часа — горчиво отбеляза Пнин. След което се прокашля и без да слуша утешенията на белокосия добряк („Нищо, имате време“), свали очилата за четене, вдигна тежкия си като камък куфар и се запъти към края на вагона, за да изчака там, докато сплъстената, плъзгаща се покрай него зеленина престане, отстъпвайки на необходимата му гара.

---

[1] Подвижна яка (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Разсеяният професор (нем.). — Б.пр. ↑

Уитчърч се яви по разписание. Зад плътната геометрия на разнообразните ярки сенки се простираше горещо, вцепенено пространство на зялат от слънцето бетон. Местният сезон бе непоносимо летен за октомври. Без да губи време, Пнин влезе в нещо като чакалня с ненужна печка по средата и се озърна. В голата ниша можа да различи горната половина на прегрял младеж, попълващ бланки зад широко дървено гише.

— Нуждая се от справка — каза Пнин. — Къде спира автобусът в четири за Кремона?

— Отсреща — кратко отвърна служителят, без да вдига очи.

— А къде да си оставя багажа?

— Този куфар ли? Ще го наглеждам.

И с национална непринуденост, която винаги поразяваше Пнин, младежът натика куфара в ъгъла на килерчето си.

— Квитенс? — попита Пнин, като англицира руската дума квитанция.

— Какво?

— Номер? — опита Пнин.

— Не ви трябва номер — каза младежът и отново захвана да пише.

Пнин излезе от гарата, убеди се къде е автобусната спирка и се отби в кафенето. Изяде сандвич с шунка. Поиска втори, изяде и него. Точно в четири без пет, щом плати изяденото, но не и чудесната четка за зъби, грижливо избрана от спретнатата чашка с форма на борова шишарка, поставена до касата, Пнин пое обратно към гарата за куфара.

Сега там бе друг човек. Предишния го повикали у тях, за да откара спешно жена си в родилния дом. Щял да се върне след няколко минути.

— Но трябва да си взема куфара! — възкликна Пнин. Заместникът се извини, обаче не можел да помогне.

— Ето този! — извика Пнин, като се наведе през гишето и посочи.

Не излезе сполучливо. Все още сочеше с пръст, когато осъзна, че иска чужд куфар. Показалецът му изгуби увереност. Тази минута съмнение се оказа фатална.

— Автобусът ми за Кремона! — възкликна Пнин.

— Има още един, в осем — каза онзи.

Какво да прави нашият клет приятел? Ужасно положение! Хвърли поглед към улицата. Автобусът току-що бе пристигнал. Лекцията означаваше петдесет долара повече. Ръката му се плъзна към десния хълбок. Тя беше тук, *слава Богу!* Вери уел! Няма да облече черния костюм — нищо повече= Ще прибере куфара на връщане. През живота си бе зарязал, изгубил, посеял безброй доста по-ценни неща. Енергично, почти безгрижно Пнин се качи в автобуса.

Едва отмина няколко градски пресечки от този нов етап на своето пътешествие, когато в главата му се мярна странно подозрение. Откак бе разделен с куфара, връхчето на левия му показалец час по час се заменяше с най-близкия край на десния лакът да пази скъпоценното съдържание във вътрешния джоб на сакото. Внезапно рязко го измъкна. Беше творбата на Бети.

Надавайки нещо, което смяташе за международен израз на тревога и молба, Пнин се юрна от седалката си. Олюлявайки се, стигна до изхода. С една ръка шофьорът мрачно издои шепа монети от своята машинка, върна му стойността на билета и спря автобуса. Клетият Пнин се оказа наред непознатия град.

Не беше толкова як, колкото можеше да се очаква от вида на могъщите му изпъкнали гърди, затова вълната безнадеждна умора, заляла внезапно неустойчивото тяло, като сякаш го отдели от действителността, никак не бе непознато усещане. Бе се озовал във влажен, зелен, възлилав парк, формално погребален наглед, с преобладаващи мрачни рододендрони, гланцови лаври, оросени сенчести дървета и окосени полянки; още щом свърна по алеята сред редици кестени и дъбове, която — както отривисто му съобщи шофьорът на автобуса — водела обратно за гарата, това ужасно чувство, тези тръпки на нереалност напълно го срутиха. Дали пък не е изял нещо калпаво? Това тесто с шунката? Или е някаква тайнствена болест, която никой от докторите му засега не бе засякъл? — се питаше моят приятел. И аз бих искал да разбера.

Не зная дали някой преди е забелязал, но една от основните особености на живота е обособеността. Без покрива на плътта, който ни обгръща, ние умираме. Човек съществува дотолкова, доколкото е отделен от околното. Черепът е шлем на астронавт. Остани в него, инак загиваш. Смъртта е разголване, смъртта е приобщаване. Чудесно е може би да се смесиш с пейзажа, но това означава край на крехкото „аз“. Чувството, изпитвано от Пнин, по нещо напомняше такова разголване, такова приобщаване. Чувствуваше се порест и уязвим. Обливаше го пот. Беше уплашен. Каменна пейка сред лаврите го спаси да не падне върху плочника. Дали спазъмът беше сърдечна криза? Съмнявам се. В тази минута съм негов лекар, така че ще повторя: съмнявам се. Пациентът ми бе от странните и нещастни хора, които наблюдават сърцето си („кух мускулен орган“ според отблъскващото определение на „Нов университетски речник на Уебстър“, останал в осиротелия куфар на Пнин) с гнуслив страх, с нервно отвращение, с болезнена омраза, сякаш то е някакво силно, хлъзгаво, недосегаемо чудовище, паразит, който, уви, трябва да бъде търпян. Нарядко, когато озадачените от колебливия му, препъващ се пулс доктори го изследваха по-грижливо, кардиографът чертаеше баснословни планински ридове и сочеше дузина фатални болести, изключващи се взаимно. Страхуваше се да докосне своята китка. Никога не понечваше да заспи на лявата страна, дори в онези потискащи нощни часове, когато безсънният страдалец мечтае за трети хълбок, изпитал двата, с които разполага.

Ето че сега в парка на Уитчърч Пнин усещаше това, което вече бе изживял на 10 август 1942 година и на 15 февруари (рождения му ден) 1937 година, и на 18 май 1929-а, и на 4 юли 1920-а — а именно, че отвратителният автомат, който бе подслонил, издаваше свое съзнание и не само бе заживял свой, отделен живот, но и му причиняваше паническо страдание. Притисна клетата си плешива глава до каменната облегалка на пейката и си заприпомня предишните случаи на такова безпокойство и отчаяние. Дали този път не е пневмония? Преди два дни премръзна до кости на едно от чудесните американски течения, с каквото домакинът черпи гостите си през ветровита вечер след втората чаша. Внезапно Пнин (дали пък не умира?) забеляза, че се плъзга обратно в своето детство. Усещането бе с драматичната острота от ретроспективни подробности, каквато, разправят, се среща при

давеците се — особено в старата руска флота, феноменът на задушаването, обяснявано от един мастит специалист по психоанализа, чието име ми е изхвърчало от паметта, като подсъзнателно възобновен шок, изпитан при кръщаването, който предизвиква взрив от промеждутъчни спомени за събития между първото и последното потапяне. Всичко това се случи за миг, но няма как да го предам по-кратко освен с върволица от думи.

Пнин произлизаше от почтено, доста заможна петербургско семейство. Баща му, д-р Павел Пнин, окулист със стабилно реноме, веднъж има честта да лекува Лев Толстой от конюнктивит. Майката на Тимофей, крехка, нервна, дребна, късо подстригана, с талия на оса, бе дъщеря на прочутия някога революционер Умов и на рижка германка. Прималаял, видя приближаващите очи на майка си. Беше неделя посред зима. Беше на единайсет. Готвеше си уроците за понеделник, учеше в Първа гимназия, когато го побиха странни тръпки. Майка му сложи термометъра, погледна чедото си някак вцепенена и веднага прати да повикат най-добрия приятел на мъжа ѝ, педиатъра Белочкин. Той беше дребничък мъж с гъсти вежди, с къса брадичка и ниско подстригана права коса. Като отметна пешовете на редингота, седна в края на леглото до Тимофей. Започна надбягване между тумбестия златен часовник на доктора и пулса на Тимофей (който лесно победи). Сетне гърдите на Тимофей бяха разголени и Белочкин притисна до тях ледено голо ухо и бодлива глава. Като плоско ходило на едноножка ухото се местеше по целия гръб и гърди на Тимофей, залепваше за едно или за друго място върху кожата му и поемаше по-нататък. Щом докторът си отиде, майката на Тимофей и яката камериерка с безопасни карфици в уста опаковаха горкия малък пациент в компрес, същинска усмирителна риза. Състоеше се от пласт мокро платно, от по-дебел пласт хигроскопичен памук и от още един — тясна фланела и дяволски лепкава мушама с цвят на пикня и треска, проснала се между неприятно изненадващия студ на платното, допиращо кожата, и мъчително скърцащия памук, около който бе увит външният пласт на фланелата. Тимоша — жалка личинка в пашкул — лежеше под камара юргани; не можеше да се пребори с нарастващото зъзнене, пълзящо по ребрата от двете страни на вкочанения гръбнак. Не можеше да затвори очи, клепачите му смъдяха. Зрението му беше плътен овал от страдание с косите бодвания на светлината; обичайните форми станаха

разсадници на тежки видения. Пред леглото му бе поставен четиристенен параван от полирано дърво с пирографирани рисунки, изобразяващи пътека за езда, застлана сякаш с плъст от нападали листа, езерце с водни лилии, старец, превил гръб на пейка, и катеричка, хванала червеникав предмет в предни лапички. Тимоша, методично момче, често се мъчеше да разбере какво ли е това (Лешник? Шишарка?) и сега, когато нямаше какво друго да прави, си заръча да реши тази унила гатанка; но температурата, бучаща в главата му, удавяше всяко усилие в паническа болка. Още по-тягостен беше двубоят му с тапетите. И преди бе забелязвал, че комбинацията във вертикална посока от три различни чепки лилави цветове и седем различни дъбови листа се повтаряше няколко пъти успокоително правилно; сега обаче му пречеше натрапчивият факт, че не можеше да намери системата от скачване и разделяне в хоризонталната посока на шарката; такова повторение съществуваше — можеше да улови тук и там по цялата стена от леглото до гардероба и от печката до вратата появата ту на един, ту на друг елемент от серията; речеше ли обаче да поеме надясно или наляво от произволна група три чепки и седем листа, веднага се заплиташе в безсмислена бъркотия от рододендрон и дъб. Беше очевидно, че щом злонамереният шегаджия — разрушител на разсъдъка, съдружник на треската — тъй чудовищно грижливо е скрил ключа към шарката, този ключ ще е също толкова безценен, колкото и самият живот, а намери ли се, Тимофей Пнин ще си върне обичайното здраве, обичайния свят: тази ясна — уви, твърде ясна — мисъл го караше упорито да продължава борбата.

Чувството, че закъснява за някаква среща, също толкова омразна и неизбежна като гимназията, като обяждането или времето за лягане, го караше спънато да бърза и още повече затрудняваше изследването, постепенно преминаващо в бълнуване. Листакът и цветовете, без ни най-малко да нарушават сложните плетеници, наглед се бяха отделили в цялостна трептяща група от бледосинкавия фон; той от своя страна преставаше да е плоска хартия и се вдлъбваше, а сърцето на зрителя за малко да се пръсне при сродно разширяване. През отделните гирлянди можа да различи някои от най-жизнените подробности на детската стая — например лакирания параван, отблясъка по чашата, пиринчените топки на кревата, ала те представляваха още по-слабо препятствие за дъбовите листа и разкошните цветове, отколкото

отражението на обикновен предмет от бита в прозорец за съзерцаване на пейзажа навън през стъклото му. Макар че жертвата и свидетелят на тези призраци лежеше увит в кревата, в унисон с двойствената природа на околното, той същевременно седеше на пейка в зелено-лилавия парк. За един стапящ се миг усети, че най-сетне е хванал ключа, който бе дирил; но долетелият отдалеч шумолящ вятър, нарастващ меко с усиливащото се люшкане на рододендроните — сега вече изронени, слепи, — разбърка рационалната шарка, цялата обкръжавала Тимофей Пнин. Беше жив, това бе достатъчно. Облегалката на пейката, към която се бе притиснал, бе също толкова реална, колкото облеклото му, портфейлът или датата на Големия Московски Пожар — 1812.

Сива катеричка, удобно седнала пред него на задни лапички върху земята, гризеше прасковена костилка. Вятърът си отдъхна и ето, отново зашушна в листака.

След кризата бе малко уплашен и несигурен, но се придумваше, че ако е била истинска сърдечна криза, разбира се, е щял да се чувства още по-разстроен и тревожен. Това заобиколно разсъждение напълно разпръсна страха му. Беше четири и двайсет. Изсекна се и закрачи към гарата.

Първият служител се бе върнал.

— Ето ви куфара — каза той весело. — Жалко, че изпуснахте кремонския автобус.

— Поне — а колко величава ирония се помъчи да вложи нашият злощастен приятел в това „поне“ — се надявам, че жена ви е добре?

— Всичко е наред. Ще трябва да изчакаме до утре.

— Ами тогава — каза Пнин — посочете къде се намира телефонът за пътници.

Служителят му посочи с молива толкова далеч отсреща и встрани, колкото можа, без да напуска кътчето си. Пнин с куфара в ръка понечи да тръгне, но го повикаха обратно. Сега моливът сочеше към улицата.

— Виждате ли, две момчета товарят фургон? Ей сега заминават за Кремона. Кажете им, че ви праща Боб Хорн. Ще ви вземат.

3

Някои хора — сред тях и аз — изобщо не понасят щастливите развързки. Чувствуваме се излъгани. Злото си е в реда на нещата. Механизмът на фатума не бива да заяжда. Лавината, която спира по пътя си на няколко крачки от настръхналото селище, се държи не само противоестествено, а и неетично. Ако четях за този кротък възрастен човек, вместо да пиша за него, щях да предпочета след пристигането си в Кремона той да разбере, че лекцията му е насрочена не за този петък, а за другия. Обаче всъщност не само успешно пристигна, но дори свари за вечеря: за начало плодов коктейл, сетне желе от мента към безименно печено, сетне шоколадов сироп към сметанов сладолед. Малко след като се натъпка със сладки неща, облече черния си костюм и пожонглира с трите ръкописа, които натика по джобовете на сакото, за да разполага винаги с необходимия (по такъв начин математически безусловно предвари нещастния случай), и вече седеше на стола до катедрата, докато — на катедрата — Джудит Клайд, блондинка на неопределена възраст с аквамаринена рокля от изкуствена коприна, с големи плоски бузи, боядисани в прекрасен карамелово-розов цвят, и с чифт блеснали очи, тънещи в синьо безумие зад пенснето без рамка, представяше лектора.

— Днес — каза тя — пред нас ще говори... между другото, този е третият петък; миналия път, както си спомняте, всички изпитахме голямо удоволствие, докато слушахме лекцията на професор Мур за агрикултурата в Китай. Днес сред нас, казвам това с гордост, е роденият в Русия гражданин на нашата страна, професор — боя се, че ще се запъна, — професор Пан-нин. Надявам се, правилно го произнесох. Разбира се, едва ли има нужда да го представям, всички сме щастливи да го видим. Предстои ни дълга вечер, дълга и многообещаваща вечер, затова съм сигурна: на всички ви се иска да ни стигне времето и за въпроси. Между другото ми казаха, че баща му бил домашен доктор на Достоевски и че самият той е обиколил доста от двете страни на Желязната завеса. Затова няма да ви отнемам повече скъпоценно време, само ще добавя няколко думи за нашата лекция

идния петък в рамките на тази програма. Сигурна съм, ще сте във възторг, щом чуете, че ни предстои дивен сюрприз. Следващият ни лектор е мис Линда Лейсфилд, авторка на бележити стихотворения и проза. Всички ние знаем, че пише стихотворения, проза и разкази. Мис Лейсфилд е родена в Ню Йорк. Дедите ѝ по двете линии се сражавали от двете страни на Революционната война. Още като студентка написва първото си стихотворение. Многобройни нейни стихотворения — най-малкото три — са публикувани в сборника „Отклици: сто стихотворения на американски жени за любовта“. През 1922 година получава награда от...

Но Пнин не чуваше. Лекият трепет, предизвикан от наскорошната му криза, го бе завладял с омагьосано внимание. Така продължи само няколко сърдечни удара с излишна систула тук и там — последни, безвредни отзвуци — и се разтвори в прозаичната действителност, когато уважаемата председателка го покани на катедрата; но докато продължаваше — колко ясно бе видението! По средата на първия ред виждаше една от прибалтийските си лели, цялата в перли, дантели и с руса перука, каквато си слагаше за спектаклите на прочутия провинциален актьор Ходотов, комуто кимаше отдалеч, докато не се побърка. До нея, стеснително усмихната, навела гладка тъмнокоса глава, блеснала с нежен кафяв поглед към Пнин изпод кадифени вежди, седеше и си вееше с програмката покойната му любима. Убити, забравени, неотмъстени, неподкупни, безсмъртни — многобройни негови стари приятели бяха пръснати из тази мъглява зала сред новите за него хора като мис Клайд, скромно заела мястото си на първия ред. Ваня Бедняшкин, разстрелян от червените през 1919 година в Одеса, задето баща му бил либерал, радостно правеше знаци на някогашния си съученик от дъното на залата. А на закътано място д-р Павел Пнин и развълнуваната му жена — двамата малко смътни, но, общо взето, чудесно възстановени от неясния си разпад — гледаха сина си с все същата всепогълщаща страст и гордост, с каквато го гледаха през онази вечер на 1912 година, когато на училищния празник по случай годишнината от поражението на Наполеон издекламира (очилато момче, съвсем само на сцената) стихотворение на Пушкин.

Краткото видение изчезна. Старата мис Херинг, пенсионирана професорка по история, авторка на книгата „Русия се пробужда“

(1922), се навеждаше през един или през двама междинни членове на събранието, за да направи комплимент на мис Клайд за речта ѝ; в същото това време зад гърба на същата дама друга грейнала старица промушваше в полезрението ѝ чифт увехнали, беззвучно ръкопляскащи ръце.

ВТОРА ГЛАВА

Прочутите камбани на Уейндълския колеж редяха своята утринна мелодия.

Лорънс Дж. Клемънтс, уейндълски професор, чийто единствен популярен курс бе „Философия на жеста“, и жена му Джоана (Пенделтън, випуск 1930 година) се бяха разделили наскоро с дъщеря си, най-добрата студентка на своя баща: Изабела изостави следването и се омъжи за завършил Уейндъл инженер, заминал на работа в далечен западен щат.

Звънът на камбаните отекваше като същинска музика сред сребристото слънце. Рамкираният в широкия прозорец Уейндъл — бели къщи, черен орнамент от клони — бе като детска рисунка, вместена в примитивна перспектива, лишена от пространствена дълбочина, посред сиви като училищна дъска хълмове; всичко бе красиво нагиздено със скреж; лъскавите части на паркираните коли блестяха; старият шотландски териер, принадлежащ на мис Дингуъл, същинско цилиндрично прасенце, пое на обичайната си разходка по Уорън Стрийт, надолу по Спелмън Авеню и обратно; обаче никакви добросъседски отношения, нито грижливо отгледаният ландшафт, нито трелите на камбаните не можеха да разхубавят годишното време; след две седмици, щом преглътнеше паузата, академичната година влизаше в зимната си фаза — в пролетния семестър, и Клемънтсови изпитваха чувство на униние, на тревога и самота в милата си, стара, от край до край продухвана къща, която сега сякаш висеше отгоре им като надиплена кожа и провиснала дреха върху някой глупак, внезапно изгубил третина от теглото си. В края на краищата Изабела бе толкова млада и толкова разсеяна, всъщност не знаеха нищо за новия ѝ род, ако не смятаме сватбения комплект от марципанови физиономии в наетата зала с въздушна младоженка, толкова безпомощна без очилата си.

В енергичните ръце на д-р Робърт Треблър, активен сътрудник на Музикалния факултет, камбаните звучаха все още с пълна сила в райското висине, а Лорънс, светлокос, възплеши, болезнено пълен мъж, пред оскъдната си закуска от портокали и лимони хулеше шефа

на Френския факултет, един от поканените от Джоана гости за вечерта по случай пристигането на професор Ентуисъл от Холдуинския университет. „Всъщност защо — се пенеше той — ти е щукнало да каниш този толкова скучен Блоръндж, тази мумия, този варосан стълб на просвещението?“

— Обичам Ана Блоръндж — заяви Джоана, подкрепяйки с кимане своята симпатия.

„Вулгарна стара ехидна!“ — възкликна Лорънс. „Трогателна стара ехидна“ — избъбри Джоана. Едва тогава д-р Треблър престана с камбаните и вместо него зазвъня телефонът в антрето.

От професионална гледна точка уменията на разказвача да вмести в разказа телефонни разговори все още изостава много от уменията му да предава диалози, които се водят от стая в стая или от прозорец до прозорец през тясна синя уличка в старинно градче, където водата е толкова скъпоценна и магаренцата са толкова нещастни, където се продават килими, където е пълно с минарета, с чужденци и с пъпеши, а утринното ехо звънти. Когато Джоана с бодрата си дългобедрена стъпка се приближи до упорития апарат, преди той да млъкне, и каза „ало“ (вдигнати вежди, очите блуждаят), я приветствува пълна тишина; чуваше се само непринуденият звук на равномерно дишане; сетне гласът на човека с дишането произнесе с уютен чуждестранен акцент: „Извинете, момент.“ Беше казано някак между другото, той продължи да диша и сякаш да се окашля и пъшка или дори да въздиша леко под акомпанимента на шумолящи прелиствани малки страници.

— Ало! — повтори тя.

— Вие ли сте — предпазливо предположи гласът — мисис Файър?

— Не — каза Джоана и остави слушалката. — Освен това — продължи тя, като се върна чевръсто в кухнята и се обърна към мъжа си; той опитваше бекона, който тя бе сложила за себе си — нали няма да отречеш, че Джек Кокеръл смята Блоръндж за първокласен администратор?

— Кой беше?

— Някой търсеше мисис Фойър или Фейър. Виж какво, щом умишлено пренебрегваш всичко, каквото Джордж... (д-р О. Дж. Хелм, техният домашен лекар).

— Джоана — рече Лорънс, който се почувствува доста по-добре след седефеното късче сланинка, — Джоана, скъпа, нали помниш, вчера каза на Маргарит Теър, че търсиш квартирант?

— О, Боже! — възкликна Джоана и телефонът веднага услужливо звънна.

— Явно — изрече все същият глас, сякаш нищо не бе се случило, възобновявайки разговора — по погрешка използвах името на посредничката. С мисис Клемънтс ли съм свързан?

— Да, аз съм мисис Клемънтс — каза Джоана.

— Обажда се професор. — Последва свръхсмешен кратичък взрив. — Водя руските групи. Мисис Файър, която понастоящем работи в библиотеката на смени...

— Да, мисис Теър, зная. Какво, искате да видите стаята?

Да, би искал. Ще може ли да дойде приблизително след половин час? Да, ще си бъде вкъщи. Тя тръшна слушалката без всякаква нежност.

— Кой беше този път? — попита мъжът ѝ, като се обърна (пухкава луничава ръка върху перилата) от стълбището на път за горния етаж, към безопасността на своя кабинет.

— Пингпонгово топче, с пукнатина. Русин.

— Но това е професор Пнин! — възкликна Лорънс. — О, как да го не зная — „безценна перла“... Не, категорично отказвам да живея под един покрив с това чудовище.

Той бясно изтропа нагоре. Тя извика подир него:

— Лор, вчера приключи ли статията?

— Почти. — Вече бе зад чупката на стълбището — тя чу как дланта му проскърцваше и сетне удряше по парапета. — Днес ще я завърша. По-напред трябва да подготвя този проклет изпит Е. С.

Това означаваше Еволюция на Смисъла — неговия най-важен предмет (изучаван от дванайсет души, които ни най-малко не приличаха на апостоли); курсът начеваше и трябваше да приключи с фразата, която предстоеше безкрайно да бъде цитирана в бъдеще: „Еволюцията на смисъла в известен смисъл представлява еволюция на безсмислицата.“

Половин час по-късно Джоана хвърли поглед над полумъртвите кактуси в прозореца на остъкления вход и видя мъж по пардесю, без шапка, с глава, наподобяваща полиран меден глобус; той бодро звънеше пред входа на великолепната тухлена къща на нейната съседка. Старият шотландски териер, застанал редом, имаше същия доверчив израз като мъжа. Мис Дингуъл излезе с четката за миене на под в ръка, пусна бавния, изпълнен с достойнство пес и напъти Пнин към дъсчената резиденция на Клемънтсови.

Тимофей Пнин се настани в гостната, праметнал крак върху крак по американски, и се впусна в излишни подробности. *Curriculum vitae*^[1], свито до размерите на орехова черупка (кокосова). Родил се в Петербург през 1898 година. Родителите му починала от тифус през 1917-а. Заминал за Киев през 1918-а. Пет месеца бил в Бялата армия, първо като „полеви телефонист“, после в канцеларията на военното разузнаване. През 1919-а избягал от завзетия от червените Крим в Константинопол. Завършил университетското си образование...

— Чуйте, бях там като дете точно през същата година — зарадвана рече Джоана. — Баща ми замина за Турция със задача, поставена от правителството, и ни взе със себе си. Може би сме се срещали! Помня думата „вода“. Там имаше градина с рози...

— Вода на турски е „су“ — поясни Пнин, лингвист по неволя, и се върна към увлекателното си минало: — Завърших университетското си образование в Прага. Бях свързан с различни научни учреждения. След това... Е, накратко казано: от 1925-а обитавах Париж, напуснах Франция в началото на хитлеристката война. Сега се намирам тук. Американски гражданин. Преподавам руски и тям подобни във Вандалския университет. Препоръки можете да получите от Хаген, шефа на Германския факултет. Или от университетския Дом за преподавателите ергени.

— Не се ли чувствува добре там?

— Прекалено много хора — продължи Пнин. — Натрапчиви хора. Докато сега ми е крайно необходимо пълно усамотяване. — Той

се окашля в юмрук изненадващо звучно (кой знае защо, напомни на Джоана професионалния донски казак, с когото веднъж я бяха запознали), сетне се юрна презглава: — Трябва да ви предупредя, налага се да си извадя всичките зъби. Отвратителна операция.

— Ами да се качим горе — бодро каза Джоана.

Пнин надникна в стаята на Изабела с розовите стени и белите волани. Тъкмо бе завалял сняг, макар небето да беше от чиста платина, бавният искрист снегопад се отразяваше в безмълвното му огледало. Подробният Пнин огледа „Момиче с котка“ от Хейкър над кревата и „Закъсняло дете“ на Хънт над рафта с книги. Сетне подържа длан на известно разстояние от прозореца.

— Температурата постоянна ли е?

Джоана се втурна към радиатора.

— Нажежен е — съобщи тя.

— Питам дали няма въздушни течения.

— О, да, ще имате много въздух. А тук е банята — малка, но само ваша.

— *Не душ?* — поинтересува се Пнин, загледан нагоре. — Може така да е по-добре. Моят приятел Шато, професор в Колумбийския университет, веднъж си счупил крака на две места. Сега трябва да помисля. Какъв наем смятате да вземате? Питам, защото няма да платя повече от долар на ден — разбира се, без да се брои храната.

— Добре — прихна Джоана по свойствения на нея приятен начин.

Още същия ден Чарлс Макбет, един от студентите на Пнин („Според мен е побъркан, ако се съди по темите му“ — мълвеше Пнин), ентусиазирано прекара пнинския багаж с патологично възлилавата си кола без ляв калник и след ранната вечеря в не особено процъфтяващото ресторантче „Яйцето и ние“, което Пнин посещаваше от чисто състрадание към несретниците, нашият приятел се захвана с въодушевяващото занимание да пнинизира новото си жилище. Детството и младостта на Изабела си бяха заминали заедно с нея, дори ако не напълно, остатъците бе изкоренила майка ѝ, но по някакъв начин все пак се бяха запазили следи от детството и преди да намери най-подходящите места за сложната си кварцова лампа, за огромната пишеща машина с руска азбука в разкривен ковчег, закрепен с лепкава лента, за петте чифта прекрасни, куриозно малки обувки със сраснали

се с тях калъпи за ботуши, за кафемелачката-кафеник — заплетена машинария, малко по-нискокачествена от взривилата се миналата година, за двойката будилници, които всяка нощ се надбягваха, и за седемдесет и четирите библиотечни книги, най-вече старинни руски списания в солидни подвързии от Б(иблиотеката) на У(ейндълския) К(олеж), Пнин деликатно изсели върху стол на стълбищната площадка половин дузина осиротели тома от рода на „Птиците у дома си“, „Щастливи дни в Холандия“ и „Моят първи речник (над 600 илюстрации на животни, на човешкия организъм, на ферми, на пожари, подбрани научно)“; а също и самотно дървено мънисто с дупка по средата.

Джоана, която може би злоупотребяваше с думата „трогателен“, заяви, че смята да покани този трогателен учен да пийне с техните гости, на което мъжът ѝ възрази, че той също е трогателен учен и ще отиде на кино, ако тя изпълни заканата си. Когато Джоана се качи при Пнин да го кани, той обаче отказа, направо заяви, че решил вече да не пие. Трите съпружески двойки и Ентуисъл се събраха към девет, около десет вечеринката бе в пълния си разгар, когато внезапно Джоана, както разговаряше с миловидната Гуюейн Кокеръл, забеляза Пнин по зелен пуловер, застанал на вратата до подножието на стълбището и вдигнал високо чаша така, че тя да я види. Тя забърза към него и едва не се сблъска с мъжа си, който припикаше през стаята, за да спре, удуши, унищожи Джек Кокеръл, шефа на Английска филология, който гърбом към Пнин забавляваше мисис Хаген и мисис Блоръндж с прочутия си номер — беше един от най-добрите, ако ли не и най-добрият имитатор на Пнин в университета. Междувременно моделът му рече на Джоана: „В банята няма чиста чаша, забелязах и други неудобства. Духа от пода и духа от стените.“ Ала д-р Хаген, приятен правоъгълен старец, също забеляза Пнин и го поздрави радостно, а в следващия миг Пнин, получил вместо своята чаша уиски с газирана вода и лед, беше представен на професор Ентуисъл.

— *Здравствуйте, как пожива, хорошо, спасибо*^[2] — издекламира Ентуисъл, като прекрасно имитираше руски говор, и наистина приличаше на добродушен царски полковник в цивилно облекло. — Една вечер в Париж — продължи той, като святкаше с очи, — в кабарето „Уголок“ тази декларация убеди гуляеща компания

руснаци, че съм техен съотечественик, който, представете си, се прави на американец.

— След две-три години — каза Пнин, който прозяпа първия подложен му крак и се препъна в последния — и мен ще ме вземат за американец. — И всички освен професор Блоръндж се запревиваха от смях.

— Ще ви осигурим електрическа печка — с интимен шепот съобщи Джоана на Пнин, като му подаваше маслини.

— Каква марка ще е печката? — подозрително попита Пнин.

— Ще видим. Имате ли други оплаквания?

— Да, пречи ми шумът — каза Пнин. — Чувам всеки, буквално всеки шум отдолу, но според мен сега не е моментът да обсъждаме това.

---

[1] Жизнеописание (лат.). — Б.пр. ↑

[2] Здравейте, как сте, добре, благодаря (рус). — Б.пр. ↑

3

Гостите си затръгваха. Пнин закрета нагоре с чиста чаша в ръка. Ентуисъл и домакинът излязоха на прага последни. Сред черната нощ плаваше мокър сняг.

— Колко жалко — каза професор Ентуисъл, — че не можем да ви съблазним завинаги да се преселите в Холдуин. При нас са Шварц и старият Крейте, и двамата ваши горещи поклонници. Ние имаме истинско езеро. Имаме всичко, каквото пожелаете. Дори имаме свой професор Пнин.

— Зная, зная — каза Клемънтс, — но тези предложения, които ваят, идват твърде късно. Смятам скоро да се пенсионирам, а дотогава предпочитам да остана в плесенясалата си и затънтена, но привична дупка. Как ви хареса — той сниши глас — мою Блоръндж?

— О, той прави впечатление на чудесен момък. Ала трябва да отбележа, че в някои неща ми напомня за онзи, вероятно митичен шеф на Френска филология, който смятал, че Шатобриан е прочут готвач.

— Внимавайте — каза Клемънтс. — За пръв път този виц е бил разказан за Блоръндж, при това е съвсем верен.

На другата сутрин Пнин героично се запъти за града, като размахваше бастунчето си по европейския начин (нагоре-надолу, нагоре-надолу) и за доста време спираше поглед върху различни предмети; философски се мъчеше да си представи какво ще е да ги види отново след изтезанието и да си припомни какви са му се сторили през призмата на неговото очакване. Два часа по-късно се влачеше обратно, като се подпираше с бастуна и не поглеждаше нищо. Парливият прилив от болка полека-лека изтласкваше ледената вдървеност от наркозата в устата — разкашкана, още полумъртва и отвратително изтерзана. След това няколко дни бе в траур по интимната част от своя организъм. Учуден си даде сметка, че е обичал зъбите си. Езикът му — дебел, гладък тюлен — навремето тъй радостно шляпаше и се плъзгаше по познатите канари, като проверяваше контурите на малко пострадалото, но все още сигурно царство, гмуркайки се от пещера в залив, катерейки се по остра издатина, свирайки се в дефиле, намирайки вкусно късче водорасло все в същия стар пролом; сега обаче не бе останал ни един жалон — само голямата тъмна рана, terra incognita на венците му, а страхът и отвращението му пречеха да я изследва. Когато му сложиха протезите, се оформи нещо като бял изкопаем череп, с принадлежни съвсем чужди озъбени челюсти.

По план нямаше лекции; не провеждаше и изпити, вместо него изпитваше Милер. Изминаха десет дена — и внезапно той започна да се радва на новата играчка. Това бе откровение, изгрев-слънце, яка уста, изпълнена с дейната, алабастрова, хуманна Америка. Нощем пазеше съкровището си в специална чаша със специална течност, където то, перленорозово, се усмихваше на себе си като някакъв дивен представител на дълбоководната флора. Големият труд за стара Русия, отдавнашна мечта, смесица от фолклор, поезия, социална история и *petite historie*^[1], който той обичливо износваше вече приблизително десет години, най-сетне му се стори постижим сега, щом главоболието изчезна и се появи този нов амфитеатър от полупрозрачна пластмаса,

която сякаш подразбираше рампа и спектакъл. От началото на пролетния семестър курсът му нямаше как да не забележи магичната промяна, когато той, седнал, кокетно почукваше с гумичката на молива по тези равни, твърде равни резци и кучешки зъби, докато студентът превеждаше от „Руски език за начеващи“ на стария, но як професор Оливър Брейдстрийт Ман (учебник, всъщност от начало до край написан от двамина дребнички труженици, Джон и Олга Кротки, сега покойници) изречение от рода на „Момчето играе със своята бавачка и със своя чичо“. А една вечер издебна Лорънс Клемънтс, който понечи да се промъкне горе в кабинета си, и с несвързани възторжени възклицания се захвана да му демонстрира хубостта на предмета, лекотата, с която се вади и отново се слага, и заубеждава стъписания, но дружелюбен Лорънс още утре на ранина да иде и да махне всичките си зъби.

— Ще станете като мен, чисто нов човек — квичеше Пнин.

За чест на Лорънс и Джоана трябва да отбележа, че доста бързо оцениха Пнин по уникалното му пнинско качество, въпреки че той по-скоро бе вид таласъм, отколкото квартирант. Непоправимо повредил нещо в новата си електрическа печка, той мрачно заяви, че нямало значение, тъй като пролетта приближавала. Имаше дразнещия навик заран да застава на стълбището и там усърдно да си четка дрехите — четката дрънчеше по копчетата — най-малко пет минути всеки божи ден. Бе завъртял страстен роман с пералната машина на Джоана. Въпреки забраната да я доближава, час по час го залавяха на местопрестъплението. Зарязал всякакво приличие и предпазливост, току я тъпчеше с всичко, каквото му попаднеше: с носната си кърпа, с кухненските пешкири, с куп слипове и ризи, контрабандно смъкнати долу от неговата стая, само заради удоволствието да наблюдава през илюминатора й това, което приличаше на безкрайно премятащи се делфини, болни от метил. Една неделя, щом се убеди, че е сам, не можа да се стърпи и от чисто научно любопитство остави мощната машина да си поиграе с чифт негови платненки с гумена подметка, изцапани с кал и хлорофил; платненките затропаха с нестройно туптене като армия, прекосяваща мост, и се завърнаха без подметки, а Джоана се появи на вратата на будоарчето си зад бюфетната и печално промълви: „Пак ли, Тимофей?“ Но му прощаваше и обичаше да сяда с него на масата в кухнята, като чупеше орехи или пиеше чай.

Дездемона, старата чернокожа прислужница, която идваше в петък и с която по едно време Бог разговаряше всеки ден („Дездемона, каза ми Бог, този твой Джордж е лош човек“), мярваше понякога Пнин, отпуснат под неземните лилави лъчи на кварцовата си лампа, когато по него нямаше нищо освен слипове, черни очила и ослепителен православен кръст върху широките гърди — и оттогава уверяваше, че бил светец. Веднъж Лорънс на влизане в кабинета си, потайна и заветна бърлога, хитроумно врязана в тавана, възмутен откри вътре мека светлина и тлъстия врат на Пнин, който, разкрачил кльоцави нозе, преспокойно прелистваше страници в ъгъла. „Извинете, дойдох само «да попаса»“ — кротко отбеляза неканеният гостенин (чийто английски се обогатяваше удивително бързо), като хвърли поглед над повдигнатото рамо; кой знае защо, още същия ден случайно позоваване на рядък автор, мярнал се намек, мълком разпознат наред път към някаква идея, смела платноходка, очертала се на хоризонта, незабелязано отведе и двамата до нежна духовна хармония, нали и тя, и те двамата се чувствуваха в своя среда само в топлия свят на истинската наука. Сред хората се срещат диференциали и интеграли, Клемънтс и Пнин бяха от втората разновидност. Оттогава често разсъждаваха заедно, когато се срещнеха и се спираха на стълбищните площадки, на две различни по височина стъпала (като променяха равнищата и отново се обръщаха един към друг), или когато се разхождаха в противоположни посоки из стаята, която в този момент бе за тях само *espace meublé*^[2] според определението на Пнин. Скоро стана ясно, че Тимофей е истинска енциклопедия на руското повдигане на рамене и поклащане на глава, че той ги класифицира и може с това-онова да попълни Лорънсовия каталог с философска интерпретация на жестовете, нарисувани и ненарисувани, национални и регионални. Биваше много приятно да наблюдаваш как двамата обсъждат някоя легенда или религия: Тимофей, като разцъфва с амфороподобен жест, и Лорънс, като разсича въздуха с ръка. Лорънс дори засне на лента това, което Тимофей смяташе за основа на руските „жестове с китката“; Пнин по риза за тенис, с усмивката на Джокондата върху устните, демонстрира движенията, залегнали в основата на такива руски глаголи (приложени към ръцете) като *замахвам*, *пляскам*, *разтварям*: свободен замах с едната ръка от горе на долу в знак на уморена отстъпка; драматично плясване с двете ръце от изумено отчаяние; и

„разделително“ движение — ръцете се разперват встрани в знак на безмълвно покорство. В заключение много бавно Пнин показва как в международния жест на „заканващ се показалец“ само половин оборот на пръста, фин като извивка на китката при фехтовка, е превърнал руския тържествен символ — посочването нагоре („Съдията небесен те вижда!“) — в германското нагледно изобразяване на пръчка: „Мисли му!“ „Обаче — добави обективният Пнин — руската метафизична полиция също много успешно може да троши физически кокали.“

След като се извини за „небрежния си тоалет“, Пнин показва лентата на групата си студенти, а Бети Блис, аспирантката, която работеше във Факултета по сравнителна литература, където Пнин асистираше на д-р Хаген, заяви, че Тимофей Пнин е същински Буда от източния филм, който гледала в Азиатския факултет. Тази Бети Блис, пълна, майчински добра девойка на двацет и девет години, бе заседнала като меко трънче в застаряващата плът на Пнин. Преди десет години имала любовник — красив пройдоха, който я зарязал заради някаква малка уличница, а сетне завъртяла заплетен, отчаяно сложен роман, по-скоро в духа на Чехов, отколкото на Достоевски, с инвалид, който сега бил женен за болногледачката си, долнопробна гиздосия. Клетият Пнин се колебаеше. По принцип не изключваше възможността за брак. На един семинар, след като всички си отидоха, с новото си зъбно великолепие той стигна толкова далеч, че задържа ръката ѝ в дланта си и я Потупваше, докато двамата седяха и обсъждаха Тургеневото стихотворение в проза „Как хубави, как свежи бяха розите“. Тя едва можа да го прочете до края, гърдите ѝ се пръскаха от въздишки, уловената ръка трепереше. „Тургенев — каза Пнин, като върна ръката ѝ на масата — е бил принуден да се прави на глупак в шаради и в tableaux vivants^[3] заради възгрозната, но обожавана от него певица Полина Виардо, а г-жа Пушкина веднъж каза: «Дотягаш ми със стихотворенията си, Пушкин», пък жената на гиганта Толстой — само като си помисля! — на стари години предпочела пред него глупав музикант с червен нос!“

Пнин нямаше нищо против мис Блис. Когато се мъчеше мислено да си представи безоблачна старост, доста ясно я съзираше да му носи одеяло или да пълни автоматичната му писалка. Безспорно тя му харесваше — но сърцето му принадлежеше на друга.

Котка, както би се изразил Пнин, не се удържа в чувал. За да обясня малодушното вълнение на клетия ми приятел една вечер насред семействa — когато получи някаква телеграма и после закръстосва из стаята най-малко четирийсет минути, — трябва да отбележа, че Пнин невинаги е бил ерген. Клемънтсови играеха на „китайска дама“ сред припламването на комфортната камина, когато Пнин слезе гръмовно, подхлъзна се и за малко да падне в краката им като молител в някой старовремски град, изпълнен с несправедливост, но възстанови равновесието си — и все пак сетне събори ръжена и дилафа.

— Дойдох — задъхан рече той, — за да ви известя, по-точно да попитам дали мога да приема гостенка в събота — разбира се, през деня. Пристига предишната ми жена, сега д-р Лиза Винд — може да сте чували за нея в психиатричните среди.

---

[1] Кратка история (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Мебелирано пространство (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Живи картини (фр.). — Б.пр. ↑

Очите на някои любими жени поради случайното съчетаване на блясък и форма ни въздействуват не веднага, не в мига на свенливо съзерцание, а като забавен и нарастващ взрив светлина, когато безсърдечната личност отсъствува, а вълшебната мъка напират и обективите и прожекторите са насочени срещу вас в тъмата. Каквито и да бяха очите на Лиза Пнина, понастоящем Винд, те сякаш издаваха същината си — както диамантите с най-чиста прозрачност — само ако ги извикаш във въображението си, и тогава празна, сляпа, влажна аквамаринова жега затрепкваше и се наместваше под клепачите ви подобно на слънчев и морски прах. Всъщност очите ѝ бяха светли, прозрачно синкави, рамкирани от черни ресници, с яркорозови ръбчета, леко дръпнати към слепоочията, където от всяко се пръскаха дребни котешки бръчици. Косата ѝ бе тъмнокестенява, вдигната на вълна над гланцовото чело и розовото свежо лице; тя използваше блед молив за устни и освен въздебелите глезени и китки мъчно можеше да се намери някакъв недостатък в цветущата ѝ, жизнена, елементарна, не твърде гледана хубост.

По онова време Пнин, млад, обещаващ учен, и тя, тогава повече от сега напомняща ясноока русалка, се срещнаха в Париж през май 1925 година. Тогава той носеше редичка тъмноруса брадичка (сега, ако не се бръснеше, щеше да избие само бяла четина — клетият Пнин, клетият бодлокож албинос!) и тази раздвоена монашеска растителност, увенчана от дебел лъщящ нос и невинни очи, прекрасно резюмираше външния облик на старомодна интеллигентска Русия. Скромната длъжност в Аксаковия институт на улица „Вер-Вер“ заедно с още една в руската книжарница на Савел Багров на улица „Гресе“ му осигуряваха средства за съществуване. Лиза Боголепова, студентка медичка, току-що навършила двайсет години, напълно очарователна в черния си копринен джемпър и спортна пола, вече работеше в Медонския санаториум, ръководен от забележителна и внушителна възрастна дама, д-р Розета Стоун, една от най-зловредните психиатърки от онова време; на всичкото отгоре Лиза пишеше

стихотворения — най-вече в препъващ се анапест; всъщност Пнин я видя на една от литературните вечери, на които младите поети емигранти, напуснали Русия през периода на бледото си, неразглежено узряване, напевно четяха носталгични елегии, посветени на страната, която за тях бе не повече от печална стилизирана играчка, намерено на тавана украшение, кристално кълбо, което разтърсваш, за да вдигнеш в него светлозарна виелица над миниатюрна елха и къщурка от картон. Пнин ѝ написа потресаващо любовно писмо — сега запазено в частна колекция — и тя го прочете през сълзи от жал към себе си, докато се съвземаше след глупав роман с литератор, който сега... Ех-, все едно. Петима психоаналитици, нейни близки приятели, в един глас казаха: „Пнин — и веднага дете“.

Бракът почти не промени начина им на живот — само дето тя се пренесе във възмрачната квартира на Пнин. Той продължи да се занимава със славистика, тя — със своята психодраматична дейност и със своето лирично снасяне, като навсякъде полагаше яйчица — същински великденски заек, и в тези зелени и лилави стихотворения — за бебето, което иска да роди, за любовниците, които иска да има, за Петербург (покрай Ана Ахматова) — всяка интонация, всеки образ, всяко сравнение вече бяха използвани от други римуващи зайци. Един от поклонниците ѝ, banker и пряк покровител на изкуствата, избра сред руските парижани влиятелния литературен критик Жоржик Урански и срещу вечеря с шампанско в „Уголок“ настоя чудесният Жоржик да посвети поредния си feuilleton в един от руските вестници на висока оценка на Лизината муза, върху чиито кестеняви къдри преспокойно възложи венеца на Ана Ахматова, след което Лиза избухна в щастливи сълзи — същинска малка Мис Мичиган или Кралица на розите в Орегон. Пнин, непосветен в тази работа, носеше сгънатата изрезка на безсрамните излияния със себе си, в честния си портфейл, и забавляваше приятелите си, като им я четеше на глас, докато тя съвсем се протри. Не беше посветен и в някои по-сериозни неща, та тъкмо залепваше остатъците от статията в албум, когато през един декемврийски ден на 1938 година Лиза му се обади от Медон, за да му съобщи, че заминава за Монпелие с човека, който разбира нейното „органично его“, с някой си д-р Ерих Винд, и никога повече няма да се види с Тимофей. Някаква непозната червенокоса францужойка намина да вземе нещата на Лиза и му каза: „Е, какво,

плъх от мазето, няма го вече клетото момиче — за да taper dessus^[1], а след около два месеца довтаса германско писмо от д-р Винд, изпълнено със съчувствия и извинения, уверяващо lieber Herr Pnin^[2], че той, д-р Винд, жадува да се ожени „за жената, която дойде от Вашия живот в моя“. Разбира се, Пнин би й дал развод със същата готовност, с каквато би отдал живота си заедно с отрязани мокри стъбла и с лист папрат, при това завързани също толкова изискано, както в миришещата на пръст цветарничка на Великден, когато дъждът я превръща в сиво-зелено огледало; но се разбра, че д-р Винд имал в Южна Америка жена със своеобразен ум и фалшив паспорт, която не желала да я безпокоят, докато се оформели някои нейни планове. Междувременно Новият свят започна да примамва Пнин; от Ню Йорк големият му приятел професор Константин Шато му предлагаше всякак да му помогне за преселването. Пнин уведоми д-р Винд за плановете си и прати на Лиза най-новата книжка на емигрантско списание, където я споменаваха на страница 202-ра. Вече бе изминал половината път из тягостния ад, изобретен от европейските бюрократи (за искрено удоволствие на Съветите) за притежателите на злополучните Нансенови паспорти, издавани на руските емигранти (нещо като удостоверение за освобождения от затвора срещу честна дума), когато през един кишав априлски ден на 1940 година откъм вратата му отекна рязък звън и в квартирата нахлу Лиза, като пъшкаше и носеше пред себе си като скрин седеммесечната си бременност, дръпна шапката си, изрита обувките и съобщи, че цялата история била грешка и че отсега отново била вярна и законна жена на Пнин, готова да го последва навсякъде, дори през океана, ако се наложи. Тези дни вероятно бяха най-щастливите през живота на Пнин — дни на неспирно румено могъщо мъчително блаженство и узряване на визи, и подготовка, и медицински преглед при глухоням доктор, който притискаше фалшив стетоскоп до сърцето на Пнин през дрехите му, и добра руска дама (моя роднина), която толкова помогна в американското консулство, и пътешествие до Бордо, и чаровен чист параход — всичко бе покрито със скъпоценен приказен налеп. Бе готов не само да осинови детето, когато се появи, но и страстно желал това и тя — с доволен, малко кравешки израз изслушваше педагогическите планове, които той градеше, а той сякаш наистина чуваше първия вик на новороденото и първата му дума в близкото

бъдеще. Тя винаги бе обичала захаросани бадеми, ала сега ги нагъваше в баснословни количества (два фунта между Париж и Бордо) и аскетичният Пнин гледаше възхитен и уплашен лакомията ѝ, като клатеше глава и вдигаше рамене, нещо от онези гладко копринени dragées бе проникнало в съзнанието му, завинаги се бе сляло със спомена за опънатата ѝ кожа, за тена на лицето ѝ, за безупречните ѝ зъби.

Малко го разочарова това, че още щом се качи на борда и хвърли поглед на издуващото се море, тя каза: „Ах, не, да ме прощавате“ и начаса се прибра в корема на кораба, където прекара по-голямата част от пътя, легнала по гръб в каютата, която споделяше с бърбривите жени на тримата неразговорливи поляци — борец, градинар и фризьор, — получени от Пнин за съседни. Той остана третата вечер от пътуването в каюткомпанията, Лиза отдавна бе отишла да спи, и на драго сърце склони да изиграе партия шах с някогашен издател на франкфуртски вестник, меланхоличен старец с торбички под очите, в пуловер с яка „хамут“ и брич. Нито единият, нито другият бе добър играч; двамата имаха склонност към ефектни, но съвсем неоправдани жертви на фигури; всеки много искаше да победи; а работата още повече се оживяваше от пнинския фантастичен немски („Wenn Sie so, dann ich so, und Pferd fliegt“^[3]). Тогава се приближи друг пътник, каза „Entschuldigen Sie“^[4], може ли да погледа и седна при тях. Беше с червеникава, късо подстригана коса и с дълги бледи ресници, с торбички под очите, носеше износено двуредно сако и скоро вече цъкаше с език и клатеше глава всеки път, когато старецът след продължителен и важен размисъл се наведеше напред, за да направи нелеп ход. В края на краищата този полезен зрител, явно познавач, не се стърпя и като бутна обратно пешката, която неговият съотечественик бе преместил току-що, посочи с треперещ показалец офицера, внедрен веднага от стария франкфуртец под мишницата на защитата на Пнин. Приятелят ни, разбира се, загуби и тъкмо да напусне салона, когато внезапно познавачът го настигна и каза „Entschuldigen Sie“, би ли му отделил минута хер Пнин? („Както виждате, зная вашето име“ — отбеляза той мимоходом, като вдигна вездесъщия си показалец и предложи да се отбият в бара да пийнат бира.) Пнин се съгласи и когато поставиха халбите пред тях, учтивият непознат продължи: „В живота, както и в шаха винаги трябва да

анализираме своите подбуди и намерения. През деня, когато се качихме на борда, се чувствавах като палаво дете. Но още на следващото утро започнах да се опасявам, че проникателният съпруг — това не е комплимент, а ретроспективно предположение — рано или късно ще прегледа списъка на пътниците. Днес съвестта ми ме съди и ме обяви за виновен. Не мога повече да търпя лъжата. Наздраве. Разбира се, не е като нашия германски нектар, но все пак е по-хубава от кока-колата. Казвам се Ерих Винд; уви, това име ви е известно“.

Пнин безмълвно, с изкривено лице, все още с длан върху мокрия шубер, трмаво се смъкна от гъбовидната седалка, но Винд отпусна петте си дълги чувствителни пръсти върху ръкава му.

— Lasse mich, lasse mich^[5] — взе да вие Пнин, като се мъчеше да отърси безкостната умилкваща се ръка.

— Моля! — каза д-р Винд. — Ала бъдете справедлив. Осъденият винаги има последната дума — това е негово право. Признават го дори нацистите. И преди всичко — искам позволение да платя най-малко половината от нейния билет.

— Ach nein, nein, nein^[6] — каза Пнин. — Да прекратим този кошмарен разговор (diese koschmarische spräche).

— Както желаете — каза д-р Винд и се захвана да внушава следните точки на вързания Пнин. Че това било изцяло идея на Лиза — „да опростим, представете си, цялата работа в името на нашето дете“ („нашето“ звучеше тройствено); че Лиза била много болна жена и се нуждаела от специални грижи (бременността представлявала просто сублимация на влечението към смъртта); че той (д-р Винд) щял да се ожени за нея в Америка — „закъдето заминавам и аз“, добави д-р Винд за по-ясно; и че той (д-р Винд) би помолил да плати поне бирата. След това до края на пътуването, което се превърна от сребристорзелено в еднообразно сиво, Пнин откровено потъна в английските си учебници и макар да бе неизменно кротък с Лиза, се мъчеше да я вижда толкова рядко, колкото бе възможно, без да събужда подозренията ѝ. От време на време д-р Винд се появяваше изневиделица и отдалеч го приветствуваше и ободряваше със знаци. Когато най-сетне величавата статуя изплава от утринната омара, в която, с намерение да припламнат на слънцето, стърчаха бледи омагьосани здания, наподобяващи тайнствените правоъгълници с различна височина, каквито съзираш на диаграма за сравнително-нагледните процентни съотношения (между

природните богатства, между честотата на миражите в различните пустини), д-р Винд се приближи с решителна крачка до Пнинови и се представи: — „тъй като и тримата трябва да стъпим с чисто сърце на земята на свободата“. След нелепо-комичното забавяне в Елис Айлънд Тимофей и Лиза се разделиха.

Възникнаха някои усложнения — но в края на краищата Винд се ожени за нея. През първите пет години живот в Америка Пнин на няколко пъти ги мярна в Ню Йорк; той и Виндови бяха натурализирани в един и същи ден; по-късно, след заминаването му за Уейндъл през 1945-а, изтекоха шест години без срещи и без кореспондиране. Обаче от време на време до него достигаха слухове за нея. Наскоро (през декември 1951-ва) приятелят му Шато му прати книжка на списание за психиатри със статия, написана от д-р Албина Дункелберг, д-р Ерих Винд и д-р Лиза Винд по повод на „Груповата психотерапия, използвана в консултациите по «проблемите на брака»“. Пнин винаги се бе чувствувал неудобно заради Лизините „психомагарешки“ интереси и дори сега, когато би трябвало да му е все едно, потръпна от отвращение и жал. Двамата с Ерих работели под ръководството на великия Бърнард Мейуд, добродушен великан — наричан от прекрасно приспособяващия се Ерих „Боса“, — в изследователския отдел към Центъра за планиране на семейството. Одобреният от своя и на жена си покровител Ерих разработи остроумна идея (може да не беше негова) да вкарва най-податливите и глупави клиенти на Центъра в психотерапевтична клопка в кръжец „за премахване на напрежението“, нещо като групово съшиване на юргани от разноцветни парчета плат, където младите омъжени жени, на групи по осем, се разкрепостяваха в уютна стая сред обстановката на непринуден, жив разговор, с обръщение на малко име, в присъствието на доктори на масата пред групата и на скромно записващ секретар наред с трагичните епизоди от детството, изплаващи тук и там като същински трупове. На тези събирания караха дамите крайно откровено да обсъждат брачните проблеми помежду си, което, разбира се, довеждаше до сравняване на наблюденията върху съпрузите, а те после също биваха интервюирани в специалната „група на съпрузите“, пак съвсем непринудено, където щедро се черпеха взаимно с цигари и с анатомични диаграми. Пнин пропусна докладите и отделните случаи — няма защо и тук да навлизаме в тези изморителни подробности. Достатъчно е да кажем, че

още при третото събиране на женската група, след като една или друга дама си идеше вкъщи, се връщаше прозряла и сетне разправяше надълго и нашироко новото си усещане на своите все още блокирани, но възторжени дружки, звънка нота на сектантско бдение приятно оцветяваше дискусиата. („Та ето какво, милички, когато Джордж миналата нощ...“) Ала не се свършваше дотук. Д-р Ерих Винд имаше намерение да разработи метод, който би позволил свързването на всички тези съпрузи и съпруги в обща група. Впрочем човек го побиваха тръпки, когато на двамата с Лиза им потичаха лигите при думата „група“^[7]. В дългото си писмо до умърлушилия се Пнин професор Шато твърдеше, че д-р Винд наричал „група“ дори сиамските близнаци. И наистина прогресивният идеалист Винд мечтаеше за щастливия свят, който ще се състои от стотици анатомично свързани сиамски комуни, от цели нации, създадени около комунален черен дроб. „Цялата тази психиатрия е просто микросвят на комунизма — мърмореше Пнин, докато отговаряше на Шато. — Защо да не оставим хората с личните им горести? Нима мъката не е единственото, което наистина си имаме на този свят?“

---

[1] Пердашите (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Скъпият господин Пнин (нем.). — Б.пр. ↑

[3] Вие така, а аз така, и конят хвъркна (разг. нсм.). — Б.пр. ↑

[4] Извинете (нем.). — Б.пр. ↑

[5] Оставете ме (нем.). — Б.пр. ↑

[6] Ах не, не, не (нем.). — Б.пр. ↑

[7] При всеки подходящ случай Набоков изразява неодобрението си за учението на Зигмунд Фройд (1856–1939) относно формирането и несъзнателното въздействие на сексуалните влечения. Във фейлетона си „Какво трябва да знае всеки“ („Что каждый должен знать“) той отбелязва иронично: „Където хвърлиш поглед — навред половото начало. Да се обърнем към обществените професии — ето го и тук: архитектът гради къща (разбирай: гради флирт с някоя), кинооператорът върти (разбирай: върти любов с някоя)... Твърди се, че изразите «барометърът пада», «паднал лист», «паднал от стълба» до един са намеци (подсъзнателни) за паднала жена...“ — Б.пр. ↑

— Виж какво — каза Джоана на мъжа си в събота сутринта, — реших да кажа на Тимофей, че днес от два до пет къщата е на тяхно разположение. Трябва да дадем всички възможности на тези трогателни същества. Имам работа в града, а теб ще пратя в библиотеката.

— Там е въпросът — отвърна Лорънс, — че тъкмо днес нямам никакво желание да бъда откаран или въобще преместен където и да било. Освен това не е за вярване, че за срещата ще им потрябват осем стаи.

Пнин облече новия си кафяв костюм (за който беше платил с кремонската лекция) и като закуси набързо в „Яйцето и ние“, пое през парка с островчета сняг за уейндълската автобусна гара; пристигна почти час по-рано, отколкото бе нужно. Не се замисли за какво всъщност на Лиза бе изтрябвало непременно да го види на връщане от пансиона „Св. Вартоломей“ край Бостън, където тази есен щял да постъпи синът ѝ; знаеше само, че вълната щастие се пенеше в него и се издуваше зад невидима преграда, всеки миг щеше да я прехвърли. Посрещна пет автобуса и във всеки от тях ясно съзираше Лиза, която му махаше през прозореца във върволицата излизащи пътници, но автобусите опустяваха един след друг, а нея я нямаше. Внезапно чу звучния ѝ глас („Тимофей, здравствуй!“) зад гърба си и като се извърна рязко, видя я да излиза от единствения автобус, за който бе решил, че в него я няма. Каква промяна би могъл да забележи нашият приятел в нея? Господи Боже мой, каква ти промяна! Беше тя. Винаги ѝ бе горещо, цялата кипеше, нищо, че беше хладно, ето и сега палтото ѝ от морски котки бе широко разтворено, като разкриваше набрана блузка, когато тя обхвана главата на Пнин и той, почувствувал помплимусовия^[1] аромат на шията ѝ, бърбеше „Хайде, хайде, много хубаво, ето на“ — жалки словесни подпорки за сърцето, — а тя извика: „Ах, но той е с дивни нови зъби!“ Помогна ѝ да се качи в таксито, яркият ѝ прозрачен шал се закачи за нещо, Пнин се подхлъзна на

шосето, а шофьорът каза „Внимавайте“ и взе от него пътната ѝ чанта — всичко това се бе случвало някога, тъкмо в такава последователност.

Това училище, говореше тя, докато се возеха по Парковата улица, е в английската традиция. Не, нищо няма да хапне, изяла голяма закуска в Олбъни. „Това училище е «много фенси»^[2] — поясни на английски, — момчетата играят в зала нещо като тенис, с ръце, и в един клас с тях ще бъде...“ Тя фалшиво-небрежно произнесе известно американско фамилно име, което не говореше нищо на Пнин, тъй като не принадлежеше нито на поет, нито на президент. „Между другото — прекъсна я Пнин, като се наведе напред и посочи — оттук може да се види крайчето на университетския комплекс.“ Всичко това благодарение („Виждам, виждам, комплекс като комплекс“), всичко това, включително и стипендията, се уредило заради влиянието на д-р Мейуд („Виж какво, Тимофей, вземи му драсни няколко думи, просто от учтивост“). Директорът (свещеник) ѝ показал трофеите, които Бърнард спечелил като момче. Разбира се, на Ерих му се искало Виктор да се запише в държавно училище, но го придумали. Жената на преподавателя Хопър е племенничка на английски граф.

— Вече пристигнахме. Ето го моето palazzo — пошегува се Пнин, който никога не сварваше да следва бързия ѝ говор.

Влязоха и той внезапно почувствува, че този ден, предвкусван с толкова бясно нетърпение, отминава прекалено бързо — отива си, отива си, ето вече след няколко минути напълно ще си иде. Може би, помисли си той, ако веднага му бе казала какво иска от него, денят би се забавил и наистина би станал радостен.

— Каква ужасна къща — каза тя, като се настани на стола до телефона и си засъбува гумените боти — колко познати движения. — Погледни само този акварел с минаретата. Сигурно са ужасни хора.

— Не — каза Пнин, — те са мои приятели.

— Мили мой Тимофей — избъбри тя, докато той я ескортиреше догоре, — навремето имаше доста ужасни приятели.

— Ето я моята стая — каза Пнин.

— Май ще полегна на девствената ти постеля, Тимофей. След минутка ще ти кажа едно стихотворение. Отново се просмуква това адско главоболие. Толкова великолепно се чувствувах целия ден.

— Имам аспирина.

— Мм — измърмори тя и на фона на родната реч това новопридобито отрицание изглеждаше необичайно.

Когато се захвана да си събува обувките, той се извърна и звукът, с който те тропнаха върху пода, му напомни за много далечни дни.

Тя полегна — черна пола, бяла блузка, кестенява коса, — като закри очите си с розова ръка.

— Как сте изобщо? — попита Пнин (дано само по-скоро каже какво иска!), докато сядаше в стола-люлка до радиатора.

— Имаме много интересна работа — подхвана тя, като все още засенчваше очи, — но трябва да ти кажа, че вече не обичам Ерих. Отношенията ни се разпаднаха. Впрочем Ерих не дава пет пари за сина. Казва, че бил земният му баща, а ти, Тимофей, си бил водният.

Пнин прихна са се смее; запревива се от смях; малко инфантилният стол-люлка силно изпраща под него. Очите му бяха като звезди и съвсем мокри.

Към минута тя го гледа любопитно изпод пухкавата си ръка, сетне продължи:

— Ерих има твърд емоционален блок спрямо Виктор. Не зная колко пъти момчето сигурно го е убивало в сънищата си. Освен това, както отдавна забелязах, при Ерих вербализацията само заплита проблемите, вместо да ги решава. Той е много тежък човек. Каква ти е заплата, Тимофей?

Той каза.

— Е, — отбеляза тя, — слаба работа. Но според мен дори можеш малко да отделяш — предостатъчна е за твоите нужди, за твоите микроскопични нужди, Тимофей.

Коремът ѝ, здраво стегнат в черната пола, подскочи два-три пъти с безмълвна, уютна, добродушно-припомняща се ирония — и Пнин се изсекна, като едновременно клатеше глава, обзет от сладострастна и весела наслада.

— Чуй най-новото ми стихотворение — каза тя, опънала ръце по шеговете и изопнала се на гръб, сетне захвана равномерно да извива с провлечен гръден глас:

*Аз наметнах тъмна мантия,
по-скромна съм от монахиня;*

*от слонова кост разпятие
виси над постелята ми пустинна.*

*Ала огньовете на бурни оргии
прогарят забравата ми зимна
и шепна аз името Георги —
златното твое име!*

— Той е много интересен човек — продължи тя без всякаква пауза. — Всъщност е англичанин. През войната карал бомбардировач, а сега е във фирма на борсови посредници, които не го обичат и не го разбират. Произлиза от старинно семейство. Баща му бил мечтател, имал казино на вода и тъй нататък, но във Флорида го разорили някакви еврей-гангстери и той доброволно влязъл в затвора вместо друг: това е семейство от герои.

Помълча. Тишината в малката стая по-скоро се подчертаваше, отколкото се нарушаваше от бълбукането и звънтежа в белите органни тръби.

— Направих пълен доклад на Ерих — с въздишка продължи Лиза — и сега той все твърди, че щял да ме излекува, ако му помагам. За съжаление вече помагам на George.

Тя произнесе George по руски — двете „g“ твърди, двете „e“ дълги.

— Какво да се нрави, c'est la vie^[3], както остроумно се изразява Ерих... как можеш да спиш под тая нишка паяжина от тавана? — Тя си погледна часовника. — Боже мой, трябва да хвана автобуса в четири и половина. Налага се след минута да извикаш такси. Искам да ти кажа нещо много важно.

Ето го най-сетне — с такова закъснение.

Тя искаше Тимофей всеки месец да отделя малко пари за момчето — защото нали сега нямало как да моли Бърнард Мейуд, пък и можела да умре, а на Ерих му било все едно, каквото и да се случи — но нали някой трябвало от време на време да праща малка сума на момчето, все едно, че е от майка му: нали знаеш, джобни пари, защото около него ще са все богатски момчета. Тя щяла да съобщи адреса на Тимофей и още някои подробности. Да, никога не се е съмнявала, че

Тимофей е душица. („Ах, каква си душица.“) А сега къде е тоалетната? Хайде, моля те, повикай таксито.

— Впрочем — каза, докато той ѝ държеше палтото и както обикновено намръщен я насочваше към отворите на ръкавите, а тя мушеше напосоки ръце и опипваше — знаеш ли, Тимофей, този твой кафяв костюм не става за нищо: един джентълмен не носи кафяво.

Изпрати я и си тръгна за вкъщи през парка. Да не беше я пускал, да я бе задържал, каквато и да е — жестока, вулгарна, с ослепителни сини очи, с жалките и стихотворения, с дебелите ѝ крака, с нечистата ѝ, суха, долна, инфантилна душа. Внезапно му мина през ум: ако хората се събират на небесата (не вярвам в това, но да допуснем), как бих попречил да напълзва връз мен, през мен, на тази нейна сбръчкана, безпомощна, мизерна душа? Но тук е земята и аз, колкото да е странно, живея, има в мен и в живота нещо, което...

Сякаш съвсем изненадващо (защото отчаянието рядко води до велики открития) почти бе налучкал просто решение на вселенската загадка, но го прекъснаха с настойчива молба. Изпод дървото катеричка бе зърнала Пнин на пътеката. С гъвкаво и силно движение умната животинка се изкатери върху чешмичката за пиене и когато Пнин приближи, захвана с издути бузи да сочи с овалната си муцунка към нея с доста грубо цъккане. Пнин разбра и като пошари, напипа това, което трябваше да натисне. Като го поглеждаше презрително, измъчваната от жажда гризачка веднага започна да пие от дебелилото искрящо стълбче вода и пи доста дълго. Сигурно има температура, помисли си Пнин, плачейки тихо и необезпокоявано, продължавайки учтиво да натиска лостчето, като през това време внимаваше да не среща вперения в него неприятен поглед. Щом си утоли жаждата, катеричката, без да изрази ни най-малка благодарност, се скри.

Водният баща тръгна по пътя си, стигна до края на пътеката, сетне свърна в страничната улица, където имаше малък бар във вид на къщурка от греди с гранатови стъкла в прозорците с рамки на квадратчета.

---

[1] Помплимус, помпелмус (*Citrus grandis*) — цитрусово дърво с вкусни зелени до жълто и оранжево плодове; негова разновидност е грейпфрутът. В творчеството на Набоков помплимусът се свързва с

темата за поезията, познанието и смъртта. (Вж. стихотворението му „Помплимусу“ от 1931 г.). — Б.пр. ↑

[2] Шик, престижно (англ. разг.). — Б.пр. ↑

[3] Такъв е животът (фр.). — Б.пр. ↑

Когато в пет и петнайсет Джоана се върна с пълна торба продукти, с две илюстрирани списания и три пакета, намери авиописмо от дъщеря си, пуснато в пощенската кутия на верандата. Бяха изминали повече от три седмици, откак Изабела на кратко бе известила родителите си, че след медения месец в Аризона благополучно е пристигнала в града на мъжа си. Докато манипулираше с покупките, Джоана разкъса плика. Беше възторжено щастливо писмо и тя го погълна на един дъх — от облекчение всичко пред очите ѝ заплава в пъстро сияние. Отвън на входната врата напипа, а сетне с минутно учудване видя ключовете на Пнин, увиснали като грозд негови вътрешности от ключалката заедно с коженото калъфче; използва ги, за да отключи, а щом влезе, дочу откъм кухненското килерче гръмко анархистично тропане: шкафовете се отваряха един след друг и се затръшваха.

Остави торбата и пакетите върху бюфета в кухнята и попита към килерчето: „Какво търсите там, Тимофей?“

Той излезе отвътре морав и с див поглед; тя бе потресена, като зърна лицето му със следи от неизбърсани сълзи.

— Търся уиски и минерална вода, Джоана — каза той трагично.

— Май нямаме минерална вода — отвърна тя с характерната си англосаксонска невъзмутимост. — Но пък в трапезарията, в шкафчето има уиски колкото ти душа иска. Според мен обаче ще е по-добре да пийнем чайче.

Той направи руския жест „предавам се“.

— Не, всъщност нищо не ми трябва — отрони той и седна край кухненската маса с ужасна въздишка.

Тя се отпусна до него и разтвори едно от списанията, които беше купила.

— Погледайте картинки, Тимофей.

— Няма нужда, Джоана. Нали знаете, не разбирам кое е реклама, кое — не.

— Просто си почивайте, Тимофей, а аз ще ви обяснявам. О, погледнете — това ми харесва. Много остроумно. Тук виждаме комбинация от две идеи — за Необитаемия остров с Въображаемата девойка. Тимофей, хайде, погледнете, моля — той неохотно надяна очилата за четене, — ето това е необитаем остров с една-единствена палма, а това са останки от строшен сал, тук е морякът, претърпял корабкрушение, това — корабната котка, която той е спасил, а пък на камъка...

— Невъзможно — каза Пнин. — Толкова малък остров, при това с палма, не може да съществува в толкова голямо море.

— Да, но тук съществува.

— Невъзможна изолация — каза Пнин.

— Да, но, наистина, Тимофей, това е недобросъвестно. Нали прекрасно знаете, съгласни сте с Лор по въпроса, че мисленето се базира върху компромис с логиката.

— При известни условия — каза Пнин. — Преди всичко логиката сама по себе си...

— Хайде, добре, добре, забравихме нашата картинка. Но погледнете я де. Ето го значи моряка, ето я и котката, до тях има една доста вкисната русалка, а сега вижте тези облаци над моряка и над котката.

— Взрив на атомна бомба — тъжно рече Пнин.

— Не, нищо общо. Много по-забавно. Тези кръгли облачета са просто нещо като проекция на мислите им. Матросът мечтае за русалка с крака, а котката си представя цялостна риба.

— Лермонтов — каза Пнин, като вдигна два пръста — е изразил всичко за русалките само в две стихотворения. Не ми е по силите да разбере американския хумор дори когато съм щастлив, а трябва да отбележа... — Той свали очилата с треперещи ръце, блъсна с лакът списанието встрани и като отпусна глава върху ръцете си, избухна в задавен плач.

Тя чу как входната врата се отвори и затвори, миг по-късно Лорънс, прокрадвайки се шеговито тайнствено, надникна в кухнята. С дясната ръка Джоана му махна да не влиза, с лявата посочи плика с пъстра ивичка, оставен върху пакетите. Особената домашна усмивка, която грейна на лицето ѝ, бе като резюме на писмото от Изабела; той го грабна и отново на пръсти, но вече без да се маймуни, излезе.

Безсмислено могъщите рамене на Пнин още се друсаха. Тя затвори списанието и към минута гледа корицата: ярки като играчки дребни ученичета; Изабела и дъщерята на Хагенови; сенчести дървета, засега безучастни; бяла кула; уейндълските камбани.

— Не иска ли да се върне? — тихо попита Джоана.

Пнин — с глава върху сгънатия лакът — заудря по масата с леко свит юмрук.

— Нищо си нямам — застена Пнин през паузите между гръмките влажни хлипове. — Нямам нищо, никого нямам!

ΤΡΕΤΑ ΓΛΑΒΑ

През осемте години преподаване в Уейндълския университет по различни причини (най-вече от звуково естество) Пнин бе сменял жилищата си едва ли не всеки семестър. Скътана в паметта му, цялата тази върволица от стаи му приличаше на изложба от групирани фотьойли, кревати, лампи, камини, които, игнорирайки всички различия в пространството и времето, сега се бяха разбъркали в мекото осветление на мебелен магазин, във от който вали сняг, здрачът се сгъстява и всъщност никой никого не обича. Стаите от уейндълския период изглеждаха особено гиздави в сравнение с онази, която бе държал в Ню Йорк между Централния парк и Ривърсайд, в квартала, запомнен заради хартиения боклук покрай тротоара с лъскава кучешка купчинка, на която някой вече се е подхлъзнал и където някакво момче неуморно блъска топка в стъпалото на високия тъмен вход; но дори онази стая се струваше на Пнин (в чиято глава все още отекваха ударите на топката) направо изискана, щом я сравнеш със своя стар, сега вече полузатрупан от прах подслон през дългата си средноевропейска нансенско-паспортна епоха.

Но с течение на годините Пнин стана придирчив. Вече не го задоволяваше само красивата мебелировка. Уейндъл бе тихо градче, а Уейндълуил, разположен сред хълмове, още повече; но нямаше такова място, което да се стори достатъчно тихо на Пнин. В самото начало на живота си тук държеше едностайно жилище в грижливо мебелирания Университетски дом за преподаватели ергени, много симпатично заведение въпреки някои неудобства на общия бит („Пнин, да поиграем пинг-понг?“ — „Вече не съм за детски игри“); но сетне се появили някакви работници и се захванаха отпърво да пробиват дупки в улицата — в улица Черепна кутия в Пнинград, — а сетне да ги запълват и отново да ги пробиват, като това продължи — с пристъпи на черни зигзаги, заменяни от оглушителни паузи — цели седмици; май никога нямаше да намерят онзи безценен инструмент, който по грешка бяха заровили тук. Помнеше още една стая (ако подбере оттук и оттам само най-привлекателните) в абсолютно непроницаемия на пръв

поглед „Херцогски павилион“ в Уейндълвил: дивен kabinet, над който обаче всяка вечер се подхващаше (редувайки се с гръмовни каскади в тоалетната и с блъскане на врати) мрачен тропот на две чудовищни статуи с първобитни каменни нозе — образ, който мъчно се връзваше с крехките всъщност фигурки на горните му съседи, каквито се оказаха семейство Стар от Факултета по изящни изкуства („Казвам се Христофор, а тя е Луиза“), ангелски кротка двойка, която живо се интересуваше от Достоевски и от Шостакович. Имаше и една още по-уютна спалня-кабинет (в друга квартира), където никой не нахлува при теб да изкрънка безплатен урок по руски; но още щом страховитата уейндълска зима започна да прониква в този подслон чрез острите си течения (духаше не само от прозореца, но и от гардероба, и от контактите), стаята прояви някакъв вид умопобъркване или мистична мания — а именно начена се неизкоренимо мърморене на повече или по-малко класическа музика, по странен начин извираща от боядисания в сребристо радиатор на Пнин. Мъчеше се да я заглуши с одеяло като пойна птичка в клетка, но пеенето упорито продължаваше, докато не откараха престарялата майка на госпожа Теър в болницата, където тя издъхна, след което радиаторът внезапно заговори на френски в канадския му диалект.

Опита и всякакви жилища друг тип: наемаше стаи в частни къщи, които, макар да се различаваха по много неща (например не всички бяха дъсчени — срещаша се и с мазилка или поне отчасти с мазилка), имаха една обща черта: на етажерките в гостната или на стълбищните площадки неизменно присъствуваха Хендрик Вилем ван Лун и д-р Кронин; можеше да ги разделят ято илюстрирани списания, стабилен гланциран исторически роман или дори импресиониращата някого г-жа Гарнет (в такива къщи ама непременно някъде виси плакат на Тулуз-Лотрек), но въпросната двойка присъществуваше задължително и разменяше погледи на дружеско разпознаване, същински двамина приятели сред многобройна компания.

Върна се временно в университетския дом, но се върнаха и разбивачите на улицата, на всичкото отгоре най-вече излязоха и други дразнещи минуси. Сега Пнин държеше спалня (розови стени, бели волани) на втория етаж в къщата на Клемънтсови и това бе първата къща, която наистина му харесваше, и първата стая, която наемаше за повече от година. Междувременно беше заличил всички следи от предишната обитателка или така му се струваше, защото така и не бе забелязвал, пък и сигурно никога нямаше да забележи смешната муцунка, надраскана на стената точно зад възглавницата на кревата, и полуизтритите чертички с молив, отбелязващи растежа на детето върху касата на вратата, като се почне от четири фута през 1940 година.

Ето повече от седмица с цялата къща се разпореждаше само Пнин. Джоана Клемънтс бе заминала със самолет за западния щат да навести омъжената си дъщеря, а само след няколко дена, в самото начало на пролетния курс по философия, на Запад отлетя и професор Клемънтс, извикан с телеграма.

Нашият приятел, без да бърза, изяде вкусен брекфаст върху основата на мляко, носено както досега, и в девет и половина се направи както обикновено да иде пеш до университета.

Душата ми се стопля, като си спомня неговия руско-интелигентски начин да си облича палтото: наведената му глава тогава разкриваше идеалната си плешивина, а едрата брадичка като на Херцогинята от Страната на чудесата яко се притискаше в кръстосания зелен шал, за да го удържи върху гърдите, докато през това време със силно отмятане на широките плещи той се мъчеше да улучи едновременно и двата ръкава, още един замах — и палтото е облечено.

Грабна своя портфейл, чантата, провери съдържанието ѝ и излезе.

Отдалечи се от прага на разстоянието, от което момчетата раздавачи хвърлят вестниците, когато внезапно си спомни, че библиотеката го помоли веднага да върне една книга, потрябвала на друг читател. Миг се бори със себе си: книгата още му бе нужна; но

добрият Пнин изпитваше твърде силно съчувствие към страстния вопъл на другия (незнаен) учен, та да не се върне за дебелията и тежка книга. Отнасяше се за 18-и том — посветен най-вече на Толстой — от „Съветски златен фонд на литературата, Москва — Ленинград, 1940“.

3

Органите, които участват в производството на звуци в английския говор, са: гръклянът, небцето, устните, езикът (полишинелът^[1] в тази група) и освен тях — не на последно място — долната челюст, на чието преувеличено и малко дъвкателно движение се осланяше Пнин, когато превеждаше на курса откъси от руската граматика или някое стихотворение на Пушкин. Ако неговият руски беше музика, английският му бе ужасен. С огромно усилие („дзификултси“ на пнинския английски) преодоляваше палатализацията и изобщо не се научи как да се избавя от излишната влага на руските „т“ и „д“ (пред гласни), които смекчаваше толкова забавно. „Hat“ (шапка) в устата му звучеше като взрив. „Никога не нося шапка, дори през зимата“ — се различаваше от обичайното американско произношение „hot“ (горещо) (присъщо например на уейндълските граждани) само по краткостта си, поради това много приличаше на германския глагол „hat“ (има). Всички дълги „о“ при него неизбежно се превръщаха в кратки: неговото „по“ (не) със сигурност беше италианско, което се задълбочаваше още повече от навика му да утроява обикновеното отрицание: „Да ви откараме ли, господин Пнин?“ — „Но-но-но, оттук съм на две крачки.“ Не владееше (без впрочем да подозира) дългото „у“: това, което успяваше да произнесе, когато трябваше да каже „пооп“ (пладне), бе рохкавата гласна в германското „пуп“ (сега). („Във вторник нямам лекции през деня“, „Ин дзе афтернун“, „Днес е вторник“.)

Вторникът си е вторник, но каква дата сме днес, ще попитаме ние. Рожденият ден на Пнин например се падаше на 3 февруари по Юлианския календар, по който се бе родил в Петербург през 1898 година. Сега вече никога не го празнуваше — отчасти защото, откак бе напуснал Русия, този ден някак незабележимо се изплъзваше в Грегорианска маска (със закъснение от тринайсет — не, от дванайсет дена), отчасти защото през академичната година животът му най-вече следваше ритъма на „повтосреща — мояви“.

Ето изписва датата върху черната, замъглена от тебешира дъска (блекборд), която остроумно наричаше „сива“ (греборд). Още усещаше в сгъвката на лакътя тежестта на Зл. Фонд на лит. Поставената върху дъската дата нямаше нищо общо с деня, който бе сега в Уейндъл: „26 декември 1829“.

Усърдно завинти дебела бяла точка и отдолу допълни: „3,03 следобед. Санкт Петербург“.

Всичко това бе грижливо преписано от Франк Бакмън, Роза Балзамо, Питър Волков, Ъруин Д. Херц, от умната красавица Мерилин Гон, от Франк Керъл, от Джон Мид и от Алън Бредбъри Уолш.

Пнин отново седна на масата, разлюлян от безмълвно веселие: беше им приготвил разказ. Този ред в абсурдната руска граматика: „Аз бродя ли по шумни улици“, всъщност представляваше начало на прочуто стихотворение. Макар че в този начален руски курс бе редно Пнин да се придържа към граматическите упражнения („Мамо, телефонът!“ „Аз бродя ли по шумни улици.“ „От Владивосток до Вашингтон има 5000 мили“), той винаги използваше подходящия случай, за да поведе студентите си на литературна или историческа екскурзия.

В продължение на осем четиристъпни строфи Пушкин описва постоянния си зловещ навик — където и да се намира, с каквото и да се занимава — да потъва в размишления за смъртта и грижливо да изследва всеки изживян ден, мъчейки се да разгадае в тайното му значение възможна „грядуща годишнина“: деня и месеца, които някъде, някога ще се появят върху надгробния му камък.

„And where will fate send me“ — бъдеще несвършено, „death“ — вдъхновено декламираше Пнин, отметнал глава и храбро превеждайки дословно: „in fight, in travel, or in waves? Or will the neighboring dale“ — същото, каквото на руски означава „долина“ или както сега бихме казали — „valley“; „accept my refrigerated ashes“, *ponssière* „cold dust“, може би така ще е по-точно... „and though it is indifferent to the insensible body...“^[2]

Пнин стигна до края, а сетне, като посочи театрално дъската с късчето тебешир, стиснато още в ръката му, привлече вниманието на слушателите върху факта колко грижливо е отбелязал Пушкин деня и дори минутата, когато е записал това стихотворение.

— Но — възкликна тържествуващо Пнин — той умря през съвсем, съвсем друг ден! — „Той умря“ — облегалката на стола, върху която се бе отпуснал, нададе зловец трясък и курсът разреши напълно разбираемото напрежение чрез гръмогласен смях.

(Някога, някъде — Петербург? Прага? — един музикален клоун дръпна въртящото се столче пред рояла изпод другото, но той продължи юначо да пердаши рапсодията си в седнало положение, макар и без седалка. Ала къде? В цирк „Буш“ в Берлин!)

---

[1] Полишинел — постоянен комичен персонаж в стария френски театър. — Б.пр. ↑

[2] Къде ще ме запрати съдбата, в битка, на път или по море? Или съседната долина ще приеме сивите замръзнали останки студен прах (прах е на фр.). Но това е без значение за безчувственото тяло (прибл. превод на англ. из Пушкиновото стихотворение „Брожу ли я вдоль улиц шумных“ (1829). — Б.пр. ↑

През почивката между отиващата си начална група и вече влизащата по-горна Пнин остана в стаята. Кабинетът, където сега върху картотеката бе оставен Зл. Фонд на дит., полузагърнат в зеления Пнинов шал, бе на друг етаж, в края на еквив коридор, до преподавателската тоалетна. До 1950 година (а сега е 1953-та — как лети времето!) в Германския факултет държеше общ кабинет с Милер, един от младшите преподаватели, а после му дадоха само за него кабинет Р, дотогава служил за килер, но сега ремонтиран. Цяла пролет обичливо го пнинизира. Предоставиха му го с два жалки стола, с коркова дъска за обяви, със забравена от чистача кутия паркетин и с непретенциозно бюро от неопределено дърво. Изхитри се да изпроси от администрацията малка стоманена картотека с възхитителна ключалка. Младият Милер под ръководството на Пнин прегърна и довлече пнинската част от сглобяема библиотека. От старата г-жа Мак Кристъл, в чиято бяла дървена къща Пнин веднъж преживя не особено сполучливо зимата (1949–1950), купи за три долара избеляло килимче, навремето турско. С помощта на същия чистач завинти отстрани върху бюрото острилка за моливи — доставящ възвишено удоволствие дълбокомислен прибор, който по време на работа издава своето „тикондерога-тикондерога“, докато нагъва меката дървесина с жълта ивичка, и внезапно пропада в някаква беззвучно въртяща се неземна пустота, неизбежно очакваща всички. Имаше и други, още по-дръзки планове, например да се сдобие с фотьойл, и с лампион. Когато се върна в своя кабинет след лятното преподаване във Вашингтон, Пнин завари вътре тлъст пес, заспал върху килимчето му, а мебелите си — натикани в тъмния ъгъл на стаята, за да освободят място за великолепно бюро от неръждаема стомана и в унисон с него въртящ се стол, върху който седеше, драскаше нещо и се усмихваше на себе си наскоро внесеният австрийски учен д-р Бодо фон Фалтернфелс; и оттогава, що се отнасяше до Пнин, кабинетът изгуби своята привлекателност.

По пладне както обикновено Пнин си изми ръцете и главата.

От кабинета Р си взе палтото, шала, книгите и чантата. Д-р Фалтернфелс пишеше и се усмихваше; сандвичът му бе разгърнат дополовина; кучето му пукна. Пнин се спусна по мрачното стълбище и премина през Музея на ваятелството. Зданието на хуманитарните науки, където впрочем се бяха приютили и орнитологията, и антропологията, се свързваше с друга тухлена сграда, с Фризхол, където бе професорският клуб, чрез доста заплетена решетеста галерия: тя първо се издигаше полегато, сетне рязко извиваше и поемаше надолу, срещу делничната миризма на чипс и на скучното рационално балансирано меню. Лете решетките ѝ се оживяваха от трепкащи цветя; сега обаче леден вятър пронизваше голотата ѝ и някой бе нахлузил намерена ръкавица върху тръбичката на мъртвия водоскок, от който разклонение на галерията водеше към дома на президента.

Президентът Пур, висок, достолепен, възрастен човек с тъмни очила, започнал да губи зрение преди две години, сега бе почти напълно ослепял. С постоянството на слънцето обаче се появяваше всеки ден във Фризхол, воден от своята племенничка и секретарка. Влизаше величаво, като антична статуя, крачеше в своя мрак към невидимия обед и макар всички да бяха свикнали с трагичната му поява, все пак, докато го отвеждаха до резбосания стол и той напипваше ръба на масата, неизменно припадеше сянка на тишина; беше странно да зърнеш точно зад него на стената стилизираното му изображение в лилав двуреден костюм и теракотови обувки, загледано с грейнали фуксинови очи в свитъците, които му връчват Рихард Вагнер, Достоевски и Конфуций — преди десет години Олег Комаров от Факултета по изящни изкуства бе изрисувал тази група, включена в прочутата фреска на Ланг от 1938 година, обкръжаваща цялата трапезария с процесия от исторически лица и уейндълски професори.

В желанието си да попита нещо своя съотечественик, Пнин седна до него. Този Комаров, син на казак, бе нисък, късо подстриган човек с

ноздри като на череп. Заедно със Серафима, едрата си и радушна жена московчанка, носеща на дълга сребърна верижка тибетски амулет, увиснал до големия ѝ мек корем, от време на време той организираше „руски“ вечеринки с „руски“ гощавки и китара и повече или по-малко фалшиви народни песни — там обучаваха свенливите аспиранти на обряда да вкусват водка и на прочие мухлясали руски обичаи; когато след такива вечеринки срещнеха неприветливия Пнин, Серафима и Олег (тя — с очи в небесата, той — закрил своите с длан) току промърморваха, изумени от щедростта си: „Господи, колко им даваме!“ — като разбираха под „тях“ невежите американци. Само за друг руснак бе ясна тази смесица от черносотничество със съветофилство, присъща на псевдопъстрите Комарови, за които идеалната Русия би се състояла от Червена армия, богопомазан владетел, колхози, антропософия, руска църква и хидроелектростанции. Пнин и Олег Комаров обичайно се намираха в състояние на сподавена вражда, но срещите бяха неизбежни и онези от американските колеги, които смятаха Комарови за „дивни хора“ и имитираха чудака Пнин, бяха сигурни, че живописецът и той са големи приятели.

Без използването на твърде специално изследване мъчно можеше да се каже кой от тях, Пнин или Комаров, говори английски по-зле; най-вероятно Пнин, но въз основа на възрастта си, на общото образование и на малко по-отдавнашното американско гражданство той намираше за възможно да поправя честите английски интерполации на Комаров, а това вбесяваше Комаров дори повече от Пниновия антикварный либерализм.

— Вижте какво, Комаров (малко безцеремонно обръщение) — заяви Пнин. — Не мога да разбера на кого му е изтрябвала тази книга; със сигурност не на моите студенти, а ако на вас, не разбирам за какво ви е.

— За нищо — отвърна Комаров, като хвърли поглед на книгата. — Нот интересид (не ме интересува) — добави той на английски.

Пнин на два пъти раздвижи беззвучно устни и долна челюст, понечи да каже нещо, но не продума и отново се захвана със салатата.

Беше вторник, значи можеше да иде в любимото си убежище веднага след обета и да остане там до вечеря. Библиотеката на Уейндълския колеж не бе свързана чрез никакви галерии с другите здания, но пък съкровено и здраво — със сърцето на Пнин. Мина покрай бронзовата статуя на първия президент на университета Алфеус Фриз — по спортно каскетче и брич, хванал за рогата бронзов велосипед, на който бе обречен вечно да се качва, ако се съдеше по левия му крак, завинаги прилепен за левия педал. Сняг се стелеше върху седалката, сняг се стелеше в нелепата кошничка, окачена наскоро за кормилото от неизвестни палавници. „Хулигани“, възмути се Пнин, поклати глава и се подхлъзна леко върху плочите на пътеката, лъкатушеща по моравата на склона сред голите планински брястове. Освен дебелия том отдясно под мишницата с лявата бе понесъл старата си черна чанта средноевропейски тип, равномерно я полюшваше за кожената скобка, закрачил към своите книги, към своята работна килия сред стелажите, към своя рай на руската литературна стихия.

Източилото се като елипса ято гълъби в кръгов полет — ту сиво (реене), ту бяло (размах на крилата) и ето отново сиво — се въртеше по прозрачното бледо небе над Университетската библиотека. В далечината печално, както в степта, свирна влак. Хилага катеричка се юрна през обляното в слънце островче сняг, върху който сянката от дънера, маслинозелена върху чима, по-нататък ставаше сиво-синкава, а самото дърво, като проскърцваше кратко, стърчеше голо в небето, където за трети, последен път, прелетяха гълъбите. Катеричката, сега невидима в чатала на дървото, се разбъбри, мъмреше злосторниците, които биха я прогонили оттам. Пнин отново се подхлъзна върху мръсния черен лед на плочника, рязко протегна ръка, изправи се и с усмивката на самотник се наведе, за да вдигне Зл. Фонд на лит., разтворил се при падането на снимка с руска поляна, по която към фотографския апарат бе поел Лев Толстой, а зад него се виждаха дългогривести коне, също обърнали наивните си глави към фотографа.

На бой ли, в поход, сред вълните? В Уейндълския ли колеж? Като цъкаше леко с изкуствената челюст, към която се бе прикачила лепкава ивичка извара, Пнин изкачи стръмните стъпала на библиотеката.

Също както мнозина възрастни професори той бе престанал да забелязва присъствието на студентите в университета, в коридорите, в библиотеката — изобщо навред, освен при функционалното им присъствие в учебните стаи. В началото много го потискаше видът на някои от тях, отпуснали клетки млади глави върху ръка и дълбоко заспали сред развалините на науката; сега обаче не забелязваше никого в читалнята, ако не се броят мяркащите се тук и там изящни момински вратлета.

На масата дежуреше мисис Теър. Майка ѝ се падаше братовчедка на майката на мисис Клемънтс.

— Как сте, професор Пнин?

— Много съм добре, мисис Файър.

— Какво стана, Лорънс и Джоана не са ли се върнали още?

— Не. Нося книгата, защото получих тази картичка...

— Нима горката Изабела наистина иска да се развежда?

— Не съм чувал. Може ли да попитам, мисис Файър...

— Сигурно ще трябва да ви намерим друга стая, ако тя се върне с тях.

— Може ли да ви попитам нещо, мисис Файър? Ето картичката, получих я вчера — не бихте ли ми казали кой е този друг читател?

— Сега ще видим.

Тя видя. Другият читател се оказа Тимофей Пнин; бе пуснал заявка за 18-и том миналия петък. Вярно бе също, че този осемнайсети том се водеше у същия Пнин, който го бе взел по Коледа и сега бе застанал с ръка върху него, напомняйки семейния портрет на някой съдия.

— Не може да бъде! — възкликна Пнин. — В петък пуснах заявка за деветнайсети том от хиляда деветстотин четирийсет и седма година, а не за осемнайсети от хиляда деветстотин и четирийсета.

— Но погледнете — написали сте „том 18“. Във всеки случай деветнайсети още не е обработен. Предишния ще си го вземете ли?

— Осемнайсети, деветнайсети — замърмори Пнин, — няма кой знае каква разлика. Правилно съм посочил годината, това е важното!

Да, още ми трябва осемнайсети, пратете ми по-точна картичка, когато деветнайсети бъде готов.

Като леко я въртеше в ръка, той отнесе тромавата сконфузена книга в любимата си ниша и я остави там, увита в шала.

Тези жени не могат да четат. Годината е посочена съвсем ясно.

Както винаги се запъти за стаята с периодиката и там прегледа новините в последния (от събота, 12 февруари — а днес е вторник. О, Невнимателни Читателю!) брой на руския всекидневник, който издаваше от 1918 година емигрантска група в Чикаго. Както винаги грижливо прочете обявите. Д-р Попов, заснет в новата си бяла престилка, обещавахе на възрастните хора прилив на нови сили и веселие. Музикална фирма бе отпечатала списък от предлагани на купувача руски грамофонни плочи като валса „Разбит живот“ и „Песни на фронтовия шофьор“. Възгоголевският собственик на погребално бюро хвалеше надълго и нашироко луксозните си катафалки, които ставали и за пикници. Друг Гоголев герой от Маями предлагаше „двустайно жилище за трезвеници; околоръст овощни дървета и цветя“, а в Хамънд замислено тъжно даваха под наем стая в „неголямо тихо семейство“ и внезапно без всякаква особена причина с гореща абсурдна ясност четящият видя родителите си — д-р Павел Пнин и Валерия Пнина, той с медицинско списание, тя с политическо, седнали в кресла един срещу друг в малката весело осветена гостна на улица „Галерна“ в Петербург, преди четирийсет години.

Прехвърли и поредното продължение на извънредно проточилата се и скучна полемика между три емигрантски течения. Бе я подхванала група А, обвинила група В в инертност, илюстрирайки това с пословицата „Да се кача на елхата, ама, току-виж, съм се изподрал“. В отговор се появи хапливо писмо до издателя от „Стар оптимист“, озаглавено „Елхите и инертността“ и започващо така: „Има стара американска поговорка: «Който живее в стъклена къща, не бива да се цели с камък в две птици едновременно».“ Последният брой предлагаше фейлетон от две хиляди думи — принос на представител от група С — под названието „За елхите, за стъклената къща и за оптимизма“ и Пнин го прочете с голям интерес.

Сетне се върна в кътчето си при своите издирвания.

Готвеше се да напише *Petite histoire* на руската култура, в която сбирка от руски куриози, обичаи, литературни историйки и тям

подобни ще бъдат представени така, че в тях като в миниатюра да се отрази la Grande histoire. Великата Взаимовръзка между Събитията. Беше още в блажения период на събиране на материали и мнозина свестни младежи смятаха за удоволствие и чест да наблюдават как Пнин извлича кутията с каталога от обширната утроба на картотеката, носи я като едър орех в усамотеното си кътче и там от нея изчопля скромната си духовна храна — ту като движи устни в беззвучни забележки — критични, доволни, недоумяващи, ту като вдига зачатъчните си вежди и ги забравя високо върху просторното си чело, където остават още дълго, след като изчезне дори следата от всякакво неудоволствие или съмнение. Провървя му, че се бе озовал в Уейндъл. През деветдесетте години видният библиофил и славист Джон Терстън Тол (брадатият му бюст се кипреше над чешмичката фонтан) случайно посетил Русия, а след смъртта му книгите, които събрал там, преспокойно бяха струпани в дъното на книгохранилището. Нахлузил гумени ръкавици, за да избегне боцкането на „американското“ електричество в металните рафтове, Пнин понякога навестяваше тези книги и се опиваше от вида им: слабо известни списания от бурните шестдесети години в мрамороподобни подвързии; исторически монографии отпреди сто години, чиито дремещи страници бяха покрити от ръждиви петна плесен; руски класици с ужасни и трогателни камеи върху кориците, с пресовани върху тях профили на поетите, напомнящи на просълзилия се Тимофей за момчешките години, когато машинално прокараваше пръст по охлужения Пушкинов бакенбард или по изцапания нос на Жуковски.

Днес Пнин с въздишка, без сянка от горест се захвана да изписва от обемистия труд на Костромски за руските легенди (Москва, 1855) — рядка книга, не позволяваха да се изнася от библиотеката — местата с описание на древните езически празненства, тогава още разпространени край гористите извори на Волга едновременно с християнския ритуал. През цялата празнична майска седмица — така наречената Зелена седмица, постепенно превърнала се в Петдесетница — селските моми виели венци от лютичета и девесил; сетне окачвали гирляндите си по крайбрежните върби, като пеели откъси от старинни любовни песни; на Троица отърсвали венците от върбите и те плавали, виели се като същински змии, а момите плували сред тях и пеели.

На Пнин му се мярна странна словесна асоциация; не успя да я хване за русалкината опашка, но си направи бележка върху картончето за справки и отново потъна в Костромски.

Когато отново вдигна очи, се оказа, че е време за вечеря.

Като свали очилата, потърка с кокалчетата на придържащата ги ръка оголените си изморени очи и все още в размисъл, впери кротък поглед във високия прозорец, зад който през неговите разсейващи се съждения постепенно избиваше теменужносиният въздух на здрача, а в сребристите орнаменти от флуоресциращата светлина от тавана и между черните паякообразни вейки — отразеният ред от ярките книжни гръбчета.

Преди да излезе от библиотеката, реши да провери как правилно се произнася причастието от английския глагол „интересувам се“ и откри, че „Уебстър“ — поне опърпаното му издание от 1930 година, поставено на масичка в читалнята — за разлика от него самия не слага ударението върху третата сричка (интерестид). Потърси в края списъка на печатните грешки, не намери такъв и като хлопна слоноподобния речник, с досада се сети, че е зазидал някъде вътре картончето с бележките, което през цялото време бе държал в ръка. Ха търси го сега сред 2500 тънички страници, от които някои разкъсани! При възгласа му се доближи учтивият мистър Кейс, дългунест, розовобузест библиотекар със зализана бяла коса и папийонка; вдигна гиганта за кориците, преобърна го и леко го разтърси, отвътре изпаднаха: джобно гребенче, коледна картичка, картончето на Пнин и прозрачен призрак от цигарена хартия, съвсем безучастно кацнал в краката на Пнин и върнат от мистър Кейс на мястото му при Големите печати на Съединените щати и техните територии.

Пнин мушна картончето в джоба и начаса без всякакъв повод си спомни това, което не можа да си припомни одеде: „плува и пя, пя и плува...“. Ами да, разбира се! Смъртта на Офелия! „Хамлет“! В руския превод на стария достолепен Андрей Кроненберг от 1844 година — разтуха през младите дни на Пнин и на бащата на Пнин, и на неговия дядо! Чини му се там, както при Костромски, също има върби и венци. Но къде ли да провери? Уви, „Хамлет“ от Вилиям Шекспир не е бил купен от мистър Тод, не се намираше в библиотеката на Уейндълския университет и ако за нещо си ви потрябваше да направите справка в английската версия, така и не намирахте някой прекрасен, благороден,

звучен стих, запомнен за цял живот от Кроненберг в прекрасното издание на Венгеров. Печално!

В тъжния университет съвсем се бе стъмнило. Над далечните, още по-тъжни хълмове, под облачната върволица полека гаснеше дълбокото костенурково небе. Разкъсващите сърцето светлини на Уейндълуил, като пулсираха в диплите на тези здрачени хълмове, придобиваха всякогашния си вълшебен облик, макар че всъщност, както Пнин със сигурност знаеше, идеш ли там, нямаше да намериш нищо освен редица тухлени къщи, бензиностанция, скейтингринг и супермаркет. По пътя за малката кръчмичка на Библиотечна улица, където го очакваше голяма порция шунка и бутилка хубава бира, Пнин внезапно почувства страшна умора. Не само защото томът от Зл. Фонд след никому ненужното разкарване до библиотеката бе станал още по-тежък; ала нещо, каквото Пнин през целия ден бе чувал с половин ухо, но не бе пожелал да се вслуша, сега го измъчваше и потискаше, както може да мъчи спомен за пълна излагация, за грубост, която сме си позволили, или за закана, която сме предпочели да пренебрегнем.

Пред мудната втора бутилка Пнин обсъждаше със себе си своя следващ ход или по-точно посредничеше в преговорите между Пнин Уморения, който напоследък бе зле със съня, и Пнин Ненаситния с неговото желание както винаги да почете още вкъщи до минаването на товарния в два, който пъшкеше по пътя си през долината. В края на краищата бе взето решение да си легне веднага след програмата, изнасяна от неуморните Христофор и Луиза Стар всеки втори вторник в Новия хол — музика на доста високо равнище и доста необичайни филми, наречени от президента Пур в отговор на нечия нелепа критика миналата година „може би най-вдъхновяващата и най-вдъхновената идея в нашия университетски живот“.

Зл. Ф. на л. сега спеше върху коленете на Пнин. Отляво седяха двамина студенти индуци. Отдясно — малко шантавата дъщеря на професор Хаген, която специализираше в областта на драматургията. Комаров, слава богу, се кипреше твърде далеч отзад, та безинтересните му забележки не стигаха дотук.

Първата част от програмата — три стари късички филма — навяскука на нашия приятел: това бастунче, това бомбе, тези черни вежди на дъга и потрепващи ноздри изобщо не го трогваха. Дали несравнимият комик танцуваше под ярко слънце с нимфи, нагиздени с венчета, близо до дебнеш цактус, дали беше първобитен човек (в този случай гъвкавото бастунче се превръщаше в гъвкава сопа) или невъзмутимо издържаше бесния поглед на якия Мак Суейн в обрънатото наопаки нощно кабаре — старомодният, лишен от чувство за хумор Пнин си оставаше безразличен. „Шут — хъмкаше той на себе си, — Глупишкин и Макс Линдер дори бяха по-смешни.“

Втората част на програмата се състоеше от внушителна съветска хроника, заснета в края на четирийсетте години. В нея не биваше да има дори капка пропаганда, само чисто изкуство, веселба, еуфория на гордия труд. Миловидни, неразглезени девойки маршируват на вечния Пролетен празник, понесли платнища с откъси от старинни руски песни от рода на „Долу ръцете от Корея“, „Bas les mains devant la

Corée“, „La paz vencer à la guerra“, „Der Friede besiegt den Krieg“^[1]. Санитарен аероплан прелита над заснежен хребет в Таджикистан. Киргизки киноактьори посещават обграден от палми санаториум за въглекопачи и дават там импровизирано представление. От планинско пасище някъде в Осетия овчарят рапортува по преносимо радио за раждането на агне пред местното Министерство на селското стопанство. Московското метро е блеснало в светлини с колоните и скулптурите си и с шестимата уж пътници, насядали по трите мраморни пейки. Семейството на фабричен работник спокойно прекарва вечерта вкъщи под големия копринен абажур, всичките са променени, всичките са в гостната, отрупана с декоративни растения. Осем хиляди поклонници на футбола гледат мача между „Торпедо“ и „Динамо“. Осем хиляди граждани в Московския завод за електромотори избират единодушно Сталин за кандидат от Сталинския избирателен район в Москва. Последната лека кола ЗИМ потегля със семейството на фабричния работник и с още неколцина пътници на разходка извън града, за да хапнат на чист въздух. При все това — не бива, не бива, ах, колко е глупаво, си казваше Пнин, докато усещаше, че сълзотворните жлези от само себе си, смешно, уничително ронят горещата си, детинска, неудържима влага.

В омарата на слънчевата светлина — на светлината, която преминаваше на димни стрели между брезовите дънери, оросяваше надвисналия листак, трепкаше на зайчета по кората, стичаше се във високата трева, играеше и се въртеше сред призраците на песекините с леко размити цветове — затънтена руска гора обгърна пътника. През нея водеше стар горски друм с два меки коловоза и неспирна процесия от гъби и маргаритки. Пътникът продължи мислено по този друм на обратния си дотеглив път към своето анахронично жилище; отново бе онова момче, което бродеше из тези гори с дебела книга под мишница; пътят внезапно излезе сред романтичното, просторно, обикнатото великолепиe на голямо поле, неокосено от времето (конете препускат сепнати, размятали сребристи гриви сред високите цветя), когато дрямката надви Пнин, сега вече удобно настанил се в кревата, до него двойката будилници (единият навит за 7,30, другият за 8) каканижеха и цъкаха на нощната масичка.

Комаров в небесносиня риза се бе свел над китарата, настройваше я. Празнуваха нечий рожден ден и невъзмутимият Сталин

с тежко тракане пусна бюлетината си на изборите за правителствени ковчегоносачи. В бой ли, в стран... на вълните, в Уейндълуил. „Уандърфул!“ (Прекрасно!) — каза д-р Бодо фон Фалтернфелс, като вдигна глава от книгата.

Тъкмо потъна в кадифена забрава, когато въвн се случи някаква ужасна катастрофа: като охкаше и се хващаше за главата, статуя се суетеше преувеличено около строшено бронзово колело — тогава Пнин се пробуди и керван светлини и сенчести бабуни премина по прозоречната щора. Тресна автомобилна врата, колата се отдалечи, отключиха крехката прозрачна къща, заговориха три звучни гласа; къщата и пролуката под вратата на Пнин трепнаха, светнаха. Треска, болест. Уплашен, безпомощен, беззъб, само по нощна риза, Пнин се заслуша как нагоре по стълбището с препъване, но бодро тропа куфар и два млади крака изтичват по добре познатите им стъпала, вече може да се долови шумът от нетърпеливо дишане... Машинална асоциация с щастливото завръщане вкъщи от унилите летни лагери би довела дотам, че Изабела наистина би отворила с ритник вратата на Пнин, ако навреме не бе я спряло предупредителното подвикване на майка ѝ.

---

[1] Долу ръцете от Корея (фр.). Мирът ще победи войната (исп., нем.). — Б.пр. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Кралят (неговият баща), в снежнобяла спортна риза с отворена яка и съвсем черно спортно сако, седеше край голямата маса, чиято полирана повърхност отразяваше горната част от тялото му — надолу с главата, — превръщайки го във фигура от карта за игра. Стените на просторната стая, целите в ламперия, бяха отрупани със семейни портрети. В друго отношение тази стая малко се различаваше от кабинета на директора в училище „Св. Вартоломей“ на атлантическия бряг, приблизително на три хиляди мили западно от въображаемия Дворец. Силен пролетен дъжд плющеше по балконните стъкла, вън от които трепкаше и струеше млад ококорен листак. Сякаш нищо освен тази дъждовна завеса не отделяше и не защитаваше Двореца от метежа, който вече няколко дни разтърсва града... А всъщност бащата на Виктор беше доктор емигрант с приумици, момчето никога не бе го обичало особено и от почти две години не беше го виждало.

Кралят, по-правдоподобният му баща, реши да не абдикира. Вестници не излизаха. Ориент-експресът с всичките му транзитни пътници бе заседнал на крайградска гара, където на перона бяха застанали и се отразяваха в локвите живописни селяни, зяпнали закритите със завеси прозорци на дългите вагони. И Дворецът, и градините му, които се спускаха на тераси, и градът в подножието на дворцовия хълм, и централният градски площад, където въпреки лошото време вече бяха започнали екзекуциите и народните празненства — всичко това се намираще в самото сърце на някакъв кръст, чиито краища достигаха Триест, Грац, Будапеща и Загреб — според Справочния атлас на света от Ренд Мак Нели. А в центъра на това сърце седеше Кралят, блед и невъзмутим, общо взето, твърде приличащ на сина си, какъвто това момче си се представяше на четирийсет години. Блед и невъзмутим, с чаша кафе в ръка, Кралят, загърбил изумруденосивия прозорец, слушаше маскирания вестоносец, снажен стар велможа с мокро наметало, проникнал от обсадения Държавен съвет в обкръжения Дворец въпреки метежа и дъжда.

— Да абдикирам! Почти четвърт от азбуката! — студено се пошегува Кралят с лек акцент. — В никакъв случай. Предпочитам неизвестната величина на изгнанието.

Докато казваше това, Кралят вдовец погледна настолната снимка на покойната красавица с големи очи и карминени устни (това бе цветна снимка, Кралят не я харесваше, но вече нямаше значение). Изненадващо рано цъфналият люляк бясно се блъскаше в опръсканите стъкла като хора в маски, недопуснати в къщата. Старецът вестonosец отмери поклон и тръгна заднишком през пустинята на кабинета, като си мислеше дали не ще е по-разумно да зареже историята и да драсне за Виена, където притежаваше това-онова... Разбира се, всъщност майката на Виктор не беше съвсем покойница; беше изоставила делничния му баща д-р Ерих Винд (понастоящем живеещ в Южна Америка) и се гласеше да се омъжи в Бъфало за някой си Чърч.

Всяка нощ Виктор потъваше в тези безобидни мечти, като се мъчеше да примами съня в своето студено кътче в немирясващото, шумно спално помещение. Обикновено не стигаше до най-решителния епизод от бягството, когато Кралят сам-саменичък — Solus rex, както авторите на шахматни задачи наричат самотния цар на дъската — крачел от край до край по плажа на бохемското крайбрежие край Носа на бурите — там Пърсивал Блейк, безгрижният американски търсач на приключения, обещава да го посрещне с мощен катер. Именно отлагането на този увлекателен и утешителен епизод, удължаването на очарованието му, което се преливаше върху гребена на повтарящата се измислица, задвижваше приспивателния механизъм.

Италианския филм, заснет в Берлин за американския потребител — в него младеж с подивял поглед, в изпомачкани гащи, е преследван по бордеи и развалини и в един или два бардака от някакъв международен агент; инсценировка на „Червеното огнивче“, наскоро показана в съседното женско училище „Света Марта“, анонимен разказ в духа на Кафка от някогашно авангардно списание, прочетен на глас пред класа от мистър Пенант, скупен наглед англичанин с богато минало, и не на последно място отдавна слегналата се утайка от различни домашни спомени за бягството на руските интелегенти от ленинския режим преди трийсет и пет години — ето очевидните извори на фантазиите на Виктор, някога силно вълнуващи, ала

понастоящем откровено утилитарни подобно на най-обикновено и приятно сънотворно.

Сега бе на четиринайсет, но изглеждаше две-три години по-голям — не защото се бе източил шест фута на ръст, а заради непринуденото си държане, заради израза на дружелюбно безразличие в обикновените, но правилни черти на лицето и заради пълната липса на недодяланост или напрежение, които изобщо не изключваха скромността и сдържаността, а пък придаваха някаква лъчезарност на свенливостта му и учтива независимост на спокойните му обноски. Кафява бенка почти колкото грош под лявото око подчертаваше бледнината на бузите му. Не мисля, че обичаше когото и да било.

В отношението към майка му пламенната детска привързаност отдавна бе заменена от нежна снизходителност и той само си позволяваше мислено да въздиша с усмивка, подчинен на съдбата, когато на своето приблизително и безцеремонно нюйоркско наречие с резки метални носови нотки и с плъзгане в неясни русизми тя го щаваше и негово присъствие непознати хора с историите, които бе слушал хиляди пъти, и то или безсъвестно разкрасени, или измислени. По-лошо ставаше, когато Ерих Винд, напълно лишеи от хумор педант (убеден в безупречността на своя английски, придобит в германска гимназия), в компанията на също такива непознати изричаше някаква опашата шега, като казваше вместо „океан“ — „езеро“, на всичкото отгоре с интимно-лукавия израз на човек, даряващ слушателите си с рядък и изискан идиом. Двамината в качеството на психотерапевти правиха всичко по силите си да олицетворят Лай и Йокаста, но момчето се оказа твърде посредствен малък Едип. За да не усложняват модния триъгълник, неизменен във фройдистките романи (баща, майка, дете), те никога не споменаваха за първия мъж на Лиза. Май едва по времето, когато Виктор влезе в училището „Св. Вартоломей“, бракът на Виндови започна да се разпада и Лиза му съобщи, че преди заминаването си от Европа е била съпруга на професор Пнин. Каза, че някогашният ѝ мъж също се бил преселил в Америка, че дори скоро щял да се срещне с Виктор; тъй като всичко, изречено от Лиза (с широко разтворени лъчисти, сини очи с черни ресници), неизменно

придобиваше привкуса на известна тайнственост и романтичност, величественият образ на Тимофей Пнин, учен и джентълмен, преподаващ фактически мъртъв език в прочутия Уейндълски университет, долу-горе на триста мили северозападно от „Св. Вартоломей“, придоби в гостоприемното въображение на Виктор странен чар, някаква семейна прилика с онези български царе или средиземноморски принцове, които се оказват световноизвестни познавачи на пеперуди или на морски раковини. Затова се зарадва, когато професор Пнин поде сериозна и тържествена кореспонденция с него; първото писмо, написано на чудесен френски, но доста калпаво на машина, бе последвано от картичка с изображението на сива катеричка. Картичката беше от педагогическата илюстрирана серия „Нашите бозайници и птици“; Пнин купи цялата серия специално заради тази кореспонденция. За Виктор беше приятно да узнае, че „squirrel“ (катеричка) произлиза от гръцка дума, означаваща „сянка от опашка“. Пнин покани Виктор на гости за близката ваканция и съобщи, че щял да го посрещне на уейндълската автобусна гара. „За да ме познаеш — пишеше той (на английски), — ще бъда с тъмни очила и ще държа в ръка черна чанта със сребърен монограм.“

И Ерих, и Лиза Винд бяха болезнено угрижени заради проблема с наследствеността и вместо да се радват на художествената дарба на Виктор, мрачно издирваха нейните генетични корени. Изкуството и науките бяха представени доста ярко в родословието им. Дали пък увлечението на Виктор по боите не произтичаше от Ханс Андерсен (не беше роднина на датчанина, дете четяха за приспиване), майстор на витражи в Любек преди да превърти, когато си въобрази, че се е превърнал в катедрала наскоро след като любимата му дъщеря се омъжила за белокос хамбургски златар, автор на монография за сапфирите, дядо на Ерих по майчина линия? Да не би пък почти патологичната точност на молива и перото в ръцете на Виктор да бе косвена последица от научната дейност на Боголепови? Защото прадядото на майката на Виктор, седми син на селски поп, е бил тъкмо този Теофилакт Боголепов, своеобразен гений, с когото може да си съперничи само изключителният руски математик Николай Лобачевски. Върви го разбери!

Геният е оригиналност. На две години Виктор не драскаше спираловидни плетеници, за да изобрази копче или илюминатор подобно на милиони други деца, но защо не рисуваше така? Грижливо изобразяваше своите абсолютно правилни затворени окръжности. Ако накараме тригодишно дете да прерисува квадрат, то ще направи един свестен ъгъл, а останалите ще предаде с вълниста или заоблена линия; Виктор обаче на три не само изкопира с презрителна точност не дотам идеалния квадрат, предложен му от изследователя (д-р Лиза Винд), ами дори прибави от себе си един по-малък до него. Не премина през онзи начален стадий на графична дейност, когато децата чертаят „kopffüßlers“ (попови лъжички) или яйцевидни човечета с крачета като ръженчета и с ръце, завършващи със зъбци на гребло; изобщо не рисуваше човешки фигури и когато Татко (д-р Ерих Винд) го накара да нарисува Мама (д-р Лиза Винд), той изобрази нещо дивно вълнообразно, което според него било сянка върху нов хладилник. Преди четвъртата си година измисли нова система за туширане. На пет

започна да изобразява предметите в перспектива — правилно скъсена странична стена на зданието; умалено от разстоянието дърво; един предмет, дополовина закрит от друг. На шест Виктор вече различаваше неща, които дори не всички възрастни са се научили да виждат — цвета на сянката, разликата в оттенъка между сянката от портокал и от слива или от круша — авокадо.

За Виндови Виктор беше трудно дете, тъй като отказваше да бъде такова. От тяхна гледна точка всяко дете от мъжки пол е завладяно от страстното желание да скопи баща си и от носталгичен стремеж да се върне в утробата на майка си. Виктор обаче не проявяваше никакви дефекти в своето поведение, не си бъркаше в носа, не си смучеше палеца и дори не си гризеше ноктите. Д-р Винд в своя стремеж да избегне това, което като радиофил наричаше „статични шумове в личните отношения“, помоли двойка външни хора, младия д-р Стърн и усмихнатата му съпруга („Аз се казвам Луис, а тя е Христина“), да психометрират недостъпното им дете в института. Но резултатите бяха или чудовищни, или просто никакви: седемгодишният пациент издържа тъй нареченото изпитание на Годунов „Да нарисуваме животно“ с поразителна интелектуална оценка, достойна за седемнайсетгодишни, но когато му предложиха теста на Фервю за възрастни, веднага се смъкна до умственото равнище на двегодишните. Колко труд, умение и находчивост бяха вложени в изобретяването на тези възхитителни методи! Колко жалко, че някои пациенти не желаят да съдействуват! Ето например изследването за „Абсолютно свободна асоциация“ (Кент — Розанофф), когато предлагат на малките Джо или Джейн да отговорят на някаква Насочваща дума от рода на: маса, патица, музика, болен, голям, нисък, дълбок, дълъг, щастие, плод, майка, гъба. Или пък чаровната игра „Любознателност и Отношение“ (Биевр) — разтуха през дъждовните вечери — предлагат на малките Сам или Руби да отбележат думите, от които се страхуват, като например смърт, падане, сън, циклони, погребение, баща, нощ, операция, спалня, тоалетна, конвергирам и тъй нататък; съществува абстрактният текст на Августа Ангст, където малкото (das Kleine) трябва да изобрази редица понятия (стон, удоволствие, тъмнина), без да вдига молива. Е, разбира се, и „Играта с кукли“: на Патрик или Патриция се връчват две еднакви гумени кукли и симпатично късче глина, което той (тя) трябва да залепи за една от

тях, преди да започне играта, колко е дивна тази куклена къщичка, колко стаи има, колко интересни миниатюрни нещица, включително нощно гърненце с големината на желядово калпаче, аптечно шкафче, ръженче, двойно креватче и дори чифт гумени ръкавички в кухнята; можеш да бъдеш лош и да правиш каквото си искаш с куклата Татко, ако ти се стори, че бие куклата Мама, когато загасват лампата в спалнята. Но лошото момче Виктор не желаше да играе с Лу и Тина, игнорираше куклите, задраскваше всички думи до една (което бе нарушение на правилата) и правеше рисунки, напълно лишени от всякакъв нечовешки смисъл.

Не можеха да принудят Виктор да види поне нещичко що-годе интересно за лекарите в много, много красивите мастилени петна на Роршах, в които децата намират, или трябва да намират, какво ли не: бягство, морско крайбрежие, червеите на идиотизма, невротични стволове, еротични галоши, чадъри и гири за гимнастика... От друга страна, никоя от небрежните скици на Виктор не представляваше тъй наречената „мандала“ — термин, който по предположение би следвало да означава (на санскрит) възшебен пръстен и бе употребяван от д-р Юнг и от други за обозначаване на всякакви драскулки с повече или по-малко четиристенна структура, като срязано на две манго или кръст, като колело, върху което всяко его се разчупва като Морфо, или точно като молекулата на въглерода с четворната ѝ валентност — основния химически компонент на мозъка, — механично увеличена и нанесена върху хартия.

В отчета си семейство Стърн написа, че „за съжаление психическата ценност на Менталните Образи и Словесните Асоциации на Виктор са напълно затъмнени от художествените склонности на момчето“. Оттогава на малкия пациент на Виндови, заспиващ трудно и лишен от апетит, бе разрешено да чете в леглото след полунощ и да отказва сутрешната овесена каша.

Когато градеше планове за образованието на своя син, Лиза се разкъсваше между две либида: да му осигури всички най-нови предимства на съвременната детска психотерапия и същевременно да подири вътре в американската религиозна структура най-близко подобие до мелодичните и благотворни хубости на Православната църква, тази благодатна община, изискваща толкова малко от съвестта в сравнение с утехите, които обещава.

Отначало малкият Виктор посещаваше прогресивен киндergarten^[1] в Ню Джързи, а сетне, по съвета на руски познати, бе пратен в тамошното училище. Това училище се ръководеше от англикански свещеник, оказал се умен и талантив педагог, снизходителен към надарените деца въпреки чудатостите или лудориите им. Безспорно Виктор беше не съвсем посредствено момче, но същевременно и много спокойно. На дванайсет години постъпи в училището „Св. Вартоломей“ или „Сейнт Барт“.

Външно „Сейнт Барт“ представляваше масив от червени, фалшиво импозантни тухли, въздигнат през 1869 година в предградие на Крантън, Масачузетс. Основното здание образуваше трите страни на голям правоъгълник, четвърта страна бе остъклената галерия. Привратната къщурка с двускатен покрив откъм едната стена бе увита с гланцов американски бръшлян и малко недодялано бе увенчана с каменен келтски кръст. При вятър по бръшляна преминаваха вълни като по кожата на кон. Обичат да приписват на тухлата способността след време да придобива благороден оттенък: сейнтбартските обаче бяха станали просто мръсни. Под кръста и непосредствено над екливата, в действителност неотзивчива входна арка, бе издълбано нещо като кинжал с намерението да бъде изобразен месарски нож, хванат толкова укорно (във Виенския требник) от св. Вартоломей, един от апостолите — а именно този, комуто жив одрали кожата, а сетне го оставили да го изядат мухите през лятото на 65-а година май след Р. Хр. в Албанопол (сега Дербент, Югоизточна Русия). Ковчегът му, хвърлен от ядосания цар в Каспийско море, благополучно доплавал до

остров Липари, край бреговете на Сицилия — явно приказка, тъй като Каспий още от плеистоцена винаги е бил вътрешно море. Под това хералдично оръжие — малко приличащо на морков с края нагоре — с полиран църковен шрифт бе изписано: Sursum^[2]. Две английски овчарки с кротък нрав, много привързани една към друга и принадлежащи на един от преподавателите, дремеха обикновено пред портата в собствената си Аркадия.

При първото си посещение в училището Лиза изпадна във възторг от всичко: като се почне от площадките за игра на fives^[3] и от параклиса и се свърши с гипсовите украшения в коридорите и със снимките на катедрали в класните стаи. За трите начални класа бяха определени спални с прозорец във всяка ниша; в дъното бе стаята на възпитателя. Посетителите не можеха да се нарадват на прекрасната гимнастическа зала. Силно впечатление правеха също тежките дъбови пейки и подпокривната греда в параклиса — постройка романски стил, подарена преди половин век от Юлиус Шонберг, фабрикант на текстил, брат на прочутия египтолог Самуел Шонберг, загинал при земетресението в Месина. Имаше двайсет и петима преподаватели и един директор, преподобният Арчибалд Хопър, който в топло време носеше елегантни сиви одежди и изпълняваше задълженията си в блажено незнание за интригата, която всеки момент щеше да го свали.

---

[1] Детска градина (нем.). — Б.пр. ↑

[2] Подчинявам се (лат.). — Б.пр. ↑

[3] Вид игра с топка. — Б.пр. ↑

Макар Виктор да бе с необикновено развито зрение, незабележителният с нищо „Сейнт Барт“ се отпечата в съзнанието му по-скоро с миризмите и звуците. Дортоарите (спалните) бяха изпълнени със застоялата скучна миризма на старо полирано дърво, а в кабинките им нощем отекваха стомашните залпове и особеното скърцане на креватните пружини, нарочно юнашки усилено — и звънецът в коридора, гръмнал в 6,45 заран в пронизващата пустота на главоболието. От кадилницата, висяща на вериги и на сенки от вериги от ръбестия таван на параклиса, лъхаше на идолопоклонство и тамян, а кадифеният глас на преподобния Хопър гладко съчетаваше вулгарност и изтънченост; беше Химн 166-и, „Светлина за душата моя“, новаците трябваше да го научат наизуст; в съблекалнята от незапомнени времена лъхтеше на пот от панерите на колела, в които държаха общите гимнастически суспензории — отвратително сиво кълбо, от което трябваше да развиеш за себе си един и да го облечеш за часа по спорт; а колко резки и печални бяха гроздовете от възгласи, долитащи от всяка от четирите площадки!

При умствен коефициент около сто и осемдесет и среден бал деветдесет за Виктор бе лесно да се води пръв в класа от трийсет и шест човека, дори заемаше място на един от тримата най-добри ученици в училището. Не изпитваше особено уважение към повечето преподаватели, но пък се прекланяше пред Лейк, необикновено дебел човек с мъхнати вежди и космати ръце, с израза на здрачен смут в присъствието на атлетичните румени момчета (Виктор не беше нито едното, нито другото). Лейк се възвисяваше като Буда в забележително спретнатото студио, напомнящо повече за приемна в картинна галерия, отколкото за ателие. Нищо не красеше бледосивите стени освен две еднакво рамкирани картини: копие от фотографския шедьовър на Гертруда Кезебир „Майка и дете“ (1897) със замислен ангелоподобен младенец, загледан далеч нагоре (в какво?), и репродукция от главата на Христос в същите тонове от Рембрандовото платно „Поклонници в Емаус“, със същия макар и по-малко небесен израз на очите и устата.

Родом от Охайо, той бе учил в Париж и в Рим, преподавал беше в Еквадор и в Япония. Признат познавач на живописата, та мнозина недоумяваха заради какво Лейк последните десет зими се затрива в „Сейнт Барт“. Макар да притежаваше суровия нрав на гений, не му достигаше оригиналност и знаеше това; собствените му работи винаги приличаха на прекрасни и остроумни подражания, макар никога никога да не можеше да посочи с точност чий именно стил имитира. Съвършеното му познаване на безбройните технически похвати, безразличието му към „школите“ и „теченията“, омразата към шарлатаните, убедеността, че няма никаква разлика между еснафски благовъзпитания акварел на вчерашния ден и днешния условен неопластицизъм например или баналната безпредметност и че нищо освен индивидуалната дарба няма значение — всички тези възгледи го правеха необикновен учител. В „Сейнт Барт“ не бяха особено доволни нито от методиката на Лейк, нито от нейните резултати, но го държаха, тъй като бе редно сред преподавателите да има един що-годе знаменит чудак. Сред многобройните увлекателни неща Лейк учеше, че редът на слънчевия спектър представлява не затворен кръг, а спирала от оттенъци от кадмиевочервеното и оранжевото и по-нататък стронциево жълтото и бледо райски зеленото до кобалтовосиньото и лилавото, след което цялата върволица не се връща отново постепенно към червените тонове, а отваря нова спирала, започваща от лилаво-сивото и движеща се от един пепеляв оттенък към друг, вече отвъд пределите на човешкото възприемане. Казваше, че не съществува никаква школа „Аш-кан“, нито школа „Каш-каш“, нито школа „Кан-кан“. Че произведение на изкуството, съставено от късче връв, от пощенски марки, от лъв вестник и от гълъбови курешки, е просто купчина непоносимо скучни пошлотевини. Че няма нищо по-банално и еснафско от параноята. Че Дали всъщност е близък на Норман Рокуел, отвлечен като бебе от цигани. Че Ван Гог е художник втора ръка, а Пикасо — от най-висша класа въпреки бизнесменските му попълзновения. И че ако Дега е могъл да обезсмърти une calèche^[1], защо, да речем, Виктор Винд не стори същото с автомобила?

Автомобилът например може да се направи проникваем за околния ландшафт. Полираният черен седан представлява добър сюжет, особено ако е паркиран на пресечката между улица с дървета от двете страни и един от онези възтежки есенни небосклони, по които

подпухналите есенни облаци и амебовидните петна синева изглеждат по-веществени от мълчаливите планински брястове и от уклончивия паваж. Сега разложи кабината на колата на отделни плоски и овални части; сетне ги сглоби по закона на отраженията. За всяка част ще бъдат различни: върху покрива ще се появят преобърнати дървета с размити клони, вращащи като корени във воднистата снимка на небето с плаващо покрай тях китообразно здание — допълнителна архитектурна идея; едната страна на купето ще бъде покрита с ивица гъст небесен кобалт; паяжинна плетеница от черни вейки ще се отрази върху външната повърхност на задното стъкло; дивно пустинен пейзаж — разширилият се хоризонт (тук с далечна къща, там — със самотно дърво) ще се простре върху бронята. Лейк наричаше този подражателно-интегриращ процес необходима „натурализация“ на ръкотворните предмети. По улиците на Крантън Виктор издирваше подходящ вид кола и известно време се въртеше около нея. Изненадващо към него се присъединяваше слънцето, полуразпукнало се, ала ослепително. За кражбата, подготвяна от Виктор, не можеше да се намери по-добър съучастник. В хромираните допълнения към купето, в стъклото на фара, рамкиран от слънцето, той виждаше перспективата на улицата и себе си, това напомняше за микроскопичен вариант на стая (с миниатюрни хорица, гледани в гръб) в онова съвсем особено и вълшебно изпъкнало огледалце, което преди половин хилядолетие обичали да изографисват в своите крайно подробни интериори — зад някой навъсен търговец или местна мадона — Ван Ейк, Петрус Христус и Мемлинг.

В последната книжка на училищното списание Виктор публикува стихотворение за живописците с *nom de guerre* Моане и под мотото „Калпавите червени изобщо трябва да се избягват; дори грижливо изготвени, те пак са калпави“ (взето от една старинна книга за живописното майсторство, но напомнящо политически афоризъм). Стихотворението започваше така:

*Леонардо! Смесих тъй изкусно
от маренго и олово аз боята,
че на Мона Лиза тъй алените устни
побледняха досущ като на свята.*

В мечтите си омекотяваше багрите, по примера на старите майстори, с мед, със сок от смокиня, с маково масло и със слюз от розови охлюви. Обичаше акварела и маслените бои, но се пазеше от твърде крехкия пастел и от прекалено грубата темпера. Изучаваше материала си с желанието и търпението на ненаситно дете — като онези ученици на живописци (а това бе вече мечтата на Лейк!), подстригани като пажове момчета с блеснали очи, години наред стриващи бои в ателието на някой велик италиански скиаграф, в царството на кехлибара и на райската глазура. Осемгодишен веднъж бе казал на майка си, че иска да нарисува въздуха. На девет вече познаваше чувственото упоение от постепенната гама на акварелните оттенъци. Какво го интересуваше, че нежният *chiaroscuro*, дете на сподавените багри и на прозрачните полутонове, отдавна е издъхнал зад затворническата решетка на абстрактното изкуство, в приюта на отвратителния примитивизъм. Поред наместваше различни предмети — ябълка, молив, шахматна пешка, гребенче — зад чашата с вода и през нея прилежно разглеждаше всеки: червената ябълка се превръщаше в ясна червена ивица, очертана от равен хоризонт — от половин чаша Червено море, *Arabia felix*^[2]. Късият молив, ако го държиш наведен, се извиваше като стилизирана змия, но ако го държиш прав, чудовищно надебеляваше — превръщаше се едва ли не в пирамида. Черната пешка, ако я местиш насам-натам, се разделяше на двойка черни мравки. Гребенчето, поставено право, изпълваше чашата с чаровно ивичест коктейл, същинска зебра.

---

[1] Каляска (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Щастлива Арабия (лат.). — Б.пр. ↑

Преди деня, в който щеше да пристигне Виктор, Пнин се отби в спортния магазин на Главната улица в Уейндъл и поиска футболна топка. Макар че това негово желание не отговаряше на сезона, подадоха му една.

— Не-не — каза Пнин. — Не ми трябва нито яйце, нито торпедо. Искам обикновена футболна топка. Кръгла!

С китки и длани изобрази портативна топка. Беше същият жест, който използваше пред курса, когато говореше за „хармоничната цялостност“ на Пушкин.

Продавачът вдигна показалец и безмълвно извади европейска футболна топка.

— Да, такава ще купя — каза Пнин с удовлетворение, преливащо в достойнство.

Отби се в книжарницата заедно с увитата си в кафява хартия и залепена с тиксо покупка и поиска „Мартин Идън“.

— Идън, Идън, Идън — забъбри високата тъмнокоса жена зад тезгяха, като си търкаше челото. — Чакайте, имате предвид книгата за английския министър, нали?

— Имам предвид — каза Пнин — прочутото произведение на прочутия американски писател Джек Лондон.

— Лондон, Лондон, Лондон — каза тя, като си притисна слепоочията си.

На помощ се притече мъжът ѝ с лула в ръката, някой си г-н Туид, който пишеше злободневни стихотворения. Като порови, измъкна от прашните дълбини на не особено процъфтяващата си книжарница старо издание на „Синът на вълка“.

— Боя се — каза той, — че имаме само това от този автор.

— Странно! — каза Пнин. — Превратности на славата! Както си спомням, в Русия всички — малките деца, големите, докторите, адвокатите — всички го четяха и препрочитаха. Тази не е най-хубавата му книга, но — окей, окей — ще я взема.

Щом се върна вкъщи, в онази къща, където бе на квартира през същата година, професор Пнин остави топката и книгата върху писалището в гостната на горния етаж. Леко извил глава встрани, огледа подаръците си. Топката изглеждаше жалка в безформената си обвивка: разгърна я. Сега красивата ѝ кожа излезе наяве. Стаята бе чиста и уютна. Момчето сигурно ще хареса картината (професорски цилиндър, съборен от снежна топка). Приходящата чистачка току-що бе застлала леглото; старият Бил Шепард, собственикът на къщата, се качи от долния етаж и важно завинти нова крушка в настолната лампа. Топъл влажен вятър нахлуваше през отворения прозорец, отдолу достигаше шумът на разлудял се поток. Канеше се да вали; Пнин затвори прозореца.

В стаята си на същия етаж намери бележка. Бяха предали по телефона кратката телеграма на Виктор: в нея се съобщаваше, че ще закъсне точно двайсет и четири часа.

Бяха задържали Виктор и още пет момчета в един скъпоценен ден от великденската ваканция заради тютюнопушенето на тавана. Виктор, комуто често прилошаваше и който страдаше от многобройни обонятелни фобии (старателно скривани от Виндови), дори не бе пушил, всъщност дръпна веднъж или дважд. Ала ходи послушно няколко пъти на забранения таван с двамина от най-добрите си приятели, предприемчивите палавници Тони Брейд и Ланс Бок. Дотам се стигаше през стаята, в която държаха куфарите, сетне по желязна стълбичка, водеща до платформата под самия покрив. Тук възхитителният, странно крехък скелет на зданието ставаше видим и осезаем с всичките си греди и дъски, с лабиринта от преградки, разрязани от сенките, с нестабилните летви, през които кракът пропадеше сред пукот на мазилка, ронеща се от невидимия таван. Лабиринтът завършваше с малка площадка, скрита под самата носеща греда на покрива, сред пъстро разпилените тук и там шарени комикси и прясна цигарена пепел. Пепелта бе открита; момчетата си признаха. Тони Брейд, внукът на славния сейнтбартски директор, бе пуснат да замине по семейни причини; нежно привързан към него братовчед искал да го види преди отпътуването си за Европа. Тони благоразумно помоли да го оставят заедно с другите.

Както вече казах, директор по времето на Виктор беше преподобният мистър Хопър — безвредно нищожество с тъмна коса и свеж тен, високо ценен от бостънските матрони. Когато Виктор заедно с другарите си по престъпление вечеряше с цялото хопъровско семейство, ту от една, ту от друга страна се правеха различни кристално-прозрачни намеци; особено се стараше г-жа Хопър, сладкогласна англичанка, чиято леля била омъжена за граф: г-н Хопър можел да смени гнева с милост и да не праща момчетата рано в леглото, ами да ги заведе през тази последна вечер на кино в града. И наистина след вечерята, като им намигна хитро, тя им каза да тръгнат подир мистър Хопър, който бързо се запъти за антрето.

Старомодните училищни настоятели можеха да оправдаят онези два или три случая на побой, на който Хопър подложи особено провинилите се през краткото си и не твърде забележително пребиваване на длъжност; но едно не можеха да понесат момчетата — гнусната усмивчица, изкривила червените устни на директора, когато се поспря на път за антрето, за да вземе грижливо увития пакет — расото и стихара; автомобилът семеен тип бе пред вратата и „за мезе към наказанието“, както се изрази момчетата, този фалшив свещенослужител ги почерпи със специална служба в Радбърн, на дванайсет мили от Крантън, в студена тухлена черква с малобройни енориаши.

На теория бе най-лесно да стигнеш от Крантън в Уейндъл първо с такси до Фреймингам, оттам до Олбъни с експрес, а сетне да пропътуваш неголямото останало разстояние с местния влак в северозападна посока; в действителност този крайно прост начин бе най-неудобният. Дали между двете железници съществуваше стара, закореняла разпра, дали се бяха наговорили да действуват съвместно в полза на другите транспортни средства, но както и човек да комбинираше разписанията, за нищо на света не можеше да избегне поне тричасово висене за влака в Олбъни. Наистина можеше да се махне от Олбъни с автобуса в единайсет, който пристига в Уейндъл в три следобед, но за тази цел трябваше да вземе влака от Фреймингам в 6,31 сутринта; Виктор знаеше, че няма да стане навреме; затова предпочете доста по-късния и значително по-бавен влак, който му даваше възможност да хване в Олбъни последния автобус за Уейндъл, пристигащ там в девет вечерта.

Валя из целия път. Валеше и когато пристигна на уейндълската автобусна гара. Поради вродената си мечтателност и лека разсеяност Виктор винаги се озоваваше на края на всяка опашка. Отдавна бе свикнал с този свой недостатък, както се свиква с късогледство или с куцане. Леко приведен поради високия си ръст, търпеливо се тътреше след пътниците, които на индианска нишка се изнасяха от автобуса и слизаха на лъскавия асфалт; две тежки стари дами с полупрозрачни дъждобрани, приличащи на картофи в целофан; момче на седем или осем години, късо подстригано, с нежен тил; многогълен свенлив инвалид в напреднала възраст, който отказа всякаква помощ и се измъкна въвн на части; три уейндълски студентки по къси панталонки с розови колене; изнурената майка на момчето; още неколцина пътници и сетне — Виктор със сак в ръка и с две илюстрирани списания под мишница.

Под входната арка към гарата стоеше абсолютно плешив господин с мургаво лице, с тъмни очила и черна чанта, приветливо-въпросително приведен над тънковрато момченце, което обаче все

клатеше глава и сочеше майка си, а тя очакваше своите куфари от търбуха на автобуса. Сдържано и весело прекъсна Виктор това *quidpro quo*. Мургавоглавият господин свали очила и като се изправяше, започна да мести очи нагоре-нагоре-нагоре към високия-високия-високия Виктор, към сините му очи и ръждивокестенявата му коса. Добре развитите мускули по скулите на Пнин се дръпнаха и заоблиха почернелите му бузи; в усмивката участваха челото, носът и дори големите му уши. Общо взето, срещата бе твърде успешна.

Пнин предложи да оставят сака на гарата и да минат пеш една пресечка — стига Виктор да не се плаши от дъжда (валеше като из ведро и асфалтът лъщеше в мрака като планинско езеро под големите шумни дървета). Пнин смяташе, че толкова късна вечеря ще достави удоволствие на момчето.

— Добре ли пътувахте? Без неприятни произшествия?

— Да, сър.

— Много ли сте гладен?

— Не, сър. Не особено.

— Казвам се Тимофей — рече Пнин, когато се настаниха удобно до прозореца в старата жалка гостилничка. — Втората сричка се произнася като „маф“ (несполука), ударението е на последната сричка, „ей“ като в „прей“ (плячка), но малко по-удължено. „Тимофей Павлович Пнин“ означава „Тимоти, син на Пол“. При бащиното презиме ударението е на първата сричка, а останалите се гълтат — Тимофей Палч. Дълго обсъждах това насаме — да избършем тези ножове и вилици — и стигнах до извода, че трябва да ми казвате просто мистър Тим или дори още по-кратко — Тим, както ме наричат някои от моите крайно приятни колеги. Такова — какво ще ядете? Телешки котлет? Окей, аз също ще ям телешки котлет — разбира се, това е отстъпка пред Америка, пред моята нова родина, пред чудесната Америка, която понякога ме смайва, но винаги предизвиква уважение. В началото много ме смуцаваше... — В началото Пнин много го смуцаваше лекотата, с която в Америка преминават към обръщение на малко име; още след първия коктейл, при чието откриване към капката уиски е редно да трупнеш цял айсберг, а в края към морето уиски се добавя малко вода от чешмата, трябва да се обръщаш към чуждия човек с „Джим“, а вие навеки ставате за него „Тим“. Ако ли забравите това и на следващата сутрин го наречете професор Евърт (според вас с

истинското му име), това ще бъде ужасно оскърбление (за него). Като изреждаше мислено своите руски приятели в Европа и в Съединените щати, Тимофей Пнин с лекота можеше да преброи най-малкото шейсет скъпи за сърцето му люде, които отблизо познаваше от 1920-те години и към които никога не се обръщаше другояче освен с Вадим Вадимич, Иван Христофорович или Самуил Израилевич и които при всяка среща го величаеха по име и бащино със същата гореща симпатия заедно с крепкото, сърдечно ръкостискане: „А, Тимофей Палч! Как сте? Но вие, драги, здравата сте остарели!“

Пнин не млъкваше. Речта му не учуди Виктор, често бе чувал как руснаци се изразяват на английски и никак не го смути, че Пнин произнася „family“ така, че първата сричка звучи като „жена“ на френски.

— Френски говоря доста по-свободно, отколкото английски — каза Пнин. — А вие: Vous comprenez le français? Bien? Un peu?^[1]

— Très un peu^[2] — каза Виктор.

Достойно за съжаление, но няма как. Сега ще говоря с вас за спорта. Първото описание на бокс в руската литература намираме в поема на Михаил Лермонтов (роден през 1814-а, убит през 1841-а — лесно се помни). От друга страна, първото описание на тенис се намира в „Ана Каренина“, роман на Толстой, и се отнася за 1875 година. Веднъж на младини, в руско имение на ширината на Лабрадор, ми дадоха ракета, за да играя със семейството на ориенталиста Готовцев, може да сте го чували. Помня, беше чудесен летен ден и ние играхме, играхме, играхме, докато изгубихме всичките дванайсет топки. И вие с интерес ще си спомняте миналото, когато остарееете.

— Друга игра — продължи Пнин, като щедро сипеше захар в кафето си — беше крокетът, разбира се. Бях шампион по крокет. Обаче любимо национално развлечение бяха тъй наречените gorodki, което означава „малки градове“. Спомням си площадката в градината и дивното усещане за младост: бях силен, носех бродирана руска рубашка, сега никой не се впуска в такива здравословни игри.

Довърши котлета и се върна към темата на разговора:

— Начертавахме — мълвеше Пнин — голям квадрат върху земята, поставяхме в него като колони ей такива, представете си, цилиндрични дървени трупчета, а сетне отдалеч ги замеряхме с дебела сопа, много силно като с бумеранг, замахвахме хеей отдалеч —

извинете, пак добре, че е захар, а не сол. И до днес чувам — говореше Пнин, докато вдигаше от пода захарната ръсачка и леко поклащаше глава, изненадан от издръжливостта на паметта, — все още чувам този трясък, този гръм, когато улучиш дървените трупчета и те хвъркват във въздуха. Няма ли да доядете месото? Не ви ли хареса?

— Страшно вкусно — каза Виктор, — но не съм много гладен.

— Ах, трябва повече да ядете, доста повече, ако искате да станете футболист.

— Май не обичам твърде футбола. Всъщност не го понасям. Пък и в другите игри не ме бива.

— Не обичате футбол? — каза Пнин и върху едрото му изразително лице плъзна сянка на смут.

Той изду устни. Разтвори ги — но не продума. Мълком довърши ваниловия си сметанов сладолед, който не съдържаше ванилия и бе изготвен без сметана.

— Сега ще вземем багажа и такси — предложи Пнин.

Щом пристигнаха в къщата на Шепард, Пнин заведе Виктор в гостната и набързо го представи на хазяина, на стария Бил Шепард, преди надзирател на университетските земи (беше напълно глух и носеше бяло копче в ухото), и на брат му, Боб Шепард, наскоро преместил се от Бъфало при Бил, след като жената на последния се споминала. Като остави за малко Виктор при тях, Пнин припряно изтропа нагоре. Къщата представляваше леко проницаема за звуците постройка, затова в долните стаи предметите откликваха с разнообразни вибрации на енергичните стъпки от горната площадка и на внезапното изскърцване при вдигането на прозоречната рамка в гостната.

Например на тази картина — говореше тежко чуващият мистър Шепард, като сочеше с поучаващ показалец големия потъмнял акварел на стената — е изобразен дълбоко вдаденият в морето нос, където понякога с брат ми прекарвахме лятото преди половин век. Нарисува го съученичката на майка ми, Грация Уелс; синът ѝ, Чарли Уелс, е собственик на хотела в Уейндълвил. Д-р Нин сигурно го познава — много, много-много свестен човек.

Покойната ми жена също беше художничка. После ще ви покажа нейни работи. Е, а това дърво зад хармана едва личи...

Откъм стълбището се чу ужасен грохот и тръшване: Пнин на слизане се бе подхлъзнал.

— През пролетта на 1905 година — каза мистър Шепард, като се заканваше с показалец на картината — под ей тази топола...

Забеляза, че брат му и Виктор се втурнаха бегом от стаята към подножието на стълбището. Клетият Пнин се бе изпързаял на гръб по последните стъпала. Полежа така към минута, като местеше очи насам-натам. Помогнаха му да стане. Костите му бяха цели.

Пнин се усмихна и каза:

— Също като в прекрасната повест на Толстой — ще трябва някак да я прочетете, Виктор — за Иван Илич Головин, който паднал и по-късно го хванал рак на бъбрека. Сега Виктор ще дойде горе с мен.

Виктор със сака тръгна след него. На площадката висеше репродукция на „La Vergeuse“ от Ван Гог и Виктор мимоходом ѝ кимна присмехулно. Спалнята за гости бе изпълнена с шума на дъжда, който се стичаше по ароматните клони в рамкираната чернота на разтворения прозорец. Върху писалището имаше увита в хартия книга и десетдоларова банкнота. Виктор грейна и кимна на възмрачния си, но добър домакин.

— Разгърнете я — каза Пнин.

Виктор го послуша учтиво припряно. Сетне приседна в края на кревата и нарочно нетърпеливо разтвори книгата, при което русата му коса падна върху дясното слепоочие на лъскави кичури, раираната вратовръзка увисна разлюляна изпод сивото сако, а едрите му колене в сивия панталон от каша се раздалечиха. Искаше му се да я похвали — първо, защото беше подарък, а второ, защото си мислеше, че е превод от родния език на Пнин. Спомни си, че в Психиатричния институт имаше някакъв си д-р Яков Лондон от Русия. За беля Виктор попадна тъкмо на мястото, където се споменава Заринска, дъщерята на вожд на юконските индианци, и простосърдечно я взе за руско момиче. „Тя не сваляше големи черни очи от съплеменниците си, в погледа ѝ се четеше уплаха и предизвикателство. Напрежението беше толкова голямо, че забрави да диша...“

— Смятам, че ще ми хареса — рече учтивият Виктор. — Миналото лято четох „Престъпление и...“

Млада прозявка разчекна героично усмихващата му се уста. Със съчувствие, с одобрение, с примаяло сърце Пнин сякаш видя Лиза,

прозяваща се след една от онези дълги щастливи вечери у Арбенини или у Полянски в Париж — преди петнайсет, дваисет, дваисет и пет години.

— Стига вече четене за днес — каза Пнин. — Зная, книгата е много увлекателна, но утре ще четете ли, четете. Желая ви лека нощ. Банята е през площадката.

Стисна ръка на Виктор и си отиде в стаята.

---

[1] Разбирате ли френски? Добре? Или малко? (Фр.). — Б.пр. ↑

[2] Съвсем малко (разв. фр.). — Б.пр. ↑

Дъждът все валеше. Всички светлини в къщата на Шепард угаснаха. Ручеят в дерето зад градината — в друго време тъничка вада — тази нощ се превърна в шумен поток, който презглава се премияше, понесъл по проходите между буки и ели ланшни листа, голи вейки и чисто нова, никому ненужна футболна топка, току-що търкулнала се във водата от полегатата полянка, след като Пнин се отърва от нея с ритник. Най-сетне заспа въпреки болките в гърба и в един от онези сънища, които преследват руските бегълци дори след четвърт век от бягството им от болшевиките, се видя по чудновато пардесю да тича през огромни локви под луната, зачеркната от облак, от някакъв фантастичен дворец и сетне да крачи назад-напред по пустинна пясъчна ивица с покойния си приятел Иля Исидорович Полянски в очакване на някакъв тайнствен избавител, който ще дойде от морето в пърпореща лодка. Братята Шепард не спяха в съседните си легла, на своите „безподобно удобни“ матраци; по-малкият се вслушваше сред мрака в дъжда и разсъждаваше дали не ще е по-добре да продаде тази къща с нейния шумен покрив и мокра градина; по-големият лежеше и мислеше за тишината, за зеленото влажно гробище, за стария морски нос, за тополата, ударена от светкавица преди много години, убила Джон Хед, неясен далечен роднина. За пръв път от много време Виктор заспа веднага, щом мушна глава под възглавницата — наскоро въведен начин, за който д-р Ерих Винд (седнал на пейка пред водоскока в град Кито, Еквадор) никога не ще узнае. Към един и половина двамата Шепард захъркаха, при което глухият завършваше всяко издишване с рулади и изобщо звучеше къде-къде по-гръмогласно от своя скромно и унило сумтящ брат. На пясъчния плаж, по който Пнин все още крачеше (разтревоженият му приятел се бе върнал къщи за картата), пред него изникна върволица приближаващи се следи и той задъхан се пробуди. Гърбът го болеше. Беше вече четири. Дъждът бе спрял.

Пнин въздъхна по руски — ох-ох-ох — и понечи да намери по-удобно положение. Старият Бил Шепард потътри крака към долния

клозет, събори къщата и закрета обратно.

Скоро всички отново заспаха. Жалко, че никой не видя пустинната улица, където утринният ветрец бърчеше голямата светеща локва, като превръщаше отразените в нея телефонни жици в нечетливи редове черни зигзази.

ΠΕΤΑ ΓΛΑΒΑ

1

От горната площадка на старата, рядко посещавана наблюдателна кула — „стражевата“, както ѝ казваха по-рано, — застанала върху осемстотинфутово гористо възвишение, нареченото Планината Етрик, в един от най-красивите щати на Нова Англия, предприемчивият летен турист (Миранда или Мери, Том или Джим, все полуизличени имена, изписани с молив върху парапета) можеше да види широко море от зеленина, състоящо се предимно от явори, буки, ароматна топола и борове. Към пет мили на запад стройна бяла камбанария отбелязваше мястото, където се гушеше градчето Онкуедо, прочуто някога с изворите си. Три мили северно на речния бряг сред просека в подножието на тревисто хълмче можеше да се съзрат островърхите покриви на чудновати сгради (известни като Куково, Куково имение, Куков замък или Борово според първоначалното му име). Щатското шосе минаваше през Онкуедо и се проточваше на изток покрай южната страна на Етрик. Многобройни черни пътища и пътеки пресичаха във всички посоки гористата триъгълна равнина, рамкирана от малко лъкатушната хипотенуза на шосирания местен друм, виещ се в североизточна посока от Онкуедо към Борово, към дългия катет на споменатото шосе и към късия на реката, през която бе прехвърлен стоманен мост пред Етрик и дървен — до Куково имение.

През облачен летен ден на 1954 година Мери или Алмира, а може би и Волфганг фон Гьоте, чието име бе издълбано върху перилата от някой старомоден шегаджия, биха могли да забележат автомобила, свърнал от шосето пред самия мост, а сега сновящ и свиращ муцуна насам-натам из лабиринта от съмнителни пътища.

Движеше се напред неуверено и плахо, всеки път, когато понечваше да смени посоката, намаляваше скоростта и вдигаше стълб прахоляк зад себе си като ровещо пръстта куче. Вероятно човек, понизходителен от нашия наблюдател, би си помислил, че на волана на тази бледосиня яйцевидна лимузина, с резервоар за две кофи, на неопределена възраст и с доста очукана външност, седи някаква

блейка. Всъщност шофираше професорът от Уейндълския университет Тимофей Пнин.

Пнин бе започнал да взема уроци в уейндълското училище за автомобилисти в началото на годината, но „истинско разбиране“ според израза му го бе осенило чак след два месеца, когато се тръшна на легло от болки в гърба и се бе занимавал изключително, с огромно удоволствие, с изучаването на четирийсетстраничния „Учебник по автомобилизъм“, издаден от губернатора на щата в сътрудничество с още един експерт, и на статията „Автомобилът“ в „Американска енциклопедия“ с изображения на Скоростната кутия, на Карбуратори, на Спирачки и на Участник в Глиденския пробег (около 1905 година), затънал в калта на селски друм сред потискащ пейзаж. Тогава — и само тогава — най-сетне преодоля двойствеността на първоначалните си догадки, както лежеше на кревата в болницата и шаваше с пръстите на краката, местейки въображаем лост на скоростите. През истинските уроци със строгия инструктор, който го притесняваше, даваше му ненужни указания, кряскаше технически термини, дърпаше му волана на завоите и постоянно ядосваше спокойния, схватлив ученик с грубата си критика, Пнин бе абсолютно неспособен да слее ведно усещането за колата, която мислено управляваше, с тази, която караше по пътя. Сега двете най-сетне съвпаднаха. Ако на първия изпит го скъсаха, причината беше, че подхвана с изпитващия ненавременна дискусия, мъчеше се да докаже, че за разумния човек няма нищо по-унизително от необходимостта да поощрява у себе си долнопробния условен рефлекс, принуждаващ го да спира пред червен светофар, когато наоколо няма жива душа — нито минувачи, нито шофьори. Втория път бе по-предпазлив и взе изпита. Една неотразима студентка от горния курс, записала се в неговата група по руски език, Мерилин Хон, му продаде за сто долара жалкия си стар автомобил: омъжваше се за притежател на доста по-шикарна кола. Пътуването от Уейндъл до Онкуедо с нощувка в частна къща, която приемаше туристи, се оказва бавно и мъчно, но мина без приключения. Пред самия Онкуедо се отби в бензиностанция и излезе да подиша селски въздух. Над полето с детелина бе надвиснало непроницаемо бяло небе, а от купчината дърва край схлупена колиба се чу кукуригане на петел, прекъслено и юначно — гласовит пройдоха. Някаква случайна интонация на тази леко предразгавяла птица в съчетание с топлия вятър, умилкващ се на

Пнин и настояващ за вниманието му, за признанието му, за каквото и да било, кратко му напомни смътен, забравен ден, когато той, студентът първокурсник от Петроградския университет, пристигна на малката гара в балтийски летен курорт, и тези звуци и миризми, и тъгата...

— Ама че задуха — отбеляза бензинджията с космати ръце, като се захвана да бърше предното стъкло.

Пнин извади писмото от портфейла, разгърна приложената към него съвсем мъничка, размножена скица и попита дали е близо черквата, от която трябваше да свие наляво, за да стигне до Куково имение. Да се чудиш колко приличаше този човек на неговия колега от Уейндълския университет, на д-р Хаген — случайна, безсмислена прилика, същински калпав каламбур.

— Хм, по-добре да минете по друг път — каза фалшивият Хаген. — Камионите разгазиха този, при това той много криволичи. Карайте направо. Ще минете през града. Пет мили след Онкуедо, веднага след отбивката за Етрик, пада се от лявата ви страна, и още преди да стигнете моста, свийте по първата отбивка наляво. Това е черен път, но хубав, трамбован.

Пъргаво заобиколи колата и се захвана да обработва с парцала втората половина от стъклото.

— Свийте на север и през цялото време дръжте на север от всички кръстопътища — в тези гори се срещат просеки, но вие дръжте на север и ще стигнете до Кук точно за двайсет минути. Няма как да объркате.

Пнин вече цял час се лута из горските пътища и стигна до извода, че изразът „дръжте на север“ и дори самата дума „север“ не означават абсолютно нищо за него. На всичкото отгоре не можеше да разбере какво накара него, разсъдливия човек, да послуша някакъв си случаен дърдорко, вместо грижливо да следва педантично точните указания, изпратени му от неговия приятел, Александър Петрович Куколников (известен из тези места като Ал Кук), когато го покани да прекара лятото в голямата му гостоприемна селска къща. Нашият пишман автомобилист сега толкова здравата се бе изгубил, че вече не можеше да се върне на шосето, а тъй като нямаше достатъчно опит да маневрира по тесните, изровени от коловози пътища, от двете страни на които зееха канавки и дори урви, неуверените му завои наслуки

изписваха тази чудновата плетеница, която евентуалният наблюдател от кулата би могъл да следи със съчувствен поглед; но на това затънтено и безразлично възвишение нямаше жива душа, ако не броим мравката, която си имаше свои грижи: изкатерила се с триста мъки на горната площадка и балюстрадата (*нейна автострада*) след часове глупав инат, сега бе също толкова обезпокоена и озадачена, колкото недодяланият автомобил-играчка, който се движеше долу. Вятърът утихна. Под бледото небе морето от дървесни върхари изглеждаше необитаемо. Но внезапно отекна пушечен изстрел и клонче подскочи към небето. Гъстите горни вейки в тази част от останалата неподвижна гора се разклатиха в отдалечаваща се последователност от тръсване или подскоци, които се предаваха от дърво на дърво в разлюлян ритъм, подир което гората отново затихна. Измина още минута и внезапно всичко се случи едновременно: мравката намери отвесна греда, водеща за покрива на кулата, и се втурна по нея с ново въодушевление; слънцето надникна; а Пнин, вече напълно отчаян, се озова на шосиран път с ръждясала, но още проблясваща пътна табела, насочваща пътниците към Борово.

Ал Кук беше син на Пьотър Куколников, заможен московски търговец, по произход от староверците, издигнал се от низините, меценат и филантроп, онзи известен Куколников, който при последния цар на два пъти лежал в доста удобна крепост заради финансова помощ за социалреволюционни групи (предимно терористи), а при Ленин бе екзекутиран като „империалистически шпионин“ след почти цяла седмица средновековни изтезания в съветска тъмница. Около 1925 година семейството му стигна в Америка през Харбин и младият Кук благодарение на спокойното си упорство, на практичната си съобразителност и на известно техническо образование постигна високо и стабилно положение в голямо химическо предприятие. Добър, крайно затворен, набит мъж с едро неподвижно лице, стегнато по средата от спретнато пенсне, той изглеждаше такъв, какъвто си беше — администратор, масон, играч на голф, преуспяващ и предпазлив човек. Говореше забележително правилен, неутрален английски със съвсем лека отсянка на славянски акцент и беше очарователно радушен домакин от мълчаливата им разновидност с пламъче в очите и с чаша уиски с газирана вода във всяка ръка; едва когато се случеше среднощният му гост да се окаже някой отколешен и любим руски приятел, Александър Петрович внезапно започваше да говори за Бога, за Лермонтов, за Свободата и разкриваше тогава наследствената си склонност към безогледен идеализъм, който дълбоко би смутил някой подслушващ марксист.

Съпруга му беше Сузана Маршал, привлекателна приказлива блондинка, дъщеря на Чарлз Е Маршал, изобретател, а тъй като човек не можеше да си представи Александър и Сузана другояче освен начело на голямо здраво семейство, аз, както и останалите приятели на къщата, бях смаян, когато узнах, че поради преживяна операция Сузана ще остане бездетна за цял живот. Още бяха млади, обичаха се с някаква старовремска простота и чистота, от която ти светва на душата, и вместо да изпълнят имението си с деца и внуци, всяка година през лятото събираха в дома си престарели руснаци (нещо като

бащи или дори дядовци на Кук), а през нечетните години им гостуваха „американци“ — делови познати на Александър или роднини и приятели на Сузана.

Пнин отиваше в Борово за пръв път, аз съм ходил там и по-рано. Имението гъмжеше от руски емигранти — от либерали и интелегенти, напуснали Русия през 1920 година. Можеше да ги зърнеш на всяко петънце шарена сянка — насядали по дървените пейки и обсъждащи емигрантските писатели Бунин, Алданов, Сирин; налягали в хамаците, закрили лице с неделния брой на емигрантски вестник (традиционна защита от мухите); пийващи чай със сладко на верандата; разхождащи се из гората и гадаещи дали местните гъби могат да се ядат.

Самуил Лвович Шполянски, снажен, величествено невъзмутим старец, и дребният, бързо кипващ пелтек граф Фьодор Никитич Порошин през 1920 година, и двамата членове на едно от героичните местни правителства, които се формираха из руската провинция от демократичните партии за съпротива срещу болшевишката диктатура, бродеха из алеята, между боровете, и обсъждаха тактиката, която трябва да изберат за предстоящото съвместно заседание на Комитета за свободна Русия (основан от тях в Ню Йорк) с друга, по-млада антикомунистическа организация. От полуобрасналата с бяла акация беседка се дочуваха откъслеци от разпаления спор между професор Болотов, който преподаваше история на философията, и професор Шато, който преподаваше философия на историята. „Реалността представлява продължителност във времето“ — избоботи единият глас (на Болотов). „Нищо подобно!“ — изкрещя другият. — „Сапуненият мехур е също толкова реален, колкото и изкопаемият зъб!“

Пнин и Шато, и двамата родени в края на деветдесетте години на деветнайсети век, в сравнение с останалите бяха младежи. Повечето други мъже бяха на шейсет и отгоре. От друга страна, някои от дамите, например графиня Порошина или Болотова, бяха едва над петдесетте и благодарение на здравословната атмосфера на Новия свят не само се бяха запазили, но дори се бяха разхубавили. Някои родители бяха довели чедата си — яки, високи, равнодушни, мъчни американски деца на студентска възраст без всякакво чувство за природата, не знаещи руски и напълно безразлични към тънкостите в произхода на родителите си. В Борово те сякаш живееха на съвсем друга физическа и духовна плоскост в сравнение с тях: от време на време преминаваха

от своя свят в нашия през блещукането на някакви междинни измерения; отривисто отговаряха на добродушна руска шега или грижовен съвет, сетне отново се изпаряваха; винаги се държаха безразлично (с което предизвикваха у родителите си чувството, че са произвели някакви елфи), предпочитаха всяка стока от онкуедското дюкянче, всякаква манджа в консервна кутия пред великолепните руски ястия, сервирани у Куколникови на шумните дълги вечери в закритата с мрежа веранда. Порошин горчиво говореше за своите деца (Игор и Олга, студенти втори курс): „Близнаците ми са невъзможни. Когато ги виждам вкъщи на брекфаста или на вечеря и се мъча да им разкажа нещо изключително интересно и увлекателно — например за местното изборно самоуправление в Крайния руски север през седемнайсети век или примерно случай из историята на първите руски медицински училища (между другото на тази тема има чудесна монография от Чистович от 1883 година), те просто излизат и пускат радиото в стаите си.“ И двамата пребиваваха в Борово през същото лято, когато бе поканен Пнин. Но бяха невидими: щяха чудовищно да сучаят в това затънтено място, ако Олиният поклонник студент, чието презиме май никой не знаеше, не бе пристигнал от Бостън в края на седмицата с грандиозен автомобил и ако Игор не бе намерил подходяща приятелка в лицето на Нина, дъщерята на Болотови, красива мърла с египетски очи и почернели крайници, която учеше в балетното училище в Ню Йорк.

За къщата се грижеше Прасковя, яка простовата жена на шейсет, но по-чевръста от четирийсетгодишна. Драго ти бе да я гледаш, когато с ръце на кръста заставаше на задния вход и оглеждаше кокошките, облечена в торбести саморъчни шорти и блуза от господарката, общита с фалшиви камъни. Бе бавила Александър и брат му в Харбин, когато те бяха деца, а сега ѝ помагаше да излезе наглава с домакинството. Нейният съпруг, навъсен флегматичен казак, чиито основни страсти бяха аматьорското увлечение по книговезката работа, беше усвоил тънкостите ѝ сам и се отдаваше с почти патологичен инат на любимото си занимание, като подвързваше всеки попаднал му стар каталог или списанийце; а също изготвянето на плодови ликьори и изтребването на дребни горски животни.

От поканените същата година Пнин добре познаваше професор Шато, приятел от младини; бяха учили заедно в Пражкия университет

през началото на двайсетте, освен това бе близък познат с Болотови, които беше виждал за последен път през 1944 година; Болотов бе държал приветствена реч на официалната вечеря по случай пристигането им от Франция, дадена от Обединението на руските учени емигранти. Лично мен никога не ме е интересувал нито самият Болотов, нито философските му съчинения, странно съчетаващи слабо разбираемото с пошлото; дори да бе струпал планина, това бе планина от плоскости; впрочем винаги ми е харесвала Варвара, жизнерадостната, похватна жена на очукания философ. Преди първото си посещение в Борово през 1951 година тя изобщо не бе виждала новоанглийско село. Тамошните брези и черни боровинки ѝ внушиха измамното впечатление, че Онкуедското езеро е разположено не на широтата например на Охридското езеро на Балканите, както си е всъщност, а на широтата на Онежкото в Северна Русия, където бе прекарвала летните месеци до петнайсетте си години, преди да избяга от болшевиките в Западна Европа с леля си Лидия Виноградова, известна феминистка и обществена деятелка. Затова колибрите във въздуха, вкусващи от венчетата на цветята, Варвара приемаше като някакво свръхестествено или екзотично видение. Грамадните дикобрази, идващи да гризат вкусните, ароматни стари греди на къщата, или изящните страховити дребни скунксове, които лочеха в задния двор млякото на котката, за нея бяха по-легендарни от средновековните изображения на неизвестни животни. Дивеше се и се възхищаваше от вида на множеството растения и твари, които не умееше да назове, като вземаше жълтото американско коприварче за случайно попаднало тук канарче, и веднъж на рождения ден на Сузана донесе с гордост и задъхана от възторг наръч красив отровен смах за украса на трапезата, като го притискаше здраво към розовата си луничава гръд.

Болотови и Шполянска, мършава дребна жена по панталон, първи видяха Пнин, който тъкмо предпазливо завиваше по пясъчната алея, обрамчена от дива детелина; седнал изправен, сякаш глътнал бастун, стиснал напрегнато волана като фермер, свикнал повече с трактора, отколкото с колата, със скорост десет мили в час на първа предавка, той навлезе в старата, чорлава, удивително истинска борова горичка, която отделяше пътя от Замъка на Кук.

Варвара живо скочи от пейката в беседката, където с Роза Шполянска тъкмо бяха заварили Болотов да чете опърпана книжка и да пуши забранена цигара. Тя радостно запляска с ръце, щом зърна Пнин, докато мъжът ѝ изяви максимума сърдечност, на която бе способен, като бавно размаха книгата с мушнат в нея палец за отбелязване, Пнин угаси мотора и сега седеше, лъчезарно усмихнат на приятелите си. Яката на зелената му риза бе разкопчана; импрегнираното яке с дръпнат цип изглеждаше тясно за внушителния му торс, побронзовялата му плешива глава с набърчено чело и релефна червеобразна вена върху слепоочието се наведе ниско, докато се бореше с ръчката на вратата; най-сетне изскочи от колата.

— Автомобил, костюм — същински американец, същински Айзенхауер! — възкликна Варвара и представи Пнин на Роза Абрамовна Шполянска.

— Имахме общи приятели преди четирийсет години — отбелязатя, като оглеждаше любопитно Пнин.

— Ах, да не споменаваме такива астрономически цифри — каза Болотов, докато се приближаваше и заменяше палеца с тревичка. — Ами знаете ли — продължи той, като стисна ръката на Пнин, — за седми път препрочитам „Ана Каренина“ и изпитвам същата наслада, каквато изпитвах не преди четирийсет, а преди шейсет години, когато бях седемгодишно момче. Всеки път откриваш нещо ново — например сега забелязвам, че Лев Николаевич не знае през кой ден започва неговият роман. Уж в петък, защото през този ден у Облонски идва часовникарят да навива часовниците в къщата, но е също и четвъртък,

както се споменава в разговора на Левин с майката на Кити на пързалката.

— Не е ли все едно — възкликна Варвара. — На кого всъщност му е изтрябвал точният ден?

— Със сигурност мога да ви кажа кой е денят — отбеляза Пнин, като примигваше от променливото слънце и вдъхваше запомнения остър дъх на северни борове. — Действието на романа начева в началото на 1872 година, именно в петък, на двайтсет и трети февруари нов стил. В утринния си вестник Облонски прочита, че Байст според слуховете бил заминал за Висбаден. Естествено, има се предвид граф Фридрих Фердинанд фон Байст, тъкмо тогава назначен за австрийски посланик към английската корона. След представянето на акредитивните си писма Байст заминава за континента да прекара малко проточилата се коледна ваканция — остава там два месеца със семейството си и се връща в Лондон, където според мемоарите му в два тома се подготвя благотворителен молебен на двайтсет и седми февруари в катедралата „Св. Павел“ по случай оздравяването на Уелския принц от тиф. Ама че е горещо при вас! Според мен сега трябва да се явя пред пресветлите очи на Александър Петрович, а сетне да се топна в реката, която толкова живописно ми обрисова в писмото си.

— Александър Петрович няма да е тук до понеделник, замина по работа или да се поразсее — каза Варвара Болотова, — но вярвам да намерите Сузана Карловна — пече се на любимата си полянка зад къщата. Викнете й, преди да я наближите.

Замъкът на Кук — триетажна постройка от тухли и греди — бил издигнат около 1860 година и частично престроен след половин век, когато бащата на Сузана го купува от семейство Дъдли Грийн, за да го превърне в първокласен хотел за най-заможните посетители на лечебните извори в Онкуедо. Представляваше чудновато неугледно здание в смесени стилове: готиката стърчеше през наченките от френски и флорентински; може би първоначалният проект да е бил от онази разновидност, която Самуел Слоун, тогавашен архитект, нарича „неправилна северна вила“, „отговаряща на най-високите изисквания за светски живот“ и минава за „северна“ заради „устрашените нагоре покриви и кули“. Пикантността на тези островърхи купички, и веселият им, дори някак лекомислен вид, придаван на сградата от това, че тя сякаш се състоеше от няколко малки северни вили, издигнати във въздуха и криво-ляво сковани ведно, така че навсякъде стърчаха части от нескачени покриви, от недовъплътени идеи за стрехи, корнизи, за заоблени ъгли и прочие издатини, уви, твърде за кратко привличаха туристите. Към 1920 година онкуедските минерални води някак загадъчно изгубиха магичното си качество и след смъртта на баща си Сузана напразно се бе мъчила да продаде Борово, тъй като имаха друга, по-удобна къща в привилегирования квартал на голям промишлен град, където мъжът ѝ работеше. Но сега, когато бяха свикнали да използват Борово за посрещане на многобройните си приятели, Сузана се радваше, че милото кротко чудовище не бе намерило купувач.

Вътре бе също толкова разнообразно, колкото и вън. Веднага след огромния хол, където камината с грамадни размери напомняше за хотелския период, се намираха четири просторни стаи. Перилата на стълбището (или най-малкото едната от колонките) съществуваша от 1720 година, тъй като бяха преместени тук при изграждането от доста по-старо здание, чието местонахождение сега вече никой не знаеше със сигурност. Твърде старинен беше и бюфетът в трапезарията с чудесните си изображения на дивеч и риба, инкрустирани върху

плоскостите му. В половин дузината стаи на всеки от горните етажи и в двете пристройки зад къщата сред разнообразните предмети от обзавеждането можеше да се натъкнеш на някой очарователен скрин от атлазено дърво или на романтичен палисандров диван, но същевременно и на всевъзможни тежки и жалки неща, на счупени столове, на прашни маси с мраморни плотове, на мрачни етажерки с потъмнели огледала вътре, печални като очите на стари маймуни. Симпатичната стая, предоставена на Пнин, се намираше на горния етаж и гледаше на югоизток; по стените личаха остатъци от златисти тапети, имаше сгъваемо легло, обикновен умивалник и всякакви рафтове, аплици и гипсови завъртулки. Пнин подърпа прозореца и го пусна до долу, усмихна се на усмихнатата гора, отново си припомни далечния първи ден на село и скоро слезе долу по новия си тъмносин хавлиен халат и с обикновени гумени галоши на бос крак — разумна предвидливост, щом ще вървиш по влажната и може би гъмжаща от змии трева. На терасата към градината намери Шато.

Константин Иванич Шато, изискан и обаятелен учен от чисто руски произход въпреки фамилното име (идващо, както ми бяха казвали, от фамилното име на порусен французин, осиновил сирака Иван), преподаваше в голям нюйоркски университет и не се бе виждал с приятели си Пнин от пет години. Прегърнаха се с радостно, топло ръмжене. Да си призная, и аз някога бях под обаянието на ангелски кроткия Константин Иванич, а именно по времето, когато сегиз-тогиз през зимата на 1935 или 1936 година се срещаме за разходка под лаврите и скелетоподобните дръвчета в Грас, Южна Франция. Тогава там той споделяше вила с други емигранти от Русия. Мекият му глас, аристократичното петербургско търкалящо се „р“, кротките, тъжни еленови очи, русата испанска брадичка, която непрестанно опипваше, решеше с дългите си изящни пръсти — всичко у Шато (използвам литературен израз, старомоден като него) предизвикваше у приятелите му радостното усещане за благополучие. Поприказваха малко, размениха впечатления. Както неведнъж се случва между емигранти с твърди убеждения, всеки път след раздяла не просто наваксваха изминалото време от последната среща, но се мъчеха да изразят — чрез няколко къси като пароли думи, намеци, интонации, непредаваеми на чужд език — отношението си към най-новите събития от руската история, към трийсетте и пет години безнадеждна несправедливост,

последвали вековете пробиваща си път справедливост и блещукащи далеч напред надежди. Сетне преминаха към обичайната тема за европейските преподаватели в чужбина, като въздишаха и клатеха глави по повод на „типичните американски студенти“, които не знаят география, нечувствителни спрямо шума, и гледат на образованието си само като на средство за получаване на изгодна служба в бъдеще. После се разпитаха взаимно как напредва работата, при което всеки говореше за издирванията си крайно скромно и сдържано. Накрая, когато тръгнаха и мимоходом закачаха стъблата на енчеца по пътеката през ливадата към гората, през която течеше каменлива рекичка, заговориха за здравето си: Шато, наглед толкова нехаен, с една ръка в джоба на белия си панталон от каша и с жилетка от каша, с лустриново сако, суетно разтворено над нея, весело разправи, че в близко бъдеще му предстояло хирургично изследване на коремната кухина, а Пнин през смях рече, че всеки път, когато минел на рентген, докторите напразно се мъчели да разгадаят това, което наричат „сянка зад сърцето“.

— Хубаво заглавие за лош роман — отбеляза Шато.

На минаване покрай тревясалия хълм, веднага зад който започваше гора, от полегатия склон при тях се спусна на едри крачки розоволик господин с почтен вид, по лек раиран костюм, с шапка бяла коса и дебел лилав нос, приличен на едра малина, с изкривено от отвращение лице.

— Налага се да се върна за шапката — драматично възкликна той, когато ги наближи.

— Познавате ли се? — промърмори Шато, като ги представи с жест. — Тимофей Павлич Пнин, Иван Илич Граминеев.

— Моите почитания — произнесоха двамината, покланяйки се един на друг над яко ръкостискане.

— Очаквах — продължи Граминеев, който обичаше да бъде подробен, — че денят ще бъде също толкова облачен, както в началото. От глупост излязох гологлав. А сега слънцето ми пържи мозъка. Налага се да прекъсна работа.

Той посочи към билото на хълма. Там, като се очертаваше изящно върху фона на синьото небе, се виждаше стативът му. От този гребен рисуваше разкриващия се оттатък изглед към долината с романтичен стар хамбар, с гърчав ябълка и крави.

— Мога да ви предложа своята панамена шапка — каза добрият Шато, но Пнин вече бе извадил от джоба голяма червена носна кърпа и сръчно връзваше крайчетата ѝ.

— Чудесно... Много съм ви благодарен — отвърна Граминеев, като я намести на главата си.

— Момент — обади се Пнин. — Само да подвием възелчетата.

Щом приключи с това, Граминеев пое странично към своя статив. Той бе известен живописец от откровено академичната школа; задушевните му платна „Волга матушка“, „Трима верни приятели“ (момче, кон, куче), „Априлски припек“ и тям подобни все още се кипреха в музей в Москва.

— Някой ми беше споменал — каза Шато, докато двамата с Пнин продължиха към реката, — че синът на Лиза имал необикновени способности в живописа. Вярно ли е?

— Да — отговори Пнин. — Толкова по-жалко, тъй като майка му, която май се кани да се омъжи за трети път, внезапно взе Виктор до края на лятото в Калифорния. А ако беше дошъл тук с мен, щеше да има великолепната възможност да се позанимава с Граминеев.

— Преувеличавате великолепието — меко възрази Шато.

Излязоха при кипналата, бляскаща река. Падина в скалата между миниатюрния горен и долен водопад образуваше естествен басейн за къпане под елшите и боровете. Шато, който не се къпеше, се намести удобно на издатината. През цялата академична година Пнин редовно бе излагал тялото си под лъчите на кварцовата лампа; затова, щом се съблече по бански, зааленя с гъстото преливане на махагон, нашарен от слънцето и от сянката на крайбрежната горичка. Махна кръста и галошите.

— Вижте колко е красиво — каза наблюдателният Шато.

Двайсетина малки пеперудки, всичките от един вид, бяха накацали по мокрия пясък, вдигнали и събрали крила, бледи отдолу, с тъмни точки и миниатюрни паунски лунички с оранжева ивичка по ръба на задното крило; единият от захвърлените от Пнин галоши сепна няколко от тях и като показаха небесната синева на лицевата повърхност на крилата, запърхаха наоколо, същински сини снежинки, а сетне отново накацаха.

— Жалко, няма го Владимир Владимирович — отбеляза Шато. — Щеше да ни разкаже за тези дивни насекоми.

— Винаги ми се е струвало, че неговата ентомология е просто поза.

— Ах, не — каза Шато. — Някой път ще го изгубите — добави той, като посочи православния кръст на златна верижка, който Пнин бе окачил на вейка, щом го свали от врата си. Блясъкът му озадачи реещо се водно конче.

— Май не съм против да го изгубя — вметна Пнин. — Както добре знаете, нося го изключително от сантименталност. А тази сантименталност става тягостна. В края на краищата в този напън да удържиш върху гърдите частица от детството има нещо твърде материално.

— Не сте първият, който свежда религиозното чувство до осезание — рече Шато, който спазваше православните обреди и не одобряваше агностицизма на приятеля си.

Конска муха се лепна за плешивата глава на Пнин и веднага бе плесната оглушително от месестата му длан.

От издатина, по-малка от тази на Шато, Пнин нагази предпазливо в кафявата и синя вода. Забеляза часовника на ръката си — свали го и го пусна в единия галош. Като бавно разкършваше почернели рамене, Пнин запристъпва напред и по широкия му гръб се застичаха, затрепкаха лъкатушни листни сенки. Спря и като разбиваше блясъка и сянката наоколо, накваси приведената си глава, потърка с мокри длани тила, оплакна поред подмишниците и долепил длани, се плъзна във водата, разсичайки я с величествен бруст, поради което от двете му страни се втурнаха браздулици. Пнин тържествено заплува около това естествено езерце. Плуваше с ритмично пръхтене — бълбукаше и пухтеше. Ритмично разтваряше крака и ги отмяташе в коленете, едновременно свиваше и изпружваше ръце, същинска гигантска жаба. Като поплува по този начин към две минути, излезе тромаво от водата и приседна на камъка да изсъхне. Сетне надяна кръста, часовника, галошите и халата.

Обядваха на покритата веранда. Както седеше до Болотови и разбъркваше сметаната в студената супа от червено цвекло с розови кубчета лед, Пнин машинално поднови одевешния разговор.

— Забележете — подхвана той, — че съществува значителна разлика между духовното време на Левин и физическото на Вронски. В средата на книгата Левин и Кити изостават от Вронски и Ана с цяла година. По времето, когато в неделя вечерта през май 1876 година Ана се хвърля под товарния влак, тя съществува повече от четири години от началото на романа, но в живота на Левини през същото време, от 1872-ра до 1876-а, изминават само три години. Това е най-добрият от известните ми примери за относителността на времето в литературата.

След вечеря се захванаха да играят крокет. Тук предпочитаха осветеното от традицията, но фактически неправилно разположение на вратите, при което две от десетте се пресичат в центъра на площадката, образувайки тъй наречената клетка или капан за мишки. Веднага стана ясно, че Пнин, партньор на г-жа Болотова срещу Шполянски и графиня Порошина, играе доста по-добре от останалите. Щом вбиха коловете в земята и играта започна, той напълно се преобрази и обикновено бавен, тежък и малко неповратлив, се превърна в необичайно подвижен, пъргав, безмълвен, лукав гърбушко. Сякаш непрекъснато бе негов ред да играе. Навел много ниско чука и елегантно поклащайки го между разкрачените си жеравски нозе (направи малка сензация, като специално за играта обу бермуди), Пнин подготвяше всеки свой удар със сръчно прицелно размахване на чука, сетне точно биеше по топката и веднага, останал прегърбен, докато топката още се търкаляше, чевръсто се преместваше на мястото, където тя според него щеше да спре. Прокарваше я през вратичките с геометрична наслада, като предизвикваше възхитените възгласи на зрителите. Дори Игор Порошин, който минаваше като сянка с две консерви бира, понесъл ги за някакво свое специално пиршество, се спря за секунда и одобрително поклати глава, преди да потъне в храстите. Към аплодисментите обаче се примесваха оплаквания и

протести, когато Пнин свирепо безразлично крокираше или по-точно изстрелваше като ракета топката на противника. Наместваше плътно до нея своята топка и здраво я притискаше с учудващо малкото си ходило, сетне с гръм трясваше своята топка и с този удар запращаше надалеч чуждата. Сузана, когато се обърнаха към нея, заяви, че това е абсолютно против правилата, но Шполянска твърдеше, че било напълно допустимо, и каза, че когато била момиче, английската ѝ гувернантка наричала този удар „Хонконг“.

Когато Пнин чука на кола и всичко бе приключено, когато Варвара се запъти да помогне на Сузана за вечерния чай, той тихо се отдалечи към пейката под боровете. Някакво крайно неприятно и плашещо усещане в областта на сърцето, изпитано на няколко пъти през живота му като възрастен, отново се бе появило. Не беше болка, нито сърцебиене, по-скоро ужасно чувство за потъване и за разтваряне в това, което физически го заобикаляше — в залеза, в червените дънери, в пясъка, в неподвижния въздух. През това време Роза Шполянска, щом забеляза, че Пнин седи сам, се възползува, доближи се („Седете, седете!“) и се отпусна до него на пейката.

— През хиляда деветстотин и шестнайсета или седемнайсета година — каза тя — може да сте чували моминското ми име, Гелер, от близките си приятели.

— Не, не си спомням — отвърна Пнин.

— Е, няма значение. Мисля, че никога не сме се срещали. Но добре сте познавали моя братовчед и братовчедката, Гриша и Мира Белочкини. Постоянно приказваха за вас. Сега той живее май в Швеция — сигурно сте чули за ужасната смърт на клетата му сестра...

— Да-да, зная — кимна Пнин.

— Мъжът ѝ — продължи Шполянска — беше чаровен човек. Самуил Лвович и аз бяхме близки познати както на него, така и на първата му жена, Светлана Черток, пианистката. Бил интерниран от нацистите отделно от Мира и умрял в същия концентрационен лагер, където се спомина и моят брат Миша. Нали не познавахте Миша? Навремето и той беше влюбен в Мира.

— Тшай е готофф — подвижна Сузана от верандата на забавния си функционален руски. — Тимофей! Розочка! Тшай!

Пнин каза на Шполянска, че и той идва след минута, а когато тя си отиде, остана да седи в ранния здрач на алеята, кръстосал ръце

върху крокетния чук, който още държеше.

Две газени лампи осветляваха уютно терасата на селската къща. Никой не можеше да откъсне от шахматната партия доктор Павел Антонович Пнин, бащата на Тимофей, окулиста, и доктор Яков Григориевич Белочкин, баща на Мира, педиатъра, затова г-жа Белочкина рече на слугинята да им сервира там — на специална японска масичка до другата, на която играеха — чашите с техния чай в сребърни подставки, кисело мляко с чер хляб, горски ягоди и култивираната им разновидност, както и лъчисти сладка, и всякакви бисквити, вафли, гевречета, сухари, вместо да викат двамината увлечени в играта доктори на общата трапеза в другия край на верандата, където седяха останалите членове на семейството и гостите, едни ясно различни, други — преливащи се в просветваща мъгла.

Сляпата ръка на д-р Белочкин взе геврече; виждащата ръка на д-р Пнин взе офицер. Д-р Белочкин, както дъвчеше, се втренчи в пробива сред своите редици; д-р Пнин топна абстрактно сухарче в отвора на чашата си.

Селската къща, която Белочкини наемаха онази година, беше в същия прибалтийски курорт, до който вдовицата на генерал N бе дала под наем на Пнинови виличката в края на обширното си имение, благато и занемарено, с тъмна гора, изтласкваща запуснатата градина. Тимофей Пнин отново бе недодялан, свенлив, упорит осемнайсетгодишен младеж, очакващ Мира в тъмнината — и макар че логиката на мисълта сложи електрически крушки в газените лампи и разбърка хората, като ги превърна във възрастни емигранти, както и здраво, безнадеждно, навеки загради осветената веранда с телена мрежа, клетият ми Пнин с яснотата на халюцинация видя как Мира се измъква оттам в градината и върви към него между ароматните тютюневи цветчета, чиято матова белота в мрака се слива с бялата й рокля. Това чувство отговаряше някак на чувството за стапяне и разширяване в гърдите му. Тихо остави чука встрани и за да разпръсне мъката, се отдалечи от къщата през безмълвната борова гора. От паркирания до бараката с градински инструменти автомобил, в който се намираха най-малко две от децата на другите гости, се чуваше монотонният ромол на радиомузика.

— Вечно този джаз, тази младеж не може без джаз — измърмори Пнин под нос и свърна по пътеката от гората към реката. Припомняше

си увлеченията на своята и на Мира младост, любителските постановки, циганските романси, страстта ѝ да снима. Къде ли са те сега, тези художествени снимки на кучета, на облаци, на априлска ивица пръст с брезови сенки върху захарно-мокрия сняг, войниците, позиращи от покрива на товарен вагон, ивица залез, ръцете, хванали книга? Спомни си последната им среща на улицата край Нева в Петроград и сълзите, и звездите, и топлата яркорозова коприна на подплатата в астраганения ѝ маншон. Гражданската война (1918–1922) ги раздели; историята развали годежа им. Тимофей се промъкна на юг, където за кратко влезе в редиците на Деникиновата армия, а семейството на Мира избяга от болшевиките в Швеция, сетне се настани в Германия, където тя след време се омъжи за майстор по скъпите кожи, родом от Русия. Веднъж в началото на трийсетте Пнин, тогава вече женен, пристигна със съпругата си в Берлин, където тя искаше да присъствува на конгреса на психотерапевтите, и една вечер в руския ресторант на Курфюрстендам отново видя Мира. Размениха няколко думи, тя му се усмихна както някога изпод тъмните вежди, свенливо и лукаво, контурът на изпъкналите ѝ скули, издължените ѝ очи, крехкото изящество на ръцете и глезените бяха все същите, бяха безсмъртни, а после тя се върна при мъжа си, който бе отишъл в гардероба за палтата, и това бе всичко — но бодването на нежността не преминаваше както трепкащото очертание на стихотворение, което знаеш, че знаеш, ала не можеш да си припомниш.

Това, което бъривата Шполянска бе споменала, извика с небивала сила образа на Мира във въображението му. Развълнува го. Би могъл да го понесе дори само за миг единствено в отчуждението на неизлечима болест или в състоянието на душевно равновесие пред близка смърт. За да съществува рационално, Пнин се бе приучил през последните десет години никога да не си припомня Мира Белочкина — не защото споменът за младежката любов, банална и кратка, заплашваше душевния му покой (уви, споменът за брака с Лиза притежаваше достатъчно власт, за да изтласка всяко предишно увлечение), а защото с ръка на сърцето би могъл да твърди, че никаква съвест, а значи и никакво самосъзнание не би могло да съществува на света, в който бяха възможни неща като смъртта на Мира. Трябваше да забрави — не би могъл да живее с мисълта, че тъкмо ей тази мила, крехка, нежна млада жена с ей тези очи, с тази усмивка, с тези градини

и снегове на заден план са откарали в скотски вагон в изтребителен лагер и са я убили с инжекция фенол в сърцето, в същото това кротко сърце, чието биене бе усещал под устните си в здрача на миналото. И тъкмо защото не се знаеше точно от каква смърт бе умряла Мира, тя продължаваше да умира във въображението му от много смърти, много пъти да възкръсва — за да умира отново и отново, отвеждана от школувана медицинска сестра за ваксинация с кал, с бацили на тетанус, с натрошено стъкло, за отравяне със синилна киселина под фалшив душ, за да бъде изгорена жива в трап с просмукана от бензин камара букови дърва. Според следователя, с когото Пнин бе разговарял веднъж във Вашингтон, било установено със сигурност само, че като твърде слаба, за да работи (макар все още усмихваща се, все още намираща сили да помага на другите еврейски жени), я отделили за унищожаване и я изгорили в крематориума няколко дни след пристигането ѝ в Бухенвалд, в дивната гориста местност с гръмкото название Голям Етерсберг. На час пеш от Ваймар, там се разхождали Виланд, Хердер, Гьоте, Шилер, несравненият Коцебу и други. „Aber warum, но защо — вайкаше се д-р Хаген, този най-кротък човек сред смъртните, — защо е трябвало да правят този ужасен лагер тъй близко!“ Защото наистина бе близко, само на пет мили от сърцето на германската култура — тази „университетска нация“, както елегантно се изрази, докато анализираше положението в Европа по време на наскорошната реч пред абсолвентите президентът на Уейндълския университет, известен със своите *mots justes*^[1], реч, в която направи комплимент на друга тъмница — „Русия, страната на Толстой, Станиславски, Разколников и на други велики и прекрасни хора“.

Пнин пристъпваше бавно под тържествените борове. Небето помръкваше. Не вярваше той в самодържавния Бог. Смътно вярваше в демокрацията на духовете. Може би душите на умрелите образуват комитети, които на непрекъснати заседания решават участието на живите.

Комарите ставаха все по-натрапчиви. Време беше да се връща да пие чай. Време беше да играе шах с Шато. Този странен спазъм премина, отново можеше да диша. На далечния гребен на хълма, тъкмо където преди няколко часа бе поставен стативът на Граминеев, се тъмнееха в профил два силуета върху фона на нажеженото като жаравата небе. Стояха близо един до друг, лице в лице. От пътя не можеше да се

различни дали е дъщерята на Порошини с кавалера си или Нина Болотова с младия Порошин, или просто емблематична двойка, поставена от сръчната художническа ръка върху последната страница на загасващия Ден на Пнин.

---

[1] Точни думи (фр.). — Б.пр. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

Започна есенният семестър на 1954 година. Върху мраморната шия на невзрачната Венера във вестибюла на зданието на Хуманитарните Науки отново се появи малинов отпечатък от червило, имитация на целувка. В „Уейндълски вестник“ пак се развихри дебат по „Проблемът за Паркирането“. Усърдните първокурсници отново изписваха върху полетата на библиотечните книги полезни обяснения като „Описание на природата“ или „Ирония“, а един особено опитен учащ вече бе сварил да подчертае с лилаво мастило в прекрасното издание на стихотворенията на Маларме трудната дума „oiseaux“ и бе надраскал отгоре „птици“. Есенните вихри пак бяха облепили с нападали листа едната страна на зарешетената галерия, която водеше от Хуманитарните Науки за Фризхол. През безоблачните дни отново над асфалта и полянката се рееха огромните кехлибарено кафяви пеперуди-данаиди, бавно отплаваха на юг, без напълно да прибират черни крачета, увиснали доста ниско под черните телца на бели точки.

А в университета всичко със скрибуцане си вървеше по реда. Неуморните аспиранти с бременните си жени все така усилено пишеха дисертации за Достоевски и Симон дьо Бовоар. Над литературните катедри все още тегнеше бремето на увереността, че Стендал, Голзуърди, Драйзер и Ман са велики писатели. Все така бяха на мода синтетични думи от рода на „конфликт“ и „модел“. Както винаги безплодни инструктори успешно се занимаваха с „производствен труд“, рецензирайки книгите на по-плодовитите си колеги, и както винаги онези от професорите, които бяха извадили късмет, жънеха или се канеха да пожънат плодовете на различни субсидии, предоставени им в началото на годината. Така например забавно малко пособие достави на разностранно надарената двойка Стар (на Христофор Стар с бебешкото лице и на младичката му жена Луиза) от Факултета по изящни изкуства уникалната възможност да запишат следвоенните народни песни в Източна Германия, където тези смайващи млади хора по някакъв начин си бяха издействували разрешение да проникнат.

Дъглас В. Томас (за приятелите си — Том), професор по антропология, получи десет хиляди долара от Мандоуилския фонд за изследване на гастрономичните навици на кубинските рибари и берачи на кокосови орехи. Друго благотворително учреждение подкрепи д-р Бодо фон Фалтернфелс, за да може да завърши „библиографията, обхващаща публикуваните и ръкописните трудове от последните години, изразяващи критична оценка за влиянието на последователите на Ницше върху съвременната мисъл“. И накрая особено щедра стипендия позволи на прославения уейндълски психиатър, д-р Рудолф Аура, да изпита върху десетки учащи се от началното училище тъй наречения „Пръстотопителен тест“, който предлага на детето да топне показалец в чашка с цветна течност, след което съотношението между дължината на пръста и намокрената му част се измерва и се чертае по разни увлекателни диаграми.

Започна есенният семестър и д-р Хаген се озова в трудно положение. През лятото един стар приятел неофициално го попита дали не желае да приеме изключително доходната професура в Сиборд, доста по-значителен университет от Уейндъл. Тази част от проблема се решаваше сравнително лесно. От друга страна обаче, го възпираше положението, че създаденият от него с толкова любов факултет, с който доста по-богатият на средства Френски факултет на Блоръндж не можеше да си съперничи по културно значение, попада в ноктите на коварния Фалтернфелс, когото тъкмо той, Хаген, бе измъкнал от Австрия и който сега му подливаше вода — например с помощта на задкулисни маневри докопа Еуропа Nova, влиятелен тримесечник, основан от Хаген през 1945 година. Предполаганото заминаване на Хаген — за което засега не бе споменавал пред колегите си — би трябвало да има още по-печална последица: хоноруваният професор Пнин неминуемо изпадаше зад борда. В Уейндъл никога не бе имало постоянна Руска катедра, затова академичното съществуване на клетия му приятел винаги бе зависело от еkleктичния Германски факултет, който го използваше в нещо като подотдел за сравнителна литература, в едно от разклоненията си. Разбира се, Бодо просто напук ще отсече тази клонка и Пнин, който нямаше постоянен договор с Уейндъл, ще се види принуден да се махне — стига да не го приберат към някоя друга литературно-лингвистична катедра. Факултети, които долу-горе имаха такава възможност, бяха само Английският и

Френският. Но Джек Кокеръл, шефът на Английския, се отнасяше неодобрително към всичко, каквото вършеше Хаген, не вземаше на сериозно Пнин и на всичкото отгоре неофициално, ала с известна надежда се пазареше да си осигури услугите на един известен англо-руски писател, който можеше при необходимост да чете всичките курсове, инак нужни на Пнин, за да остане. Затова Хаген се обърна към Блоръндж като към последна инстанция.

Леонард Блоръндж, шеф на Катедрата по френска литература и език, имаше две интересни особености: не обичаше литературата и не знаеше френски. Това не му пречеше да преодолява огромни разстояния, за да присъствува на конгресите по съвременно езиковедие, на които се перчеше с невежеството си, сякаш това бе някаква царствена прищявка, и парираше всеки опит да го въвлекат в мрежите на „парле ву“ с мощни атаки на здравеняшки масонски хумор. Високо почитан ловец на пари, той наскоро бе придумал един престарял богаташ, когото безуспешно бяха наобикаляли три престижни университета, да вложи фантастична сума за цяла оргия от изследвания, извършвани от аспирантите под ръководството на канадеца д-р Славски за създаването върху хълм в околностите на Уейндъл на „френско село“ от две улици и площад — точно копие на дребното градче Вандел в Дордона. Въпреки постоянното наличие на грандиозна основа в административните озарения на Блоръндж той самият бе човек с аскетични вкусове. Случайно се бе оказал съученик на Сам Пур, президента на Уейндълския университет, и дълги години, дори след като президентът бе изгубил зрението си, двамата редовно ходеха за риба на унилото, разчорлено от вятъра езеро в края на нешосирания път, обраснал от двете страни с върбовка, на седемдесет мили северно от Уейндъл, в някаква тягостна местност с дъбове джуджета и разсадници за бор, които в света на природата отговарят на градските бордеи. Съпругата му, мила простовата жена, зад гърба му го наричаше в своя клуб „професор Блоръндж“. Водеше курс под названието „Великите французи“, който беше дал на секретарката си да препише от комплекта „Хастингско историческо и философско списание“, от 1882–1894 година, намерен от него на тавана и липсващ в Университетската библиотека.

Пнин току-що бе наел малка къщичка и покани Хагенови, Теъррови, Клемънтсови и Бетси Блис да отпразнуват с него това събитие. Сутринта на същия ден добричкият д-р Хаген бе направил отчаян опит да посети Блоръндж в неговия кабинет, за да му разкрие, единствено нему, цялата ситуация. Когато сподели с Блоръндж, че Фалтернфелс е убеден антипнинист, Блоръндж сухо отбеляза, че споделя това негово убеждение и че нещо повече, след като понаблюдавал Пнин, така да се каже, в обществото, той „с положителност почувствувал“ (наистина, не е ли удивително, че тези хора са склонни повече да чувствуват, отколкото да мислят), че Пнин не бива да бъде допускан дори до оградата на Американския университет. Непреклонен, Хаген посочил, че в продължение на вече две години Пнин превъзходно се справя с Движението на романтизма и че навярно би могъл да обитава заедно с Шатобриан и Виктор Юго под егидата на Френската катедра.

— С тази пасмина се занимава д-р Славски — отсече Блоръндж. — Всъщност понякога ми се струва, че прекалено наблягаме на литературата. Отсъдете сам, тази седмица мис Мопсуестия подхваща Екзистенциалистите, оня ваш Бодо е взел Ромен Ролан, аз чета лекции за генерал Буланже и за Дьо Беранже. Не, смятам, че трябва да прекратим цялата тази музика.

Залагайки на последната си карта, Хаген вметна, че Пнин би могъл да преподава френски език: както толкова много руснаци и нашият приятел имал в детството си гувернантка францужойка, а след революцията е живял над петнайсет години в Париж.

— Искате да кажете — строго попита Блоръндж, — че може да говори френски? — Хаген, който прекрасно знаеше специалните изисквания на Блоръндж, се поколеба.

— Кажете си направо, Хърман — да или не?

— Сигурен съм, че ще може да се приспособи.

— Е, какво — говори ли, или не говори?

— Ами говори.

— В такъв случай — каза Блоръндж — не можем да го използваме в началния курс по френски. Няма да е справедливо спрямо нашия Смит, който тази година води елементарния курс и от когото, естествено, се иска да бъде само на един урок от учебника пред курса. Вярно нашият Хашимото се нуждае от помощник за препълнената си преходна група. Дали пък вашият приятел не само говори, но и чете на френски?

— Повтарям, ще може да се приспособи — изклинчи Хаген.

— Знам аз какво значи да се приспособи — навъси се Блоръндж. — През 1950 година, когато нашият Хаш бе заминал, взех един швейцарски учител по ски, а той тихомълком домъкнал преснимана някаква стара френска антология. Наложих се сетне да изгубим почти цяла година, за да върнем курса на началното равнище. Накратко, ако този, как му беше името, не може да чете на френски...

— Опасявам се, че може — с въздишка призна Хаген.

— Тогава изобщо не е за нас. Както знаете, вярваме само в грамофонните плочи с разговори и в прочие механични пособия. Не се допускат никакви книги.

— Остава все пак курсът за усъвършенстване на езика — избъбри Хаген.

— Този курс водим двамата с Каролина Славска — отвърна Блоръндж.

Пнин, който тънеше в пълно незнание за тези грижи на своя покровител, започна особено успешно есенния семестър: никога досега не бе имал толкова малко студенти, тоест толкова много време за своите издирвания. Тези издирвания отдавна бяха навлезли във вълшебния етап, когато търсенията надхвърлят крайната цел и се образува нов организъм, така да се каже, паразит в узряващия плод. Пнин извърщаше духовен взор от края на труда си, съзиран от него толкова отчетливо, че може да се различи ракетата на астерикс, привкусът на „sic“. Този бряг трябва да бъде избягван, както всичко, което убива насладата от безкрайното приближаване. Картончетата за справки постепенно запълваха кутията за обувки с плътната си маса. Сравняването на две легенди; скъпоценната подробност за обичай или облекло; бележката под линия, проверена и оказала се фалшива поради невежество, поради небрежност или недобросъвестност на автора; тръпките по гръбнака от щастлива догадка; и безбройните радости на *безкористная* ерудиция — всичко това бе развратило Пнин, бе го превърнало в щастлив, замаян от бележки под линия маниак, готов да наруши спокойствието на книжните кърлежи в някой скучен том, дебел цял фут, само за да намери в него позоваване на следващ, още по-скучен. А в друг, по-човешки план, изпъкваше къщичката, която бе наел на улица „Тод“, на ъгъла с Клиф Авеню (Скалистия булевард).

По-рано там бе живяло семейството на покойния Мартин Шепард, чичо на предишния хазаин на Пнин; той дълги години бил управител в имението на Тодови, купено сега от уейндълското кметство, за да превърне просторната му къща в модерен санаториум. Бръшлян и борове закриваха заключената му врата, Пнин виждаше върхарите им отгатык Скалистия булевард от северния прозорец на новото си жилище. Булевардът представляваше хоризонталната черта в буквата „Т“, той живееше в лявата ѝ част. Срещу фасадата на неговата къща, през улица „Тод“ (вертикалата на това „Т“), стари планински брястове отделяха пясъчния край на закърпения ѝ асфалт от нива с царевица на изток, а покрай западната ѝ страна зад оградата пълчище

млади ели, съвсем еднакви парвенюта, крачеха в посока към университетския комплекс почти до съседната резиденция, голяма цигарена кутия-къща на тренъора на университетския футболен отбор — половин миля южно от къщата на Пнин.

Чувството, че живее сам в отделна къща, бе за Пнин странно упоително и дивно отговаряше на наболялата стара потребност на съкровено му естество, стъпкано и ошашавено от трийсетте години бездомен живот.

Едно от най-възхитителните качества на това място бе тишината — ангелска, селска и съвсем непроницаема, блажено противоположна на непрестанната какофония, която го обсаждаше от шест страни в стаите под наем от предишните му подслони. А колко нещо поемаше тази мъничка къща! С благодарна почуда Пнин си помисли, че ако я нямаше руската революция, нито емиграцията, нито експатриацията от Франция, нито натурализацията в Америка, всичко — и то в най-добрия случай, в най-добрия, Тимофей! — щеше да бъде точно същото: професура в Харков или в Казан, извънградска къща като тази, вътре стари книги, вън — късни цветя. По-точно казано, това бе къща от вишневочервени тухли, с бели прозоречни рамки и покрив от шинди. Зеленият парцел, на който се мъдреше, с градинка около петдесет аршина, завършваше отзад с отвесна стена от мъхеста канара с кафяв шубрак на върха. Едва забележим коловоз покрай южната страна на къщата водеше до варосано гаражче за жалката кола, притежавана от Пнин. Странна, подобна на кошница мрежа, малко приличаща на сублимирана кесийка за руски билиард — впрочем без дъно, — кой знае защо, висеше над гаражната врата, върху чиято бяла повърхност хвърляше сянка — също толкова ясна, колкото шарката на плетката ѝ, но по-едра и посиня. В пущинака между гаража и канарата наминаваха фазани. Люлякът — хубостта на руските градини, чийто пролетен разкош, изцяло от жужене и мед, толкова бе предвкусвал клетият ми Пнин — се бе наблъскал на сухи редици покрай стената на къщата. И едно високо широколисто дърво, което Пнин поради привичката си към брези-липи-върби-трепетлики-тополи-дъбове не можеше да определи, ронеше своите едри сърцевидни ръждиви листа върху дървените стъпала на външния вход.

Съмнителният наглед котел за отопление в мазето с все сили изпращаше слабото си топло дихание през пролуките в пода. Кухнята

бе огромна и весела наглед, Пнин дълго се ориентира сред разните съдини, сред котлетата и гърнетата, тостерите и тиганите, които бе получил заедно с къщата. Гостната бе мебелирана оскъдно и сиво, но имаше доста привлекателна ниша с прозорец, където се кипреше огромен стар глобус, на който Русия беше бледосиня, а избеляло или изтрито петно покриваше цялата Полша. В съвсем малката трапезария, където Пнин бе намислил да организира вечеря за гостите си à la fourchette^[1], двойка кристални свещници с висулки разпращаха заран дълговидни отблясъци, които обаятелно пламваха върху стената на бюфета и напомняха на сантименталния ми приятел цветните стъкла по терасите на руските имения, оцветяващи слънцето в оранжеви, зелени, лилави тонове. Всеки път, щом минеше покрай шкафа със съдините, той започваше да дрънчи и това също бе познато от неясните задни стаи от миналото. Вторият етаж се състоеше от две спални, служили някога за обитаване от множество малки деца и от случайни възрастни. Подовете бяха с дълги драскотини от калаените играчки. От стената на стаята, която Пнин направи своя спалня, той откачи червено знаменце със загадъчната дума „Кардиналите“, изписана върху картоната му с бяла боя; но на мъничкото столче-люлка в розов цвят — за тригодишния Пнин — бе разрешено да остане в своя ъгъл. Приключила земния си труд шевна машина заемаше коридора към банята, където обичайната къса вана, създадена за джуджета от някое великанско племе, се пълнеше също толкова бавно, колкото басейните и резервоарите в руските сборници със задачи.

Вече бе готов да уреди прием. В гостната имаше диван, на който можеха да се поберат трима души, две стари кресла, един корав дълбок фотьойл, стол с камъшитова седалка, мека табуретка и две пейчици за крака. Докато преглеждаше списъка на поканените, Пнин внезапно изпита чувство на неудовлетворение. Имаше основа, ала не възникваше букет. Да, безкрайно се радваше на Клемънтсови (истински хора — не като повечето университетски палячовци), с които бе провел толкова оживени разговори, когато им бе квартирант; да, беше дълбоко признателен на Хърман Хаген заради многобройните добри услуги като повишаването на заплатата му, което наскоро му бе уредил; да, г-жа Хаген беше според уейндълския жаргон „дивен човек“, да, г-жа Теър винаги му се притичваше на помощ в библиотеката, а мъжът ѝ притежаваше утешителната способност да

доказва колко може да бъде мълчалив човек, ако избягва обсъждането на времето. Но в това съчетание от хора нямаше нищо необичайно, оригинално и старият Пнин си спомняше рождените дни през своето детство — половин дузината поканени деца, кой знае защо, винаги едни и същи, тесните обувки, болката в слепоочията и онази тежка, безрадостна, потискаща скука, която го обземаше, когато всички игри привършеха и братовчедът хулиган започнеше да прави пошли и глупави номера с чудесните нови играчки; спомни си също звъна на самотата в ушите, когато по време на проточила се еднообразна игра на криеница, след като бе преседял цял час в неудобното си скривалище, излезе от тъмния и спорен гардероб в стаята на слугинята и видя, че всичките му другарчета отдавна са се разотишли.

Веднъж в знаменития гастронорм между Уейндълуил и Изола се натъкна на Бети Блис, покани я, а тя каза, че все още помни Тургеневото стихотворение в проза за розите с рефрена „Как хубави, как свежи“ и, че, разбира се, с радост ще дойде. Покани прочутия математик професор Иделсън с жена му скулпторка, те заявиха, че с удоволствие ще дойдат, ала сетне позвъниха, за да обяснят колко ужасно съжалявали, но съвсем били забравили, че същата вечер са канени другаде. Покани младия Милер, сега вече асистент, заедно с Шарлота, хубавичката му луничава жена, ала се оказа, че тя всеки момент щяла да роди. Обади се на стария Керъл, главния портиер на Фризхол, каза му да дойде заедно със сина си Франк, единствения надарен студент на моя приятел, написал блестяща дисертация за взаимоотношенията между руския, английския и немския ямб; Франк обаче бил в казармата, а старият Керъл откровено заяви, че „ние с жената няма какво да се мешаме с професорите“. Позвъни по телефона в резиденцията на президента Пур, с когото веднъж бе разговарял (за усъвършенстването на учебната програма) по време на церемония на открито, преди да завали, и го покани, ала племенничката на президента Пур отговори, че чичо ѝ сега „никого не посещава освен неколцина близки приятели“. Тъкмо да се откаже от намерението да разнообрази своя списък, когато му хрумна съвсем нова и направо чудесна идея.

---

[1] На крак, на коктейлна маса (фр.). — Б.пр. ↑

Пнин, подобно впрочем на мен, отдавна се бе примирил с неприятния, но рядко обсъждан факт, че сред университетските преподаватели винаги може да се намери човек, който не само изключително много да прилича на вашия зъболекар или на началника на местната поща, но дори и двойници в един и същ професионален кръг. Дори ми е известен случай на тройна прилика в един сравнително малък колеж, при което според наблюдателния му президент Франк Рид основният в тази тройца съм бил аз, колкото и да е странно; и си спомням как покойната Олга Кротка ми каза веднъж, че сред петдесетината професори в Школата за ускорено изучаване на езици, където по време на войната тази клета дама с един бял дроб е била принудена да преподава латейски и булгурски, имало цели шестима пниновци освен автентичния и според мен уникален екземпляр. Затова няма защо да се чудим, че дори Пнин, в делничния живот не особено наблюдателен човек, нямаше как да не забележи (през деветата година от пребиваването си в Уейндъл), че господин очилатият дългуч с професорски кичур сив цвят, падащ отдясно върху малкото му, ала набръчкано чело, с дълбоки гънки от острия нос към кранчетата на дългата горна устна — човекът, известен на Пнин като професор Томас Д. Войницки, окупирал Катедрата по орнитология, с когото в някаква компания бе разговарял за веселите авлиги, за меланхоличните кукувици и за други руски горски птици, — невинаги бе професор Войницки. Навремени, така да се каже, се възплъщаваше в някой друг, чието име Пнин не знаеше, но го бе кръстил Двойницки с характерната за чужденците склонност към каламбури. Моят приятел и съотечественик скоро се досети, че никога не може да каже със сигурност дали наистина този приличащ на бухал, бързо крачещ господин, с когото всеки ден се сблъскваше в различни точки от обиколките си между кабинета и аудиторията, между аудиторията и стълбището, между водоскока за пиене и тоалетната, бе случайният му познат, орнитологът, с когото се смяташе дължен да се здрависва на минаване покрай него, или бе приличащият на Войницки непознат,

който отговаряше на унилите му поздрави с машинална любезност, както би сторил всеки непознат. Самата среща обикновено биваше много кратка, защото и Пнин, и Войници (или Двойници) вървяха бързо; понякога Пнин, за да избегне тази размяна на учтив лай, се преструваше, че чете писмо в движение, или успяваше да се изплъзне от бързо приближаващия колега и мъчител, свивайки по стълбището, и сетне продължаваше пътя си по коридора на долния етаж; но тъкмо веднъж да се зарадва на остроумната си уловка, след като я бе приложил, когато едва не се блъсна в Двойници (или Войници), затропал тежко по долния коридор. Щом започна новият есенен семестър (десети за Пнин), неудобството на положението се задълбочи, понеже бяха променили часовете му, по този начин отпаднаха някои маршрути, на които бе разчитал в усилията си да избягва Войници или оногова, дето се прави на Войници. Май завинаги трябваше да се примири с положението. Като си припомняше някои други раздвоения, случили се в миналото — слисващи прилики, които обаче забелязваше само той, — угриженият Пнин не се съмняваше, че ще е безполезно да помоли околните да му помогнат да се ориентира в тези Т. Д. Войници.

В деня на приема, когато завърши обета си във Фризхол, Войници или неговият двойник (нито единият, нито другият се бяха появявали досега там) внезапно приседна до него и каза:

— Отдавна исках да ви питам някои неща — вие преподавате руски, нали така? През лятото в едно списание прочетох статия за птиците...

(„Войници! Този е Войници!“ — рече си Пнин и реши да действа.)

— Та авторът на тази статия — забравих му името, май беше руско — между другото казва, че в Скофска губерния — правилно ли я произнасям? — местните краваи се печели във вид на птица. Разбира се, в основата е фалическият символ, но ми е интересно дали знаете този обичай.

Тогава на Пнин му хрумна блестяща идея.

— На вашите услуги съм, уважаеми — каза той с възторжена нотка, затрепкала в гърлото му, — защото вече знаеше как със сигурност да установи личността поне на първоначалния Войници, любителя на птиците. — Да, уважаеми. Зная всичко за тези чучулиги,

за тези alouettes, за тези — трябва да видя в речника как бяха на английски. И ето, като използвам случая, сърдечно ви моля да ме посетите довечера. В осем и половина вечерта. Малка soirée по случай нова къща, нищо повече. Доведете и съпругата си — дали пък не сте кандидат по Сърцезнание?

(О, шегаджията Пнин!)

Събеседникът му каза, че не е женен. С удоволствие щял да дойде. Какъв е адресът?

— Номер деветстотин деветдесет и девет, улица „Тод“, много лесно! Най-най-най-накрая на улица „Тод“, там, където се пресича със Скалистия булевард, малка тухлена къща и голяма черна скала.

Същия ден вечерта Пнин едва устиска да дочака началото на кулинарните манипулации. Пристъпи към тях малко след пет, прекъсна ги само за да облече за посрещането на гостите горнище на смокинг от синя коприна с пискюли и атлазени ревери; бе го спечелил на емигрантския благотворителен базар в Париж преди двацет години — как лети времето! Към него надяна стар панталон пак от смокинг, също от европейски произход. Като се оглеждаше в пукнатото огледало на аптечката, надяна очилата с костенуркови рамки за четене, изпод тях гладко щръкваше руският му нос, подобен на картоф. Огледа изкуствените си зъби. Изследва бузите и брадичката, за да се увери, че сутрешното бръснене още е валидно. Валидно беше. С палеца и показалеца хвана дълъг косъм в ноздрата, с повторно силно дръпване го отскубна и сладостно кихна, като приключи залпа с бодро „А!“.

В седем и половина се яви Бети, за да му помогне при последните приготовления. Бети преподаваше английски език и история в Изолската гимназия. Не беше се променила, откак бе пълничка аспирантка. Късогледите ѝ сиви очи с розово ръбче ви гледаха със същата чистосърдечна симпатия. Косата ѝ бе все така гъста, увита като при Гретхен на стегнат пръстен около главата. Същият белег личеше върху нежното ѝ гърло. Но на пухкавата ѝ ръка се бе появило брачно пръстенче с миниатюрен диамант и тя тържествено гордо го демонстрира на Пнин, а той усети неясно бодване от тъга. Мина му през ума, че беше време, когато би могъл да я поухажва — и дори бе започнал, но по душа тя бе камериерка и това у нея също не се беше променило. Както преди тя му предаваше някоя проточила се история по начина „тя казва — аз казвам — тя казва“. Нищо на света не можеше да я разубеди, че любимото и женско списание е мъдро и остроумно. Както преди имаше забавния навик, общ и за още две-три млади еснафки в ограничения кръг от познати жени на Пнин, лекичко, докато прави пауза, да ви потупва по ръкава, като по-скоро признава, отколкото отхвърля забележката ви, напомняща ѝ за нейно дребно провинение. Вие казвате: „Бети,

забравихте да ми върнете книгата“ или „Май твърдяте, че никога няма да се омъжите, Бети“, а преди да ви отговори, тя задействува този уж учтив похват, като отдръпва къси пръсти тъкмо в мига, когато докосва китката ви.

— Биохимик е, сега е в Питсбърг — каза Бети, докато помагаше на Пнин да нарежда намазаните с масло кръгчета франзела около гърненцето свеж, гланцовосив хайвер и да измие три едри чепки грозде. Имаше и голямо блюдо студено месо, истински германски пумперникел^[1] и чиния със съвсем специална зеленчукова салата, в която скаридите бяха съчетани със зарзавата и граха, миниатюрни кренвирши в доматен сос, топли пирожки с гъби, с кайма, със зеле, четири сорта лешници и всякакви интересни източни сладкиши. Напитките бяха представени от бутилка уиски (принос на Бети), от рябинова настойка, от ликьор гренадин и, разбира се, от пнински пунш, опияняваща смес от охладено шато икем, ябълков сок и мараскин; домакинът вече бе започнал да го приготвя тържествено в голямата купа от бляскаво аквамаринено стъкло с декоративен орнамент, изобразяващ преплитащи се жилки и листа на водни лилии.

— Господи! Колко е хубаво! — възкликна Бети.

Пнин огледа купата, приятно учуден, сякаш я виждаше за пръв път. Подарък от Виктор е, рече. Виж ти, ами как е той, харесва ли му в „Сейнт Барт“? Долу-горе. Прекарал началото на лятото при майка си в Калифорния, сетне работил два месеца в йосемитски хотел. Къде? В хотел в планините на Калифорния. Та ето, върнал се в училището и неочаквано ми я прати.

По някакво трогателно съвпадение купата пристигна тъкмо в деня, през който Пнин преброи столовете и захвана да се готви за посрещането. Пристигна в кутия, поставена в друга кутия, намираща се в трета, беше опакована в изобилен мек талаш и в хартия, пръснали се из кухнята като буря от карнавални серпентини. Появилата се най-сетне купа беше от онези подаръци, които още от началото предизвикват цветен образ в душата на получателя, хералдично петно, определящо милата същност на дарителя с такава символична сила, че материалните признаци на предмета сякаш се разтварят в това чисто вътрешно сияние, но внезапно и навеки придобиват бляскаво битие, когато ги похвали чужд човек, непознаващ истинския чар на подаръка.

[1] Вид хляб. — Б.пр. ↑

Музикален звън огласи къщата и вътре влязоха Клемънтсови с бутилка френско шампанско и наръч гергини.

Късо подстриганата с тъмносини очи и дълги ресници Джоана бе в старата си черна копринена рокля, която изглеждаше по-празнична от всичко, каквото можеха да измислят другите професорски жени, и както винаги бе истинско удоволствие да видиш как почитеният плешив Тим Пнин малко се навежда, за да докосне с устни леката ръка, която Джоана, единствена от всички уейндълски дами, умееше да подаде тъкмо на равнище, удобно за целувка от руски джентълмен. Лорънс, още по-надебелял, в елегантен сив костюм от каша, се отпусна тежко в мекото кресло и веднага грабна първата попаднала книга, оказала се англо-руски и руско-английски джобен речник. Хванал в ръка очилата, погледна встрани, като се мъчеше да си припомни нещо, което винаги бе искал да провери, но сега не можеше да се сети за него, и тази поза усили още повече поразителната му прилика, малко en jeune^[1], с Ванейковия каноник Ван дер Пел, с масивната му челюст и пухкавия нимб около главата, застинал пред изненаданата Богородица, към която някакъв статист, облечен като свети Георги, се мъчи да привлече вниманието на почитения каноник. Всичко беше налице: възлестото слепоочие, печалният, замислен поглед, гънките върху лицето, тънките устни и дори брадавицата върху лявата буза.

Тъкмо Клемънтсови седнаха, когато Бети отвори на човека, който се интересуваше от птицевидните краваи. Пнин понечи да каже „Професор Войницки“, но за зла участ Джоана го прекъсна с възгласа: „Ах, но ние познаваме Томас! Че кой не познава Том?“ Тим Пнин се върна в кухнята, а Бети предложи български цигари на гостите.

— Имах впечатлението, Томас — отбеляза Клемънтс, като прехвърляше един тлъст крак върху другия, — че сега в Хавана интервюирате катереци се по палмите рибари.

— Наистина ще замина, само че през втората половина на годината — каза професор Томас. — Всъщност по-голямата част от събирането на материал вече е извършено от други.

— Признайте си все пак, нали ви беше приятно да получите субсидията?

— В нашия факултет — невъзмутимо отговори Томас — се налага да извършваме доста трудни пътешествия. Може дори да се озова на Подветрените острови. Ако — добави през сподавен смях — сенаторът Маккарти не приключи с пътуванията в чужбина.

— Той получи субсидия от десет хиляди долара — каза Джоана на Бети, чието лице направи реверанс, изобразявайки тази особена гримаса (бавно леко кимване и изопнатата брадичка и долна устна), която на мимичния език на жени от рода на Бети автоматично означава, че тя почтително, поздравително, с примес на благоговение приема за сведение такива грандиозни събития като обед с началника, поява в справочника „Кой кой е“ или познанство с херцогиня.

Теърови, пристигнали с новата си кола семеен тип, подариха на домакина изящна кутия с ментови бонбони в шоколадова обвивка. Д-р Хаген, дошъл пеш, триумфално вдигна бутилка водка.

— Добър вечер, добър вечер, добър вечер! — възкликна добродушният Хаген.

— Доктор Хаген — каза Томас, докато му стискаше ръката, — надявам се сенаторът да не е видял как се разкарвате из града е ей това.

Бодрият доктор видимо бе остарял през последната година, но както винаги бе стегнат и правоъгълен със силно подплатените си рамене, с квадратната брадичка, с квадратните ноздри, с лъвския нос и правоъгълната копа побеляла коса, малко напомняща за подстригано дърво. Беше в чер костюм, бяла найлонова риза и черна вратовръзка на червени светкавици. Г-жа Хаген в последната минута, уви, се отказала да дойде заради ужасна мигрена.

Пнин донесе коктейлите или, по-точно казано — „фламинготейлите, специално за орнитолози“ — лукаво се пошегува той.

— Благодаря ви — пропя г-жа Теър, взе чашата и вдигна оскубаните си до конец вежди с радушно-глезената въпросителна интонация, която би трябвало да означава смесица от учудване, признателност за незаслуженото внимание и удоволствие.

Привлекателна, важна, розовобузеста дама на четирийсет с бисерни изкуствени зъби и вълниста позлатена коса, тя бе провинциална братовчедка на елегантната, с непринудено държане

Джоана Клемънтс, обиколила целия свят, посетила дори Турция и Египет, омъжена за най-оригиналния и най-малко обичан учен в Уейндълския университет. Тук трябва да споменем с добра дума и мъжа на Маргарита Теър, Рой, унилия и неразговорчив служител в Английския факултет, който, с изключение на кипящия си декан Кокеръл бе убежище за ипохондрици. Външността на Рой бе съвсем посредствена. Ако нарисуваме чифт стари жълти обувки, две бежови кръпки на лактите, черна лула и две подпухнали очи под тежки вежди, останалото ще запълним лесно. Някъде по средата се мержелееше рядка болест на черния дроб, а на заден план беше поезията от осемнайсети, век, ловното поле на Рой, силно опасана мера с едва ромоляща вада и с островчета дървета с издълбани инициали по дънерите; това поле бе отделено от двете страни с бодлива тел от владенията на професор Стоу (предходния век), където агънцата бяха по-бели, тревата — по-мека, ручеят — по-ромонлив, и от ранния деветнайсети век на д-р Шапиро с омарата в доловете, с морските мъгли и презморското грозде. Рой Теър, който избягваше да говори за своя предмет и въобще избягваше разговори за каквото и да било, бе прахосал десет години еднообразен живот за научен труд върху забравена група неизвестни никому стихоплетци и водеше подробен шифрован дневник в стихове, който, както той се надяваше, някога потомците ще успеят да разчетат и след дълбок размисъл ще го обявят за най-великото литературно постижение на нашето време. Знае ли се, може и да сте прав, Рой Теър.

Когато всички се захванаха с наслада да смучат и да хвалят коктейлите, професор Пнин приседна на изохкалата мека табуретка до новия си приятел и рече:

— Бих желал да ви докладвам, уважаеми, за тези чучулиги скайларки (на руски — жаваронки), за които благоволихте да ме попитате. Вземете ей това. Тук начуках на пишещата машина резюме с библиография. Според мен сега ще минем в другата стая, където май ни очаква вечеря à la fourchette.

---

[1] Като млад (фр.). — Б.пр. ↑

След малко гостите с пълни чинии отново се преместиха в гостната. Яви се пуншът.

— Божичко, Тимофей, но откъде сте се *снабдили* с тази направо божествена купа! — възкликна Джоана.

— Подари ми я Виктор.

— Но къде я е открил?

— В антикварния магазин в Крантън според мен.

— Но тя сигурно струва куп пари.

— Един долар? Десет долара? По-малко?

— Десет долара — ама че глупости! Две стотачки, бих казала. *Погледнете я само!* Погледнете този лъкатушен орнамент. Вижте какво, трябва да я покажете на Кокерълови. Те се ориентират в старинното стъкло. Имат дънморска кана, която изглежда бедна роднина на тази купа.

На свой ред Маргарита Теър се полюбува на съда ѝ каза, че през детството ѝ се струвало, че стъклените обувчици на Пепеляшка са тъкмо с такъв зеленикавосинкав оттенък, при което професор Пнин отбеляза, че, *primo*, би искал всеки да каже дали съдържанието е също толкова хубаво, колкото и съдът, и че, *secundo*, обувките на Сандрильона са били не от стъкло, а от кожата на руска белка — на френски *vaig*. Това, каза той, е типичен пример за оцеляване на пожизнеспособната дума, защото *verre* (стъкло) се запомня по-лесно от *vaig*, според него произлизаща не от *varius*, разнообразен, а от *веверица*, славянска дума, означаваща красива, бледа на цвят кожа както при белката зиме със синкав или, по-точно казано сивкав, колумбинов оттенък — от латинското *columba*, гълъб, както някои тук чудесно знаят. Затова, ето виждате, госпожа Файър, общо взето, бяхте права.

— Съдържанието е чудесно — произнесе се Лорънс Клемънтс.

— Тази напитка е направо замайваща — каза Маргарита Теър.

(„Винаги съм смятал, че «колумбина» е някакво цвете“ — прошепна Томас на Бети и тя се съгласи, без да се замисли.)

Сетне бе прегледана възрастта на децата на някои от присъстващите. Виктор скоро ще навърши петнайсет. Ейлин, внучката на по-голямата сестра на госпожа Теър, ще стане на пет. Изабела бе на дваайсет и три, ужасно ѝ харесвала секретарската ѝ работа в Ню Йорк. Дъщерята на д-р Хаген била на дваайсет и четири, всеки момент щяла да се върне от Европа, където великолепно прекарала лятото, като обикаляла из Бавария и Швейцария с много мила стара дама, Дориана Карен, прочута филмова звезда от дваайсетте.

Телефонът звънна. Някой искал да говори с г-жа Шепард. С напълно необичайна за него в такива случаи подробност Пнин не само издиктува новия адрес и телефонен номер, но дори добави сведения и за нейния по-голям син.

Към десет благодарение на пнинския пунш и на уискито, донесено от Бети, някои от гостите заговориха по-високо, отколкото им се струваше. Карминена руменина обля едната страна от шията на г-жа Теър под синята звездичка на лявата ѝ обица и както бе седнала съвсем изправена, тя почерпи домакина си с повест за разпратата между двамина нейни колеги в библиотеката. Беше банална служебна история, но трансформацията на гласа ѝ при преминаването от мис Пищялкина към мистър Басов, а също съзнанието, че вечеринката е сполучлива, караше Пнин да свежда глава и възторжено да хихика в шепа. Рой Теър леко намигваше на себе си, загледан в пунша покрай сивия си порест нос, и учтиво слушаше Джоана Клемънтс, която, случеше ли се да е леко пийнала като днес, имаше чаровния навик бързо-бързо да мига или дори да притваря обрамчените си с черни ресници сини очи и да прекъсва фразата (за да отдели придатъчната или да увеличи бързината) с дълбоки допълнителни придихания. „Ала не ви ли се струва — хо, — че той — хо — на практика във всичките си романи — хо — се мъчи — хо — да покаже странното повтаряне на някои положения?“ Бети бе запазила присъствието на малкото си самообладание и умело следеше как са разпределени гощавките. В нишата Клемънтс мрачно въртеше глобуса, докато Хаген, като грижливо избягваше някои традиционни интонации, разказваше на него и на ухиления Томас нова историйка за г-жа Иделсън, споделена от г-жа Блоръндж с г-жа Хаген. Пнин се приближи към тях с чиния нуга.

— Това не е съвсем за вашите целомъдрени уши, Тимофей — каза Хаген на Пнин, който винаги бе казвал, че не е в състояние да разбере поантата на „пикантните вицове“, — но все пак...

Клемънтс се отдръпна и се присъедини към дамите. Хаген пак подхвана своята историйка, а Томас отново се ухили. Пнин, отвратен, махна с ръка към разказвача с руския жест „Ах, стига вече, наистина“ и рече:

— Чувал съм същия виц преди трийсет и пет години в Одеса, но дори и тогава не можах да разбера какво му е смешното.

На още по-късен етап от вечеринката се състояха известни размествания. На дивана в ъгъла скучаещият Клемънтс прелистваше албума „Фламандски шедьоври“, подарен на Виктор от майка му и оставен от него у Пнин. Джоана седеше на ниска пейчица до коляното на мъжа си с чиния грозде върху широката пола, като преценяваше кога ще може да си тръгнат, без да огорчат Тимофей. Останалите слушаха Хаген, който обсъждаше съвременното образование.

— Ще ви се види смешно — каза той, като хвърли остър поглед на Клемънтс, който поклати глава да отхвърли това обвинение, сетне предаде албума на Джоана, за да ѝ посочи нещо, предизвикало смеха му.

— Ще ви се види смешно, обаче твърдя, че единственият начин да се измъкнем от задънената улица — само капка, Тимофей, стига — е да запрем студента в звуконепроницаема килия и да опразним аудиторията.

— Да, точно така — тихичко продума Джоана на мъжа си, като му върна албума.

— Радвам се, че сте съгласни с мен, Джоана — продължи Хаген. — Въпреки това ме наричат *enfant terrible*^[1], задето проповядвам този възглед, и може би няма да се съгласите толкова лесно с мен, щом ме изслушате докрай. На разположение на изолирания студент ще има грамофонни плочи по всички предмети.

— Да, но индивидуалността на лектора — каза Маргарита Теър, — нали и тя значи нещо.

— Нищо! — извика Хаген. — Там е трагедията! На кого например е изтрябвал той — и посочи грейналия Пнин, — на кого е изтрябвала неговата индивидуалност? На никого! Без колебания ще се откажат от великолепната индивидуалност на Тимофей. Светът иска машина, а не Тимофей.

— Може да показват Тимофей по телевизията — каза Клемънтс.

— О, това би било чудесно! — възкликна Джоана, озарявайки с усмивка домакина си, а Бети закима енергично.

Пнин се поклони ниско, разперил ръце в смисъл на „нямам думи“.

— А на вас как ви се струва моят бунтарски проект? — попита Хаген съседа си Томас.

— Мога да ви кажа какво мисли Том — обади се Клемънтс, като разглеждаше все същата репродукция в разтворената книга на коленете си. — Том смята, че най-добрият метод за преподаване на каквото и да било е да се организират обсъждания в аудиторията, тоест да се дава възможност на двайсетина млади заплеси и на двамина нахални неврастеници да обсъждат в продължение на петдесет минути нещо, за което нито те, нито преподавателят имат някаква представа. Вече три месеца — продължи той без всякакъв логичен преход — търся тази картина и ето че я намерих. Издателят на новата ми книга за философията на жеста поиска мой портрет, двамата с Джоана знаехме, че у някакъв стар майстор бяхме видели един, който изключително прилича на мен, но не можехме да си припомним дори епохата му. И ето го тук, представете си. Единственото, което трябва да се направи, е да се ретушира леко, да се добави спортна риза и да се махне ръката на този войник.

— Категорично съм против — подхвана Томас.

Клемънтс предаде разтворената книга на Маргарита Теър и тя прихна.

— Протестирам, Лорънс! — заяви Том. — Непринудена дискусия в атмосферата на широки обобщения — това е по-трезвият подход към проблема за образованието от старомодната формална лекция.

— Разбира се, разбира се — кимна Клемънтс.

Джоана се надигна с усилие и закри чашата си с тясна длан, когато Пнин предложи отново да я напълни. Г-жа Теър си погледна часовничето и сетне мъжа си. Мека прозявка разтегна устата на Лорънс. Бети попита Томас дали не познава човек по фамилно име Фогелман, специалист по прилепи, който живее в Санта Клара, в Куба. Хаген поиска чаша вода или бира. „За кого ми напомня? — внезапно си помисли Пнин. — За Ерих Винд? Но защо? Външно никак не си приличат.“

---

[1] Ужасно дете (фр.). — Б.пр. ↑

Място на действието при финалната сцена бе антрето. Хаген не можеше да си намери бастуна, с който бе дошъл (беше паднал зад сандъка в килера).

— А аз май си оставих чантичката където седях — каза г-жа Теър, като подтикваше леко замисления си мъж в посока на гостната.

Пнин и Клемънтс, заприказвали се в последната минута, стояха от двете страни на вратата за гостната като две преяли кариатиди и си прибраха коремите, за да мине мълчаливият Теър. Насред стаята стояха професор Томас и мис Блис — той с ръце на гърба и като час по час се вдигаше на пръсти, тя с табла в ръцете — и разговаряха за Куба, където според нея живял доста дълго братовчедът на годеника й. Теър неуверено преминаваше от кресло към кресло и откри в ръцете си бялата чантичка, без изобщо да си дава сметка къде я бе намерил, защото главата му бе заета с още неясния силует на стиховете, които предстоеше да запише по-късно през нощта.

Седяха, пиха; и всеки бе със своето минало, и всекиму съдбата за уречен час будилник бе навила. Ръка размахана, мъж и жена с поглед се разбраха...

Междувременно Пнин попита Джоана Клемънтс и Маргарита Теър дали не искат да погледнат как е подредил горните стаи. Тази мисъл ги възхити. Поведе ги. Тъй нареченият му kabinet сега изглеждаше много уютен, когато подът му грижливо бе покрит с повече или по-малко пакистански килим, купил го бе някога за служебния си кабинет, а наскоро мълком и решително го бе издърпал изпод краката на слисания Фалтернфелс. Карираното одеяло, под което Пнин бе пресякъл океана, бе напуснало Европа през 1940 година, някои възглавници от местен произход бяха драпирали неотстранимия креват. Розовите рафтове, на които бе намерил няколко поколения детски книги — от „Том ваксаджийчето, или път към успеха“ от Хораций Алджер (1889) през „Ролф в горите“ от Ърнест Томсън Ситън (1911) до „Комптънска илюстрирана енциклопедия“, издадена през 1928 Година, в десет тома, с размазани малки снимки, — сега бяха

натоварени с тристате шейсет и пет тома от библиотеката на Уейндълския университет.

— Само като си помислиш, че на всичките съм сложила печати — въздъхна госпожа Теър, като извъртя очи с престорен ужас.

— Някои е регистрирала госпожа Милер — каза Пнин, убеден привърженик на историческата истина.

В спалнята посетителките бяха поразени най-вече от сгъваемия параван, защитаващ двойния креват с четири колонки в ъглите от проникващите навсякъде течения, а също и от изгледа от четирите малки прозорчета — към тъмната стена на канарата, издигаща се остро на петдесет фута, с ивичка бледо звездно небе над черната растителност на върха ѝ. На задната полянка Лорънс премина в сянката, като прекоси отражението на прозореца.

— Най-сетне действително удобно сте се уредили — каза Джоана.

— И знаете ли какво ще ви кажа сега — отвърна Пнин интимно, с тържествуваща нотка, звъннала в гласа му. — Утре заранта под покрива на тайната ще се видя с един господин, който иска да ми помогне да купя тази къща!

Отново слязоха долу. Рой връчи на жена си чантичката на Бети. Хърман си намери бастуна. Продължиха да търсят чантата на Маргарита. Отново се появи Лорънс.

— Довиждане, довиждане, професор Войницки! — изкаканиза Пнин и бузите му бяха румени и кръгли под лампата на входа.

(Бети и Маргарита Теър още се любуваха в антрето на бастуна на поласкания д-р Хаген, бе го получил наскоро от Германия — чвореста сопа с дръжка като магарешка глава. Тази глава можеше да мърда едното си ухо. Бастунът по-рано принадлежал на баварския дядо на д-р Хаген, селски свещеник. Механизмът на другото ухо се счупил през 1914 година, както станало ясно от оставената от свещеника бележка. Хаген го взел, обясни, за да се брани от немската овчарка от улица „Морава“. Кучетата в Америка не са свикнали с пешеходци. А той винаги предпочитал разходката пеш пред автомобила. Ухото не можело да се поправи. Поне в Уейндъл.)

— Бих искал да зная защо ме нарече така — каза Д. В. Томас, професор по антропология, на Лорънс и Джоана Клемънтс, докато

вървяха през синия мрак към четирите коли, паркирани под планинските брястове от другата страна на пътя.

— Нашият приятел — отговори Клемънтс — ползва собствена номенклатура. Словесните му чудачества придават нов трепет на живота. Грешките на произношението му са митотворчески. Неволните му думи са достойни за оракул. Нарича жена ми Джон.

— Доста странно — рече Томас.

— Сигурно ви взема за някой друг — продължи Клемънтс. — Знае ли човек, може наистина да сте някой друг.

Преди да прекосят улицата, ги настигна д-р Хаген. Професор Томас, още недоумяващ, се сбогува.

— Това беше — каза Хаген.

Беше ясна есенна нощ, долу кадифена, горе стоманена.

Джоана попита:

— Наистина ли не искате да ви откараме?

— Само десет минути е пеш. А в такава великолепна нощ направо е необходимо да повървя.

Тримата постояха безмълвни към минута, загледани в звездите.

— И всичките са светове — каза Хаген.

— Или — допълни Клемънтс през прозявка — е страшна бъркотия. Подозирам, че всъщност това е флуоресциращ труп, а ние сме в него.

От осветения вход се чу сочният смях на Пнин, приключил подробния си разказ пред Теърви и Бети Блис как той самият върнал веднъж погрешно дамска чанта.

— Да вървим, мой флуоресциращ трупе, време е да си ходим — каза Джоана. — Много ни бе драго да се видим, Хърман. Поздравете Ирмгард. Каква чудесна вечеринка! Никога не съм виждала Тимофей толкова щастлив.

— Да, благодаря — разсеяно продума Хаген.

— Да бяхте видели лицето му — каза Джоана, — когато ни каза, че утре щял да говори с агента да купи тази вълшебна къща.

— Виж ти? Сигурни ли сте, че е казал така? — рязко попита Хаген.

— Именно — потвърди Джоана. — Ами да, разбира се, никой не се нуждае толкова от своя къща, колкото Тимофей.

— Е, лека нощ — каза Хаген. — Радвам се, че дойдохте. Лека нощ.

Изчака да влязат в колата, поколеба се и свърна обратно към осветения вход, където, застанал като на сцена, Пнин за втори или трети път се захващаше да стиска ръцете на Теърови и на Бети.

(„Никога — каза Джоана, като даваше заден ход и въртеше волана, — никога не бих позволила на дъщеря си да замине за чужбина с тази стара лесбийка.“ — „По-тихо — каза Лорънс, — може и да е пиян, но е достатъчно близо, току-виж, те чул.“)

— Няма да ви простя — мълвеше Бети на домакина си, леко пийнал, — задето не ме оставихте да измия съдовете.

— Аз ще му помогна — рече Хаген, като се качваше по стъпалата и тропаше с бастуна по тях. — Вие си вървете вече, деца.

Още един, последен кръг от ръкостискания и Теърови и Бети си отидоха.

— Преди всичко — призна Хаген, когато с Пнин се върнаха в гостната, — май бих си пийнал с вас още някоя чаша с вино.

— Дивно, дивно! — извика Пнин. — Ще допием моя cruchon^[1].

Настаниха се удобно и д-р Хаген каза:

— Вие сте великолепен домакин, Тимофей. Колко приятна минута! Моят дядо казваше, че чашата вино трябва да се пие бавно и да ѝ се наслаждаваш, все едно, че е последната преди екзекуция. Бих искал да узная какво сте сложили в този пунш. Освен това бих искал да зная дали наистина, както твърди нашата мила Джоана, се готвите да придобиете тази къща?

— Не се готвя, а просто тихичко очаквам такава възможност — отговори Пнин с ромонлив смях.

— Не съм сигурен, че това би било разумно — продължи Хаген, хванал чашата си с две ръце.

— Разбира се, надявам се най-сетне да стана редовен преподавател — каза Пнин малко лукаво. — Вече девет години съм асистент на професор. Времето си върви. Скоро ще бъда заслужил пенсиониран асистент. Хаген, защо мълчите?

— Поставете ме в крайно затруднително положение, Тимофей. Надявах се да не повдигате този въпрос.

— Не повдигам въпрос. Просто казвам, че се надявам — о, нека не е следващата година, но например по случай стогодишнината от освобождаването на робите — Уейндъл ще ме вземе на щат.

— Да, но знаете ли, приятелю, ще трябва да ви разкрия една печална тайна. Засега е неофициално, затова ще ми обещаете да не казвате на никого.

— Кълна се — каза Пнин и вдигна ръка.

— Няма как да не знаете — продължи Хаген — с каква любов и грижа създавах нашия великолепен факултет. И не съм вече млад. Казвате, Тимофей, че сте тук вече девет години. А аз отдавах на този университет всичко, каквото бе по моите сили, цели *двайсет и девет години!* Всичко, каквото бе по скромните ми сили. Както ми писа тези

дни моят приятел д-р Крафт: „Вие, Хърман Хаген, самичък сторихте в Америка за Германия повече, отколкото всички наши мисии в Германия са сторили за Америка.“ А какво излиза сега? Прибрал съм в пазвата си този Фалтернфелс, тази змия, а сега той пропълзя в главна роля. Няма да ви предавам всички подробности на тази интрига!

— Да — каза Пнин с въздишка, — интригата е ужасно нещо. Но, от друга страна, честният труд винаги доказва ценността си. Следващата година двамата ще водим прекрасни нови теми, отдавна съм ги обмислил. За Тиранията. За Ботуша. За Николай Първи. За всичките предшественици на съвременните злодеяния. Хаген, когато говорим за несправедливостта, забравяме за избиването на арменците, за изтезанията, изобретени в Тибет, за колонистите в Африка... Човешката история — това е история на болката!

Хаген се наведе към приятеля си и го потупа по кокалестото рамо.

— Великолепен романтик сте, Тимофей, и при по-благоприятни условия... Но мога да ви съобщя, че през пролетния семестър *наистина* ще организираме нещо необикновено. Смятаме да направим постановки. Смятаме да направим постановка по драматична програма — сцени из произведения от Коцебу до Хауптман. Разглеждам това като своеобразен апотеоз... Но да не избързваме. И аз съм романтик, Тимофей, затова не мога да работя с хора като Бодо, както искат от мен нашите настоятели. Крафт в Сиборд се пенсионира и ми предлагат да заема мястото му от следващата есен.

— Честито — топло рече Пнин.

— Благодаря, приятелю мой. Разбира се, длъжността е много хубава и висока. Ще мога да използвам безценния опит, който натрупах тук, на по-обширно поле за научна и административна дейност. Понеже, разбира се, знаех, че Бодо няма да ви остави в Германския факултет, преди всичко предложих на тях да ви вземат, но те казаха, че в Сиборд и без това имало достатъчно слависти. Тогава поговорих с Блоръндж, но тукашният Френски факултет също е препълнен. Лошо, защото Уейндъл чувства, че би било прекалено тежко финансово бреме да ви плаща за два или три курса по руски език, които са престанали да привличат студентите. Политическото положение в Америка, както знаем, не поощрява интереса към всичко руско. От друга страна, ще ви е приятно да узнаете, че Английският

факултет кани един от най-бляскавите ваши съотечественици, действително увлекателен лектор — слушал съм го веднъж, май е ваш стар приятел.

Пнин се окашля и попита:

— Това означава ли, че ме гонят?

— Не бива да го вземате твърде присърце, Тимофей. Сигурен съм, че вашият стар приятел...

— Кой е този стар приятел? — попита Пнин и примижа.

Хаген назова фамилното име на увлекателния лектор.

Приведен напред с лакти на коленете, като стискаше и отпускаше ръце, Пнин каза:

— Да, познавам го от трийсет години или от повече. Приятели сме, но в едно съм сигурен. Никога няма да работя под негово ръководство.

— Е, утрото е по-мъдро от вечерта. Може пък да се намери някакъв изход. Във всеки случай тепърва ще имаме възможности да обсъдим това. Двамата ще продължим да работим, все едно, че нищо не се е случило, nicht wahr? Трябва да имаме мъжество, Тимофей!

— Значи ме уволняват — отрони Пнин, сплел пръсти и заклатил глава.

— Да, в еднакво положение сме, в еднакво положение — заключи бодрякът Хаген, като се надигна. Вече ставаше съвсем късно. — Тръгвам си — каза Хаген, който, макар да не беше такъв привърженик на сегашното време като Пнин, все пак го предпочиташе. — Вечерта беше великолепна, никога не бих си позволил да ви отровя радостта, ако нашата обща приятелка не беше ме уведомила за оптимистичните ви планове. Лека нощ. Да, между другото... Вие, разбира се, изцяло ще получите своята заплата за есенния семестър, сетне ще видим колко ще можем да измъкнем за вас през пролетния, особено ако се съгласите да свалите от моите клетки стари плещи част от глупавата канцеларска рутина, а също ако вземете дейно участие в драматичната програма в новия хол. Дори според мен ще трябва да играете в нея под режисурата на дъщеря ми; това ще разпръсне печалните ви мисли. Сега веднага си лягайте и се приспете с хубава детективска история.

На входа разтърси неотзивчивата ръка на Пнин с енергия, която би стигнала за двамина. Сетне помахаше с бастуна и весело слезе от

дървените стъпала.

Отзад решетестата самозатваряща се врата се затръшна.

— Der arme Kerl!^[2] — мърмореше на себе си добросърдечният Хаген из пътя към къщи. — Поне подсладих хапа.

---

[1] Каничка (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Бедният момък! (Нем.) — Б.пр. ↑

Пнин отнесе в умивалника мръсните съдове и приборите от бюфета и от масата. Прибра цялото останало ядене в хладилника, осветен от ярко арктическо сияние. Шунката и езикът, както и малките кренвирши бяха ометени до шушка, но зеленчуковата салата не бе предизвикала интерес, а от хайвера и пирожките бе останало за закуска и за обед. „Бум-бум-бум“ — избоботи шкафът за съдове, когато мина покрай него. Огледа гостната и се захвана да я разтребва. В прекрасната купа блестеше капка от пнинския пунш. Джоана бе сплескала в чинийката си изцапана с червило угарка. Бети не бе оставила следи и бе отнесла чашите в кухнята. Г-жа Теър беше забравила на чинията до късчета нуга книжле с красиви разноцветни кибритени клечки. Г-нът по най-чудат начин бе сгънал половин дузина хартиени салфетки. Хаген бе угасил измокрената и раздърпана пура в недокосната чепка грозде.

В кухнята Пнин се приготви да измие съдовете. Свали коприненото си сако, вратовръзката и зъбите. За да не измокри ризата и смокинговия панталон, върза субретъчна престилка на точки. Изстърга от чиниите разните вкусни късчета в кафява хартиена кесия, та по-късно да ги даде на шугавото бяло кученце, което понякога го навестяваше вечер — човешкото нещастие изобщо не бива да отнема радостта на кучето.

Приготви сапунена вана в умивалника за съдовете, стъклариите и приборите, безкрайно предпазливо пусна аквамаринената купа сред пяната. Когато тя напълно потъна, звучният ѝ английски кристал нададе мелодичен глас. Изплакна под крана кехлибарените бокали и приборите, удави ги в същата пяна. Сетне измъкна ножовете, вилиците и лъжиците, изплакна ги и захвана да бърше. Работеше съвсем бавно, някак отнесено, у по-малко методичен човек би изглеждало разсеяност, събра подсушените прибори в букет, пусна ги в каната, която изми, ала не избърса, а сетне захвана отново да ги вади една по една и да ги бърше. Порови из пяната, около бокалите под мелодичната купа — дали няма още прибори — и измъкна оттам орехотрошачката.

Добросъвестният Пнин изми и нея и тъкмо почна да я бърше, когато този разкрячен предмет, който знае как, се изплъзна изпод кърпата и рухна като човек от покрив. Почти я хвана в движение — дори я докосна с връхчетата на пръстите: но това само ускори падането в пазещата безценно съкровище пяна на мивката и отвътре веднага екна непоносим трясък.

Пнин захвърли кърпата в ъгъла и постоя към минута извърнат, вперил очи в чернотата през прага на разтворената врата. Безшумно и малко зелено насекомо с дантелени крилца се завъртя в ослепителната светлина на силната гола крушка над гланцовата плешива глава на Пнин. Той изглеждаше много стар с беззъбата си зяпнала уста и с пелената сълзи, замрежила празния му немигащ поглед. Сетне със стон на мъчително предчувствие се върна до умивалника и събрал смелост, дълбоко гмурна ръка в пяната. Предпазливо извади строшен бокал. Чудесната купа се оказа невредима. Взе чиста кърпа и отново се захвана за работа.

Когато всичко беше измито и избърсано, а купата се изправи равнодушна и невъзмутима на най-сигурния рафт в шкафа за съдове, малката ярко осветена къща беше здраво заключена в черната нощ и Пнин седна край кухненската маса. Извади от чекмеджето лист евтина жълта хартия, свали капачката на автоматичната писалка и започна да подготвя черновата на писмо:

„Скъпи Хаген — пишеше той с ясения си твърд почерк, — позволете ми да тегна (зачеркнато), да тегля чертата под нашия днешен разговор. Той, да си призная, малко ме поразя. Ако съм имал честта да разбере правилно, вие казахте...“

СЕДМА ГЛАВА

1

Първият ми спомен за Тимофей Пнин е свързан с въглищната пращинка, попаднала в лявото ми око през пролетна утрин на 1911 година.

Беше една от поривистите, ветровити, ярки петербургски утрини, когато Нева вече е отнесла последния прозрачен ладожки лед и индиговите ѝ вълни се вдигат и лижат гранита на крайбрежните улици, буксирите и тежките шлепове, вързани покрай бреговете, скърцат ритмично и се трият един о друг, а червеното дърво и медта на пусналите котва парни яхти лъщят в лъчите на своенравното слънце. Свиквах с прекрасния си нов английски велосипед, подарен ми по случай моя дванайсети рожден ден, и когато го карах обратно към нашия розов тухлен дом на „Морска“ по гладката като паркет дървена улица, бях угрижен не толкова задето дръзко не послушах гувернанта си, колкото от зрънцето болка в северната част на очната ми ябълка. Домашните средства като напоено със студен чай памуче и метода „търкай към носа“ само влошиха положението, та когато се събудих на другата сутрин, пращинката, загнездила се под горния ми клепац, се усещаше вече като плътен многогълник, който се внедряваше все по-надълбоко, колкото повече воднисто мигах. Привечер ме отведоха при най-добрия очен лекар д-р Павел Пнин.

Времето, което прекарахме с гувернанта в осветената от прашни лъчи плюшена приемна на д-р Пнин, където синьото петно на прозореца в миниатюра се отразяваше в стъкления похлупак на позлатения бронзов часовник върху камината и две мухи все описваха бавни правоъгълници около безжизнения полилей, остана в паметта ми благодарение на един глупав инцидент от онези, които винаги засядат във възприемчивото детско съзнание. Дама с шапка с пера и мъжът ѝ с черни очила седяха сред съпружеско мълчание върху дивана; сетне се появи кавалерийски офицер и седна с вестник до прозореца; после мъжът влезе в кабинета на д-р Пнин, а сетне забелязах странния израз върху лицето на моя гувернант.

Със здравото си око проследих неговия поглед. Офицерът се бе свел над дамата. Бързо на френски я упрекваше заради нещо, което сторила или не сторила предишния ден. Тя му подаде ръката си в ръкавица да я целуне. Той се залепи за кръглата падинка в ръкавицата и веднага си тръгна, като внезапно оздравя от незнайното си страдание.

По меките черти, по едрата снага, по кльощавите нозе, по маймунската форма на ушите и на горната устна д-р Павел Пнин много напомняше за Тимофей, какъвто той стана след четирийсет години. При бащата обаче венче от сламена на цвят коса оживяваше възвръщаната плешивина; носеше пенсне с черна рамка като покойния д-р Чехов; говореше с леко заекване и по съвсем друг начин, не както синът му по-късно. А какво райско облекчение настъпи, когато този мил доктор с миниатюрен инструмент, напомнящ барабанена пръчка на елф, измъкна от окото ми тормозещия го черен атом! Интересно къде ли е сега тази пращинка? Скучна, безумна мисъл, но нали тя все някъде съществува.

Може би тъкмо поради това несъзнателно съм удържал в паметта си доста правдоподобния образ на пнинското жилище, защото, когато навестях съучениците си, съм виждал безброй различни апартаменти буржоазен тип. Така че мога да докладвам: най-вероятно то се състоеше от две редици стаи, разделени от дълъг коридор; от едната страна беше приемната, кабинетът на доктора, а по-нататък вероятно трапезарията и гостната; от другата страна две или три спални, стая за уроци, баня, слугинска и кухнята. Наканих се вече да си ходя с шишенце течност за компрес, а моят гувернант, използвайки случая, питаше д-р Пнин дали преуморените очи могат да причинят храносмилателно разстройство, когато входната врата се отвори и се затръшна. Д-р Пнин чевръсто изхвърча в коридора, попита нещо, получи тих отговор и се завърна със сина си Тимофей, тринайсетгодишен ученик в униформа: черна риза, чер панталон, лъскава черна фуражка (аз учех в по-либерално училище, където носехме каквото си искаме).

Нима действително помня щръкналия му къс алаброс, подпухналото му бледо лице, червените уши? Да, при това съвсем ясно. Дори си спомням как той незабелязано измъкна рамо изпод гордата бащина ръка, докато гордият татков глас изричаше: „Този

момък току-що изкарал пет плюс на изпита по алгебра.“ От дълбините на коридора достигаше устойчив пушек от печиво — зелник, а през разтворената врата на класната забелязах картата на Русия, окачена на стената, рафта с учебници, препариранията катеричка и моноплана играчка с платнени крила и гумен мотор. Имах същия, но два пъти по-голям, купен в Биариц. Ако дълго навиваш перката, гумата почва да се намотава по друг начин и се нарежда на интересни дебели завои, които предвещават края на лентата.

Пет години по-късно, когато прекарахме началото на лятото в нашето имение край Петербург, мама, по-малкият ми брат и аз гостувахме у скучна стара леля в нейното учудващо занемарено имение близо да прочут курорт край Балтийско море. Веднъж привечер, когато съсредоточено и възторжено разглаждах от обратната страна изключително рядка аберация на голяма седефка, чиито сребристи ивички, украсяващи отвътре задните ѝ крила, се бяха слели в равно поле с метален блясък, влезе лакей и докладва, че старата господарка искала да ме види. Когато влязох в гостната, тя разговаряше с двамина сконфузени младежи в университетски мундири. Единият със светъл пух беше Тимофей Пнин, другият с рижав пух бе Григорий Белочкин. Дошли да молят леля ми да им предостави празния хамбар на границата на нейните владения за представление. Отнасяше се за руския превод на „Libelei“, пиеса в три действия от Артур Шницлер. Анчаров, провинциален полупрофесионален актьор, чийто авторитет се основаваше най-вече на пожълтели вестникарски изрезки, набърже помагаше да подготвят спектакъла. Дали не искам да участвам? Но на шестнайсет години бях също толкова високомерен, колкото и свенлив, затова отказах да играя Безименния господин от първо действие. Разговорът приключи с двустранен смут, усилен още повече от това, че някой, Пнин или Белочкин, събори чаша крушов квас — и аз се върнах при своята пеперуда. След около две седмици по някакъв начин ме придумаха да ида на представлението. Хамбарът беше пълен с дачници, с виладжии и с инвалиди от близката болница. Отидох с брат си, а до мен седеше управителят на лелиното имение Роберт Карлович Хорн, добродушен дебелак от Рига с кървясали, сини като порцелан очи; той през цялото време ръкопляскаше ни в клин, ни в ръкав. Помня аромата на декоративните елови клони и очите на селските деца, блеснали през пролуките в стените. Предните столове бяха толкова близко до рампата, че когато излъганият съпруг извади купчинка любовни писма, написани от Фриц Лобхаймер, драгун и университетски студент, за да

ги хвърли в лицето на Фриц, ясно се виждаше, че това са стари картички с косо отрязани марки. Напълно съм сигурен, че малката роля на този разгневен господин се играеше от Тимофей Пнин (впрочем не е изключено в следващите действия той да се явяваше и в други роли); но жълтото кожено палто, бухналите мустаци и тъмната перука на прав път толкова дълбоко го преобразяваха, че тъй като самото му съществуване тогава ме интересуваше изключително слабо, няма с какво да подкрепя увереността си. Фриц, младият любовник, обречен да загине на дуел, не само поддържаше тайнствената задкулисна връзка с дамата в черно кадифе, съпруга на господина, но си играеше и със сърцето на Христина, наивна виенска девойка. Набитият четирийсетгодишен Анчаров играеше Фриц; бе с грим в къртичи цвят; блъскаше се в гърдите, сякаш изтупваше килим, и с изненадваща своя реплика — тъй като не бе сварил да си научи ролята, — кажи-речи, парализира приятеля на Фриц, Теодор Кайзер (Григорий Белочкин). Заможна стара мома, която Анчаров ухажваше в реалния живот, бе взела съвсем неподходящата за нея роля на Христина Вайринг, дъщеря на цигулар. Ролята на шивачката, любима на Теодор, Мизи Шлагер, бе изиграна чаровно от красивата, с тънка шийка и кадифени очи девойка, сестра на Белочкин, възнаградена тази вечер с най-гръмки ръкопляскания.

Едва ли през революционните години и през последвалата ги гражданска война съм имал случай да си спомня за д-р Пнин и за сина му. Възстанових с известни подробности предишните си впечатления само за да укрепя мярналите се в ума ми, когато едно априлска вечер в началото на двайсетте години в парижко кафене стиснах ръката на русобрадия, с детски израз в очите Тимофей Пнин, младия ерудиран автор на няколко забележителни статии по руската култура. Емигрантските писатели и художници имаха навика да се събират в „Трите фонтана“ след публични концерти или лекции, толкова популярни сред руските изгнаници; и ето че при един такъв случай аз, още прегракнал от четенето, се мъчех не само да припомня на Пнин срещите ни в миналото, но и да позабавлявам него и хората около нас с необичайната сила и яснота на паметта ми. Обаче той отрече всичко. Каза, че много слабо си припомнял леля, но мен изобщо не е срещал. Каза, че винаги получавал ниски оценки по алгебра и че във всеки случай баща му никога не го е изтъквал пред пациентите си; каза, че в „Забавя“ („Libelei“) играл само бащата на Христина. Повтори, че никога дотогава не сме се били виждали. Краткото ни спречкване бе просто добродушна размяна на шеговити реплики и всички се смяха; щом забелязах колко неохотно говори за миналото си, смених темата с друга, не толкова лична.

Скоро обърнах внимание, че млада девойка с поразителна външност в черна копринена блуза, пристегнала кестенявата си коса със златна лента, се превърна в моя основна слушателка. Стоеше пред мен, десният ѝ лакът бе в лявата длан, в дясната си ръка държеше цигара между палеца и показалеца като циганка и цигареният дим струеше нагоре; ярките ѝ сини очи бяха примижали от пушека. Беше Лиза Боголепова, студентка медичка, която при това пишеше стихотворения. Попита дали може да ми прати няколко стихотворения за преценка. Малко по-късно, все на същото сборище, забелязах, че седи до отвратително косматия млад композитор Иван Голия; пиха на брудершафт, при което двама души трябва да преплетат ръце; на

няколко стола от тях д-р Баракан, талантлив невропатолог и последен Лизин любовник, я следеше с кротко отчаяние в тъмните си бадемови очи.

Подир два-три дни получих произведенията ѝ; характерен образец на нейната продукция бяха този род стихотворения, по които се прехласвах, подражавайки на Ахматова, емигрантските стихоплетки: капризна лирическа пиеска, пристъпваща на пръсти в повече или по-малко четиристъпен анапест, за да се тръшне тежко в края с морна въздишка:

*Освен очите си, безценни вещи,
аз други нямам никакви,
но има роза по-нежна
и от устните ми розови.
Младежът бледен промълви:
„Сърцето ви най-нежно е...“
И сведох аз очи...*

Такива приблизителни рими като „мълви — очи“ минаваха за твърде елегантни. Забележете също еротичния подтекст и намеците à la cour d'amour.

Писах на Лиза, че стихотворенията ѝ са слаби и че не бива да пише повече. Сетне веднъж я видях в друго кафене; тя седеше на дълга маса, цветуща и пламенееща, в компанията на дузина руски поети. С присмехулен и загадъчен инат не сваляше сапфирения си поглед от мен. Заприказвахме се. Предложих ѝ да ми покаже същите стихотворения още веднъж, на по-спокойно място. Тя се съгласи. Казах ѝ, че ми се струват още по-слаби, отколкото при първото четене. Тя живееше в най-евтината стая на западнало хотелче, без баня, до двойка чуруликащи млади англичани.

Бедната Лиза! Разбира се, и тя имаше своите поетични минути, когато сякаш омаяна спираше през нощ в кална уличка, като се любуваше — не, като се прехласваше пред пъстрите дрипи на стар афиш от мократа черна стена в светлината на уличната лампа и прозрачната зеленина на липовите листа, клюмнали към лампата, но беше от онези жени, в които здравата хубост съжителства с истерична

немарливост, лиричните взривове — с много практичен и съвсем банален ум, отвратителният характер — със сантименталност, и морната покорност — с крайно силна способност да създава безсмислени главоболия на хората. Като резултат от преживелиците ѝ в хода на събития, чието изложение не представлява никакъв интерес за читателя, Лиза глътнала шепа хапчета за сън. Изпадайки в безсъзнание, съборила отвореното шишенце тъмночервено мастило, с каквото пишеше стихотворенията си, Крис и Лу забелязали тази ярка струйка, изпълзяла изпод вратата тъкмо навреме, за да я спасят.

Не бях я виждал около две седмици след тази неприятност, когато преди заминаването ми за Швейцария и Германия тя ме издебна в градината в края на моята улица — стройна непозната в нова рокля, сивкава като Париж, и със съвсем нова шапка със синьо птиче крило, — за да ми връчи сгънато листче. „Искам от вас последен съвет — промълви Лиза с глас, който французите наричат «бял». — Получих едно предложение. Ще чакам до среднощ. Ако не ми отговорите, ще го приема.“ Спря такси и отпраши.

Писмото случайно се е запазило сред книгата ми. Ето го.

„Опасявам се да не изпадна в немилост заради признанието си — сигурно ще ви заболи, скъпа Lise (авторът на писмото, въпреки че пишеше на руски, навсякъде използваше тази френска форма на името ѝ, за да избегне според мен прекалено фамилиарното «Лиза», а също и твърде официалното «Елизавета Инокентиевна»). Чувствителният човек винаги страда, когато види друг в неудобно положение. А аз съм именно в неудобно положение.

Вие, Lise, сте заобиколена от поети, учени, художници, контета. Прочутият художник, който миналата година нарисува Вашия портрет, сега, както чувам, се пропилил в дебрите на Масачузетс. Има и всякакви други слухове. И ето че аз посмях да Ви пиша.

Грозен съм, безинтересен съм. Не съм талантлив. Дори не съм богат. Но, Lise, предлагам Ви всичко, каквото имам, до последното кръвно телце, до последната сълза, абсолютно всичко. Вярвайте, това е повече, отколкото може да Ви предложи който и да било гений, защото геният трябва да запази толкова много в резерва, че не може да Ви се предложи целият като мен. Може би не ще бъда щастлив, но зная, че ще сторя всичко Вие да сте щастлива. Искам Вие да пишете стихове. Искам да продължите психотерапевтичните си изследвания — слабо се

ориентирам в тях, а това, което ми е достъпно, ми изглежда съмнително. Между другото, в отделно писмо Ви изпращам брошура, отпечатана в Прага от моя приятел професор Шато, в която той бляскаво опровергава теорията на Вашия д-р Галп, че раждането представлявало самоубийствен акт за бебето. Позволих си да поправя явната печатна грешка на с. 48-а в тази прекрасна статия на Шато. Очаквам Вашето (вероятно «решение»).“ Лиза бе отрязала края на писмото явно с подписа.

Когато отново посетих Париж шест години по-късно, узнах, че Тимофей Пнин се оженил за Лиза Боголепова наскоро след моето заминаване. Тя ми изпрати отпечатан сборник със свои стихотворения „Сухи устни“, надписан с тъмночервено мастило: „На непознатия от непознатата“. Срещнах я с Пнин на вечерен чай в жилището на известен емигрант есер, на едно от онези домашни сборища, на които старомодни терористи, героични калугерки, надарени хедонисти, либерали, дерзаещи млади поети, възрастни писатели и художници, издатели и журналисти, свободомислещи философи и учени представляват своеобразен рицарски орден, дейно и влиятелно ядро в обществото на изгнаниците, през трийсетте години свое съществуване останало неизвестно за американската интелигенция, научена от хитрата комунистическа пропаганда да съзира в руската емиграция мътна и съвсем фиктивна тълпа от тъй наречени троцкисти (какво значи тази дума — никой не знае), разорили се реакционери, отметнали се или преоблечени чекисти, титулувани дами, професионални свещеници, собственици на ресторанти, белогвардейски съюзи, които нямат никакво културно значение.

Като се възползва от момента, в който Пнин на другия край на масата бе погълнат от политически спор с Керенски, Лиза ми съобщи — с присъщата ѝ примитивна прямота, — че „всичко казах на Тимофей“, че той е „светец“ и че ми бил „простил“. За мой късмет сетне рядко го придружаваше на другите сборища, където имах удоволствието да седя до него или срещу му в компанията на близки приятели в нашата малка самотна планета над черния град, блеснал в елмази, под лампата, обливаща в електрическа светлина нечий сократовски череп, докато резенчето лимон се въртеше в чашата разбъркван чай. Една вечер, когато д-р Баракан, Пнин и аз седяхме у Болотови, заговорих с невропатолога за братовчедка му Людмила, сега лейди Д., познавах я от Ялта, от Атина и от Лондон, тогава Пнин внезапно се провикна през масата на д-р Баракан: „Не му вярвайте нито дума, Георгий Аврамович. Само си измисля. Веднъж измисли, че

уж в Русия сме учили в едно училище и сме преписвали един от друг по време на изпитите. Ужасен фантазьор е.“ Двамата с Баракан толкова се слияхме от този му номер, че само се спогледахме безмълвно.

Когато прехвърляш в паметта си старите познанства, късните впечатления често се оказват по-мъгляви от ранните. Спомням си разговор с Лиза и с новия ѝ мъж д-р Ерих Винд в антракта на руския спектакъл в Ню Йорк някъде в началото на четирийсетте. Той каза, че „хер професор Пнин“ предизвиквал у него „най-нежно чувство“, и ми разкри някои чудати подробности из съвместното им пътуване от Европа в началото на Втората световна война. През онези години няколко пъти се натъквах на Пнин в Ню Йорк по различни обществени и академични поводи; ала единственият ми ярък спомен е свързан със съвместното ни возене в автобус по западен маршрут през една много празнична и много кишава вечер на 1952 година. Бяхме пристигнали от своите университети, за да участваме в литературнохудожествена програма пред голяма емигрантска аудитория в центъра на града по случай стогодишнината от смъртта на един велик писател. От средата на четирийсетте Пнин преподаваше в Уейндъл и никога дотогава не бях го виждал толкова здрав, толкова благополучен, толкова сигурен в себе си. Оказа се, че двамата с него, както той се пошегува, сме осемдесетници, тоест двамината за през нощта ни бяха настанили в района на осемдесетте улици в западната част; докато висяхме на съседни ремъци в препълнения и обзет от конвулсии автобус, добрият ми приятел смогваше енергично да гмурва глава и да извива врат, непрестанно проверяваше и препроверяваше номерата на пресечките, а в същото време прекрасно разказваше всичко, каквото не бе успял да изрече на честването по повод Разрастващите се Сравнения между Омир и Гогол.

Когато реших да приема професорското място в Уейндъл, аз си издействах правото да поканя когото пожела, за преподаване в отделния Руски факултет, който смятах да открия там. Щом получих съгласие за това, писах на Тимофей Пнин и с най-топлите изрази, на каквито съм способен, го поканих да ми асистира в каквато пожелае форма и степен. Отговорът му ме учуди и шокира. Кратко ми отговори, че изоставя преподаването и че няма да изчака дори завършването на пролетния семестър. След което сменяше темата. Виктор (за когото го питах учтиво) живеел с майка си в Рим; тя се развела, с третия си мъж и се омъжила за италиански търговец на картини. В заключение Пнин пишеше, че за негово голямо съжаление трябвало да напусне Уейндъл два или три дни преди публичната лекция, която се канех да изнеса там във вторник на петнайсети февруари. Не уточняваше къде отива.

Автобусът по дълъг маршрут, който ме докара в Уейндъл в понеделник на четиринайсети, пристигна в града вече по тъмно. Посрещнаха ме Кокерълъви, нагостиха ме с късна вечеря у дома си, където, както се оказа, трябваше да пренощувам, вместо според моите очаквания да прекарам нощта в хотел. Гуйн Кокеръл се оказа твърде миловидна жена над четирийсетте с профил на котенце и с грациозни крайници. Мъжът ѝ, с когото се бях запознал веднъж в Ню Хейвън и когото съм запомнил като отпуснат, кръглолик, с бледа коса англичанин, безспорно бе придобил прилика с тогава, когото изобразяваше вече десет години. Бях изморен и не изпитвах особено желание да се забавлявам по време на вечерята с номера от вариететна програма, но трябва да призная, Джек Кокеръл бляскаво имитираше Пнин. Цели два часа ми показва как Пнин преподава, как Пнин яде, как Пнин прави мили очи на студентка, как Пнин епично излага случая, когато несъобразително включил електрическия вентилатор на стъкленото рафтче точно над ваната, в която за малко да падне под въздействие на вибрацията; как Пнин се мъчил да убеди професор Войницки, слабо познат му орнитолог, че са стари приятели, Тим и Том — от което Войницки си направил извода, че някой си бие шеги с

него, като се преструва на професор Пнин. Всичко, естествено, се базираше на пнинската жестикуляция и на безумния пнински английски, но Кокеръл се изхитряше да имитира такива неща като тънкия оттенък в разликата между мълчанието на Пнин и мълчанието на Теър, когато седят неподвижно, потънали в мисли един до друг във фотьойлите в професорския клуб. Видяхме Пнин в библиотеката сред стелажите и Пнин край университетското езеро. Чухме как Пнин хули разнообразните стаи, които е наемал една след друга. Чухме отчета на Пнин как се учил да кара кола и какво предприел, когато пукнал гума на връщане от „кокошата ферма“, където според Кокеръл Пнин бил прекарал лятото. Накрая стигнахме до момента, когато Пнин веднъж съобщил, че го били „изренили“, докато според подражателя клетникът искал да каже „изгенили“ (съмнявам се моят приятел да е сторил такава грешка). Освен това Кокеръл бляскаво разказа за странната вражда между Пнин и съотечественика му Комаров — посредствен стенописец, който от време на време допълвал с професорски портрети фреските по стените на трапезарията в университета, нарисувани от великия Ланг. Въпреки че Комаров и Пнин били от различни политически течения, този художник патриот видял в уволняването на Пнин антируски жест и започнал да заличава надутия Наполеон, застанал между младия, охранен (сега кльощав) Блоръндж и младия мустакат (сега избръснат) Хаген, за да изрисува там Пнин; тъкмо тогава по време на обед се разиграла сцена между Пнин и президента Пур — задавеният от яд, вече напълно изгубил всякаква власт над своя английски Пнин, като сочел с треперещ показалец зачатъчните контури на едва личещия призрак на селяк върху стената, крещял, че ще съди университета, ако лицето му се появи над тази рубашка; тогава невъзмутимо изслушалият го Пур, затворен в мрака на пълната си слепота, след като изчакал Пнин да се изчерпи, попитал, обръщайки се към всички присъстващи: „Какво, този чуждестранен господин в нашия университет ли служи?“ О, да, това беше убийствена имитация и макар Гудейн Кокеръл вероятно много пъти да бе слушала цялата програма, сега се смя толкова гръмогласно, че старият им пес Кучо, кафяв кокершпаньол с плачлива муцуна, се разшава и взе да ме души. Повтарям, спектакълът беше чудесен, но прекалено се удължи. Посред нощ настроението започна да спада: чувствавах, че усмивката, която крепях през цялото време,

започва да преминава в спазъм на устните. Накрая дотолкова ми дотегна, та се усъмних дали цялата тази пниниада в образа на някакво поетично възмездие не се е превърнала в своеобразна фатална мания за Кокеръл и той излага жертвата си на присмех вместо другата, на която първоначално са се подигравали.

Изпихме много уиски и в някакъв момент след полунощ на Кокеръл му хрумна една от внезапните идеи, които през известен етап от напиването изглеждат толкова бляскави и весели. Каза, че е сигурен, дето хитрецът Пнин вчера не е заминал, а просто се е спотаил. Защо да не му звъннем и да се убедим? Той набра номера и макар че никой не вдигна след поредицата настойчиви сигнали, симулиращи далечен звук на истински звънец във въображаемо антре, би било редно, ако Пнин наистина е напуснал къщата, този напълно редовен телефон да бъде изключен. Имах идиотското желание непременно да кажа нещо приятно на моя мил Тимофей Палич, затова след малко на свой ред опитах да се свържа с него. Внезапно нещо щракна, разкри се звукова далнина, долетя тежко дишане и сетне неумело променен глас произнесе: „He is not at home. He has quite gone“ (Няма го вкъщи, замина, съвсем замина) — след което говорещият затвори; ала никой друг освен стария ми приятел, дори най-добрият му имитатор не би могъл толкова явно да римува „at“ с германското „hat“ и „gone“ с първата част от „Goneril“. Сетне Кокеръл предложи да отскочим с кола до номер 999-и на улица „Тод“ и да направим серенада на окопалия се там обитател, но тогава се намеси жената на Кокеръл и всички се запътихме да спим след вечерта, оставила в душата ми усещане, съответстващо на лош вкус в устата.

Прекарах мъчителна нощ в чудесната, добре проветрена и красиво обзаведена стая, където нито прозорецът, нито вратата се затваряха нормално и където нощната лампа бе поставена върху еднотомното пълно издание на Шерлок Холмс, преследвал ме дълги години; светлината беше толкова слаба и мътна, че коректурите, които носех със себе си за четене, не можах да разнообразят безсънието ми. Тътен на камиони през всеки две минути разтърсваше къщата; час по час задрямвах и задъхан, сядах в кревата; през пародията на щора лъч от улицата падаше върху огледалото и ме заслепяваше така, сякаш ме разстрелваха през стена.

Такъв съм си: трябва да изпия сока на три портокала, за да съм готов да посрещна дневните несгоди. Затова в седем и половина взех набързо душ и след пет минути излязох от къщата в компанията на дългоухия и унил Кучо.

Въздухът бе с остър аромат, небето — излъскано до блясък. Пустинното шосе на юг се катереше между снежни петна по сивкав хълм. Висока разголена топола, кафява като метла, се въздигаше вдясно от мен и дългата ѝ утринна сянка, проснала се през улицата, достигаше до къща с кремав цвят и зъбчат покрив; според Кокеръл моят предшественик я вземал за турско консулство поради това, че бил видял как в нея влизат куп хора с фесове. Свърнах наляво, на север, тръгнах нагоре, минах две-три пресечки до ресторанта, който бях мярнал предишната вечер, но още бе затворен и затова поех обратно. Преди още да направя две крачки, отгоре по улицата изгромоля голям камион с бира, веднага след него премина малък бледосин автомобил с надничаща от него бяла кучешка глава, след което профуча още един голям камион — точно копие на първия. Кекавият седан беше натъпкан с вързопи и с куфари; на волана седеше Пнин. Нададох приветствен рев, но той не ме видя и ми оставаше да се надявам, че ще успея да изкатеря стръмнината достатъчно бързо, за да се озова пред него, докато червената светлина на пресечка оттук му препречва пътя.

Настигнах задния камион и още веднъж мярнах напрегнатия профил на стария ми приятел в шапка с наушници и в зимно брезентово палто; следващия миг обаче светна зелено, бялото кученце, подало се навън, лавна срещу Кучо и всички се юрнаха напред — камион номер едно, Пнин, камион номер две. От мястото си видях как се отдалечават в очертанията на пътя между мавританската къща и италианската топола. Сетне малкият автомобил храбро изпревари предния камион и като най-сетне се отскубна на свобода, плъпна устремно нагоре по лъскавата улица, която, додето стигаше погледът, се стесняваше в златна нишка сред меката мъгла, и върволица хълмове, обгърнати в нея, разхубавяваха далнината, а там просто би могло да се предскаже какво чудо е реално.

Кокеръл, в кафяв халат и със сандали, пусна кокера и ме поведе в кухнята към навяващата тъга английска закуска с бъбреци и риба.

— А сега — рече той — искам да ви разкажа историята за това, как Пнин се качил на сцената, за да говори пред Кремонския женски клуб, но разбрал, че всъщност е взел друга лекция.

ГОЛЯМОТО ДОСТОЙНСТВО НА МАЛКИЯ ЧОВЕК

НЯКОЛКО ДУМИ ЗА РОМАНА „ПНИН“ НА ВЛАДИМИР НАБОКОВ

Според американския критик Харолд Блум един от белезите на голямата литература е т.нар. *strangeness*, т.е. „свойството да бъдеш чужд“ спрямо онова, което те заобикаля. Героите на Владимир Набоков без съмнение го притежават и демонстрират, но за разлика от тези в произведенията на Кафка или Конрад, да речем, те го изразяват не посредством специфичната атмосфера, изпълнила творбата, а посредством безчет находчиво подбрани и виртуозно поднесени детайли. Писателят сякаш наблюдава реалността, която пресъздава, под силно увеличително стъкло, за да не пропусне нито една от подробностите, които я съставят, като особеният, нерядко дори „черен“ хумор при тяхното педантично каталогизиране превръщат неговите романи и разкази в пъстроцветни калейдоскопи от многобройни отделни частици, още по-искристи в композициите, които образуват. Едва ли е случайно обстоятелството, че тъкмо затворените в себе си минисветове — шахматната дъска, сбирката пеперуди, са предпочитаните „матрици“ на Набоков за действителността, с която той обгражда своите персонажи. Такъв затворен, изолиран в себе си и пределно чужд на неговия герой свят е и този на провинциалния американски университет, където съдбата запокитва Тимофей Пнин, преподавател по литература, интелгент по ген и поведение, безпомощен и уязвим срещу арогантността, с която бива атакуван. В хода на иначе привидно непретенциозното повествование за неуспешните му опити да се адаптира и аклиматизира към мразовития духовен климат там авторът демонстрира своето блестящо умение да превръща езика в изключително гъвкав инструмент за изказ и внушения като комичната неспособност на Пнин да си служи с

възможностите на английския език, обогатявайки го с нови, неподозирани фразеологични съчетания и идиоми, потвърждава тезата, че нерядко да говориш и да мислиш са две съвсем различни и при това трагично несходни една с друга дейности.

Сюжетът предлага изненадващо нестандартни ситуации и образи, равностойни на трудни изпитания и предизвикателства за клетия университетски преподавател, непрестанна жертва на обстоятелствата, т.е. на жестокостта на своите близки и колеги, на много хора. Но той въпреки всичко запазва своето достойнство и читателят се прониква със съчувствие и симпатия към малкия плешив русин, който на моменти напомня, съвсем не без основание, Дон Кихот — непрактичен, лишен от инстинкт за самосъхранение, обгърнат в небулозата на собствените си идеализирани представи за другите, а и за себе си.

Прекалено изтънчен за грубостта на света, в който е попаднал, Пнин става плячка на интелектуално претенциозните и хищни кариеристи, а неговият личен крах получава смисъла на присъда над онзи начин на живот, който поражда и стимулира американската ценностна система, обект на безпощадната критика на Набоков и в други негови произведения.

Създаден през 50-те години, романът е учудващо актуален и днес, когато именно материализмът, изтощителната динамика на едно невротично съществуване и психо-емоционалните кризи, душевните сривове характеризират една цивилизация, придобила плашещо глобални размери, и която може да бъде коригирана и подобрена тъкмо от такива малки, храбри и всеотдайно предани на голямата култура хора като Тимофей Пнин, силни в слабостта си.

От издателството

Издание:

Владимир Набоков.

Художник: Веселин Цаков

Издательство „Хемус“ ООД, 2000

ISBN 954-428-203-3

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.